

Collaborative Divorce: een kostbare aanwinst

Een onderzoek naar de meerwaarde van Collaborative Divorce

**Toetsing van:
SJ441**

Hogeschool Leiden

Opleiding HBO-Rechten/ SJD

Student: Eliane Langendoen - S107925

Afstudeerdocent: mevr. Daniëlle Wolfert

Opdrachtgever: Steenhoff en Zijderveld Advocaten

Contactpersoon: Mevr. mr. S.S. (Fleur) Zijderveld

Functie: Advocaat

E-mail: zijderveld@szadvocaten.nl

Telefoon: 0317-427711

Inleverdatum: 06-09-2016

Herkansing

SJD4B

2016 – 2017

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek 'Collaborative Divorce: een dure aanwinst'. Deze scriptie is geschreven in het kader van het afstuderen aan de opleiding Sociaal Juridische Dienstverlening aan de Hogeschool Leiden.

Het onderzoek is gedaan in opdracht van advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld advocaten. In het bijzonder wil ik Fleur Zijderveld bedanken voor de mogelijkheid om mijn onderzoek voor haar te doen.

Graag wil ik ook alle respondenten bedanken. Zonder de medewerking van de respondenten had ik het onderzoek niet uit kunnen voeren.

Daarnaast wil ik mijn docent Daniëlle Wolfert bedanken voor haar begeleiding en advies vanuit school. Ook wil ik mijn familie en vrienden bedanken, met in het bijzonder Art, die voor mij klaar stonden als ik het even niet meer zag zitten en altijd met mij hebben meegedacht.

Eliane Langendoen

Leiden, 21 juni 2016

Inhoudsopgave

Samenvatting	9
Afkortingen.....	10
Hoofdstuk 1 // Inleiding.....	11
1.1 Inleiding in echtscheiding	11
1.2 Probleemanalyse.....	13
1.3 Doelstelling	15
1.3.1 Kennisdoel	15
1.3.2 Praktijkdoel	15
1.4 Vraagstelling	15
1.4.1 Centrale vraag	15
1.4.2 Deelvragen	15
Hoofdstuk 2 // Methode.....	16
2.1 keuze en verantwoording van methoden	16
2.1.1 Interviews	16
2.1.2 Documentenanalyse	18
2.1.3 Methoden deelvragen	19
2.2 discussie	20
Hoofdstuk 3 // Juridisch kader	21
Hoofdstuk 4 // Maatschappelijk kader	26
4.1 De echtscheiding in theorie.....	26
4.2 De echtscheiding in de praktijk.....	28
Hoofdstuk 5 // Resultaten.....	31
5.1 Het onderscheid tussen de verschillende vormen van echtscheiding	31
5.1.1 Mediation.....	32
5.1.1.1 De voordelen.....	32
5.1.1.2 De Nadelen.....	33
5.1.1.3 Kosten en tijdsduur.....	33
5.1.2 Collaborative divorce	34
5.1.2.1 De voordelen.....	34
5.1.2.2 De Nadelen.....	35
5.1.2.3 Kosten en tijdsduur.....	36
5.1.3 De reguliere echtscheiding op tegenspraak.....	37

5.1.3.1 De voordelen.....	37
5.1.3.2 De Nadelen.....	37
5.1.3.3 Kosten en tijdsduur.....	38
5.1.4 De overeenkomsten en verschillen van mediation, collaborative divorce en de reguliere echtscheiding op tegenspraak.....	38
5.1.5 De betrokkenheid van de rechter	40
5.1.6 Succesvol?	40
5.1.7 De opleiding	41
5.1.8 Samenvatting	41
5.2 De keuze voor een vorm van echtscheiding.....	41
5.2.1 Literatuuronderzoek.....	42
5.2.2 Interviews	42
5.2.3 Samenvatting	44
5.3 De ervaring met collaborative divorce.....	45
5.3.1 De advocaten.....	45
5.3.2 De deskundigen	48
5.3.3 Samenvatting	50
5.4 Verwachtingen van Steenhoff en Zijderveld advocaten	50
5.4.1 De reguliere echtscheiding op tegenspraak en mediation	50
5.4.2 Verwachtingen collaborative divorce.....	52
5.4.3 Samenvatting	53
Hoofdstuk 6 // Conclusie en aanbevelingen	54
6.1 Conclusies.....	54
6.1.1 Deelconclusies.....	54
6.1.2 Conclusie.....	56
6.2 Aanbevelingen.....	57
Literatuurlijst	59
Bijlagen.....	63
1. Begrippenlijst	
2. Tabellen	
3. Topiclijsten	
a. Topiclijst deelvraag 1	
b. Topiclijst deelvraag 2	
c. Topiclijst deelvraag 3	
d. Topiclijst fiscalisten en coach	

4. Transcript interview I
5. Transcript interview II
6. Transcript interview III
7. Transcript interview IV
8. Transcript interview V
9. Transcript interview VI
10. Transcript interview VII
11. Transcript interview VIII
12. Transcript interview IX
13. Transcript interview X
14. Onderzoeksvoorstel

Samenvatting

Sinds 2009 is er een andere vorm van echtscheiding vanuit Amerika naar Nederland gekomen, de collaborative divorce. Bij een collaborative divorce zijn beide ex-partners, de advocaten en een coach aanwezig. Indien nodig kunnen er andere deskundigen, zoals een fiscalist of psycholoog, bij worden gevraagd.

Advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld advocaten vraagt zich af of zij deze vorm van echtscheiding moeten toevoegen aan het aanbod wat zij al hebben, namelijk de reguliere echtscheiding op tegenspraak en echtscheidingsmediation. Het doel van deze scriptie is om te onderzoeken of er een meerwaarde is voor Steenhoff en Zijderveld advocaten om de collaborative divorce aan te gaan bieden. Hierbij staat de volgende vraag centraal: *‘In welke gevallen is collaborative divorce bruikbaar als vorm van echtscheiding voor Steenhoff en Zijderveld advocaten in relatie tot de bestaande vormen van echtscheiding gezien de ervaringen van andere kantoren en verwachtingen van de medewerkers?’*.

Om de centrale vraag te beantwoorden is er gebruik gemaakt van de methoden literatuuronderzoek en interviews. Er zijn vier familierecht advocaten, twee financials en twee coaches geïnterviewd over hun ervaringen met collaborative divorce.

Naar aanleiding van de bevindingen uit het literatuuronderzoek en de interviews, die te lezen zijn in hoofdstuk 5 (Resultaten), is geconcludeerd dat er een aantal voorwaarden is voordat een advocaat collaborative divorce als vorm van echtscheiding in kan zetten. Een advocaat moet goed kunnen samenwerken en veel zelfkennis hebben. Ook bleek uit de resultaten dat collaborative divorce niet voor alle situaties geschikt is. De situaties waarin voor collaborative divorce gekozen kan worden zijn situaties waarin er sprake is van een juridisch, emotioneel of financieel complexe echtscheiding, waar kinderen bij betrokken zijn en waar voldoende vermogen aanwezig is.

Aan het einde van het rapport worden enkele aanbevelingen gedaan, welke gebaseerd zijn op de resultaten van het onderzoek. Aanbevolen wordt om cursussen te volgen, naast de driedaagse basistraining van de Vereniging van Collaborative Professionals, een goed team samen te stellen waarmee samengewerkt kan worden tijdens een collaborative divorce en om de ‘collaborative way’ te gebruiken in situaties waarin ex-partners geen collaborative divorce willen, maar het wel nodig lijkt te zijn.

Afkortingen

BW: Burgerlijk Wetboek

CBS: Centraal Bureau voor Statistiek

IACP: International Academy of Collaborative Professionals

Rv: Wetboek van Rechtsvordering

Steenhoff en Zijderveld: Advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld Advocaten

vFAS: Vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsmediators

VvCP: Vereniging van Collaborative Professionals

Hoofdstuk 1 // Inleiding

1.1 Inleiding in echtscheiding

Uit onderzoek van het CBS is gebleken dat er in 2014 ruim 35.000 echtparen zijn gescheiden. Bij de echtscheidingen zijn veel kinderen betrokken.¹ Uit onderzoek van het CBS blijkt dat in 2014 bijna 36.000 kinderen betrokken waren bij een echtscheiding.² Mensen die samenleven als ware gehuwd en uit elkaar zijn gegaan, zijn hierin niet meegerekend. Ook de kinderen van deze mensen zijn hierbij niet meegerekend. Er is te verwachten dat de cijfers daardoor nog veel hoger liggen.

Geschiedenis van echtscheidingen

Tegenwoordig zijn er veel echtscheidingen, waarbij veel kinderen betrokken zijn, zoals te zien in bijlage 2.1 en 2.2. De hoeveelheid echtscheidingen is niet altijd zo groot geweest als tegenwoordig. Voor 1795 was echtscheiding niet mogelijk. Wel was het mogelijk om te scheiden van tafel en bed, indien er goedkeuring vanuit de kerk was. De scheiding van tafel en bed was gericht op hereniging. Men mocht en kon tijdens de scheiding van tafel en bed dan ook niet hertrouwen, daar het huwelijk juridisch niet ontbonden was.

De echtscheiding heeft zich vanaf 1795 in Nederland ontwikkeld tijdens de Franse revolutie. Sinds 1792 was het in Frankrijk mogelijk om met wederzijds goedvinden of op grond van onverenigbaar karakter te scheiden. Dit houdt in dat beide partners het eens waren met de echtscheiding of dat de partners niet meer normaal met elkaar om konden gaan. De echtscheiding kwam tot stand door een registratie van een ambtenaar van de burgerlijke stand. Men hoefde niet voor de rechter te verschijnen.

Tijdens de annexatie³ van Nederland werden de Franse wetten ook in Nederland ingevoerd, waardoor het scheiden ook in Nederland mogelijk werd. De eerste Nederlandse echtscheiding vond plaats in 1796. Het betrof de echtscheiding van familie Meers-Lenaerts, welke in 1794 al van tafel en bed gescheiden waren.⁴ In 1803 werd het echtscheidingsrecht door Napoleon weer ingeperkt. In 1814 werd de echtscheidingswet ingetrokken. Nadat de wet ingetrokken werd, was het tot 1838 alleen mogelijk om te scheiden indien er sprake was van nietigheid. Het huwelijk was nietig indien er niet voldaan werd aan de huwelijksvereisten, zoals het niet consumeren van het huwelijk, op te jonge leeftijd gehuwd zijn of al gehuwd zijn met een ander. Verder kwam het vaak voor dat een van de partners gewoon vertrok.⁵

In 1838 is in het Nederlandse Burgerlijk Wetboek artikel 263 (oud) toegevoegd, waarin vermeld stond dat echtscheiding nooit plaats kon vinden door onderlinge toestemming. Wel was het vanaf toen mogelijk om

¹ Zie bijlage 2.1

² Zie bijlage 2.2

³ Schoots, *Historisch Nieuwsblad* 2010

⁴ Van Exel 2011

⁵ 'Geschiedenis van het scheiden: toen het nog lijden was', Scientas 9 maart 2014, scientas.nl (zoek op scheiden doet lijden).

te scheiden als er een van de volgende vier omstandigheden plaats vond: overspel, kwaadwillige verlating, mishandeling of veroordeling tot een gevangenisstraf wegens een misdrijf.⁶

Vanaf 1883 werd er vaak gebruik gemaakt van 'de grote leugen'. Het overspel hoefde niet meer bewezen te worden na een arrest van de Hoge Raad op 23 juni 1883. Een bekentenis was voldoende. Een van de echtgenoten zou de schuld op zich moeten nemen, ook al had het overspel nooit plaats gevonden. Zo was het mogelijk om te scheiden.⁷

In Nederland is in 1971 pas weer een nieuwe echtscheidingswet ingevoerd.⁸ Deze vorm van echtscheiding wordt de reguliere echtscheiding op tegenspraak genoemd. In paragraaf 1.1 en 4.1 zal hier verder op worden ingegaan.

Geschiedenis echtscheidingsmediation

Naast de reguliere echtscheiding op tegenspraak is de echtscheidingsbemiddeling ontstaan. Dr. P. Hoefnagels is de grondlegger van de echtscheidingsbemiddeling, welke in 1974 is ontstaan.⁹ Daarna is het uitgegroeid naar de echtscheidingsmediation.¹⁰ Wat mediation precies inhoudt wordt uitgelegd in paragraaf 4.1. De benaming mediation is overgekomen vanuit de Verenigde Staten, waar mediation sinds 1978 wordt toegepast.¹¹

Een overkoepelende vereniging voor advocaten en scheidingsmediators, de vereniging van Familierecht advocaten en scheidingsmediators [hierna: vFAS], is in 2003 opgericht en bestaat voornamelijk uit advocaten die gespecialiseerd zijn in het familierecht. De vFAS is opgericht om de mediation te combineren met het familierecht. Het merendeel van de leden heeft zich gespecialiseerd tot advocaat-scheidingsmediator. Zij begeleiden mensen die in overleg willen scheiden, ook al zijn ze het nog niet met elkaar eens.¹²

Ouderschapsplan

Op 27 november 2008 is de wet voor het opstellen van een ouderschapsplan, indien er kinderen bij de echtscheiding betrokken zijn, ingetreden.¹³ De wet wordt vanaf 1 maart 2009 uitgevoerd onder de naam 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding'.¹⁴ Het wetsvoorstel werd ingediend door minister Donner, die vond dat ouders gezamenlijk stil moeten staan bij de gevolgen van de echtscheiding en het verzorgen en opvoeden van hun kinderen en dat het belang van het kind voorop moet staan.¹⁵ Het ouderschapsplan moet er voor zorgen dat ouders de verantwoording nemen voor minderjarige kinderen en de band tussen het kind en beide ouders te behouden.¹⁶ Door voorgenoemde wet zijn de ouders verplicht om na te denken over de gevolgen van de invulling van het ouderschap na de

⁶ Janssen, Historisch Nieuwsblad 2011, afl. 1.

⁷ Faber 2011, p. 149-160.

⁸ Van Exel, Geschiedenis Magazine, afl. 6.

⁹ Hoefnagels 2001, p. 11-12.

¹⁰ Zonnenberg 2015, p. 23.

¹¹ Schonewille (e.d.) 2009

¹² vFAS, verenigingsfas.nl

¹³ Wetsvoorstel ouderschapsplan, *Kamerstukken II* 2004/05, 30 145, 3-2 (MvT).

¹⁴ *Stb.* 2008, 500.

¹⁵ Wetsvoorstel ouderschapsplan, *Kamerstukken II* 2004-05, 30 145, 3-2 (MvT).

¹⁶ Handelingen I, 2008/09, 8, p. 394.

chtscheiding. Het ouderschapsplan moet samen met het verzoek tot echtscheiding naar de rechtbank gestuurd worden.

Collaborative divorce

Collaborative divorce is een nieuwere vorm van echtscheiding, welke bedacht is door de Amerikaanse familierechtadvocaat Stuart Webb. In 2008 is het concept 'collaborative divorce' vanuit Amerika naar Nederland gekomen. De vereniging met de naam 'Vereniging Collaborative Divorce Holland' werd opgericht.¹⁷ Het doel van Vereniging Collaborative Divorce Holland is om 'de overlegscheiding als methode in Nederland bekendheid te geven en daartoe mensen op te leiden'.¹⁸ Nu heet de vereniging 'Vereniging van Collaborative Professionals' [hierna VvCP].

1.2 Probleemanalyse

Zoals in de inleiding al benoemd, is er in 2009 een andere vorm van echtscheiding vanuit Amerika naar Nederland gekomen, namelijk de collaborative divorce [ook wel: overlegscheiding].¹⁹

Ontstaan van collaborative divorce

Familierecht advocaat mr. Stuart Webb heeft in 1990 de collaborative divorce 'uitgevonden'. Na 15 jaar het beroep van scheidingsadvocaat uitgeoefend te hebben, vond hij dat er iets moest veranderen aan de obstakels en frustraties, waartegen steeds weer werd aangelopen tijdens de scheiding in de rechtszaal. Hij raakte meer en meer teleurgesteld in de traditionele scheidingsmethode, de reguliere echtscheiding op tegenspraak, waarbij de advocaten vaak optreden met maar één doel voor ogen: het winnen van de rechtszaak, ook al is dit ten koste van de ander.²⁰ Webb wilde zijn cliënten helpen bij hun problemen buiten de rechtszaal. Hij besloot dan ook om de cliënten die met een collaborative divorce begonnen, maar toch de scheiding via de rechter wilden regelen, niet meer bij te staan. Andere advocaten vonden dit een interessant idee en hebben samen met de heer Webb een deelnemingsovereenkomst opgesteld. Deze dient door de coach, de advocaten, beide ex-partners en eventuele overige partijen getekend te worden. In de overeenkomst staat dat niet alleen de coach (zoals bij mediation), maar ook de advocaten en eventuele overige partijen zich terugtrekken, op het moment dat de cliënten de scheiding toch via de rechter willen realiseren.²¹

Collaborative divorce

Tijdens een collaborative divorce zit er een aantal partijen, zoals de ex-partners, twee advocaten, een coach en eventuele deskundigen, zoals een fiscalist of pedagoog, aan tafel, om zo tot een zo goed mogelijke

¹⁷ Zandboer, *TC* 2014

¹⁸ Kormos & Spruijt 2014

¹⁹ Zantboer, *TC* 2014 p.1.

²⁰ Wat is collaborative divorce, Relatie Weg 5 april 2011, relatieweg.nl (zoek op *wat is collaborative divorce*)

²¹ History of Collaborative Divorce, Collaborative Divorce 2006-2015, collaborativedivorce.net (zoek op *history of collaborative divorce*)

overeenstemming van de echtscheiding te komen. Dit zal later in dit rapport nog verder beschreven worden.

Een belangrijk element van collaborative divorce is dat er wordt afgesproken dat de rechter niet ingeschakeld wordt tijdens het overleg en dat de partijen zelf tot een voor beiden aanvaardbare oplossing komen.²²

Bij collaborative divorce worden er mediationvaardigheden gebruikt om tot een overeenstemming tussen de ex-partners te komen. Beide partijen worden bijgestaan door een advocaat, die de belangen van de eigen cliënt behartigt.²³ Daarnaast zijn er een coach,²⁴ veelal een psycholoog die het proces begeleidt, en eventueel een onafhankelijk financieel expert en/of andere deskundigen, zoals een kinderpsycholoog, aanwezig.²⁵ Er is nog geen onderzoek gedaan naar hoe bekend collaborative divorce in Nederland is en hoe vaak collaborative divorce in Nederland wordt toegepast.

De opdrachtgever

Ook in Nederland wordt de collaborative divorce al door verschillende advocatenkantoren gebruikt.²⁶ Door de opdrachtgever, Steenhoff en Zijderveld Advocaten, wordt nog niet deelgenomen aan collaborative divorce. Wel worden zij, sinds collaborative divorce in Nederland is gekomen, ongeveer twee keer per jaar gevraagd om mee te werken aan een collaborative divorce. Het advocatenkantoor vraagt zich af of het zinvol is voor hun kantoor om mee te doen aan collaborative divorce, naast de vormen van echtscheiding die zij al begeleiden.

Steenhoff en Zijderveld hebben al veel ervaring met echtscheidingsmediation en zijn ook aangesloten de vFAS. Echtscheidingsmediation is een vorm van conflictbemiddeling tijdens de echtscheiding. Bij een mediation proberen twee partijen, onder begeleiding van een onafhankelijke derde, tot een optimale regeling van de scheiding en de gevolgen daarvan te komen.²⁷ Met echtscheidingsmediation wordt er geprobeerd te voorkomen dat er geschilpunten zijn of ontstaan, zodat er niet geprocedeerd hoeft te worden bij de rechtbank. Net als bij de echtscheiding op tegenspraak dient het verzoek tot echtscheiding ingediend te worden door een advocaat en moet de echtscheiding door de rechter uitgesproken worden.²⁸

Daarnaast hebben Steenhoff en Zijderveld veel ervaring in de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Collaborative divorce en echtscheidingsmediation hebben veel overeenkomstige kenmerken. Een reguliere echtscheiding op tegenspraak is een andere vorm van echtscheiding en heeft dan ook minder overeenkomstige kenmerken. Hier zal in paragraaf 5.1 verder op worden ingegaan.

Steenhoff en Zijderveld zijn zelf advocaat-mediators. De mediator die in dit onderzoek bedoeld wordt, is dan ook de advocaat-mediator, zodat de vergelijking tussen de vormen van echtscheiding specifiek voor Steenhoff en Zijderveld gemaakt kan worden.

²² Kamminga & Vlaardingerbroek, *FJR* 2011

²³ Chin-A-Fat 2010

²⁴ Chin-A-Fat & Van Leuven, *FJR* 2006, afl. 10

²⁵ Groothuijse, *Regio Business* 2015; zie ook Chin-A-Fat, *JV* 2011, p. 36-49.

²⁶ VVCP Ledenregister

²⁷ Echtscheidingsbemiddeling/mediation. Juridisch Woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op echtscheidingsbemiddeling)

²⁸ Chin-A-fat, *JV* 2011, p. 36-49

1.3 Doelstelling

1.3.1 Kennisdoel

Door dit onderzoek kan er kennis worden opgedaan over wat collaborative divorce inhoudt, aan welke voorwaarden er voldaan moet worden voordat een collaborative divorce gestart kan worden en welke belangen een rol spelen. Op basis van deze kennis wordt inzichtelijk gemaakt welke vorm van scheiding gebruikt wordt in welke situatie en wat de relevantie van collaborative divorce is, ten opzichte van de bestaande vormen van scheiding.

1.3.2 Praktijkdoel

Het praktisch doel is om te onderzoeken wanneer Steenhoff en Zijderveld eventueel deel kan nemen aan collaborative divorce en welke acties daarvoor ondernomen moeten worden.

Het onderzoek is relevant en nuttig voor Steenhoff en Zijderveld Advocaten. Daarnaast kunnen advocatenkantoren die dezelfde belangen als Steenhoff en Zijderveld behartigen en op dezelfde manier werken, ook informatie en advies uit dit onderzoek halen.

1.4 Vraagstelling

1.4.1 Centrale vraag

De hoofdvraag is als volgt geformuleerd:

In welke gevallen is collaborative divorce bruikbaar als vorm van echtscheiding voor Steenhoff en Zijderveld advocaten in relatie tot de bestaande vormen van echtscheiding gezien de ervaringen van andere kantoren en verwachtingen van de medewerkers?

1.4.2 Deelvragen

De formulering van de deelvragen is als volgt:

Deelvraag 1: *Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding zich van elkaar?*

Deelvraag 2: *In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?*

Deelvraag 3: *Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?*

Deelvraag 4: *Wat zijn de verwachtingen van de medewerkers over collaborative divorce?*

Hoofdstuk 2 // Methode

In dit hoofdstuk is beschreven van welke methoden er gebruik gemaakt is tijdens het onderzoek.

2.1 keuze en verantwoording van methoden

Om de centrale vraag te beantwoorden, zijn er verschillende deelvragen opgesteld. Deze worden beantwoord aan de hand van methoden, namelijk documentenanalyse, dossieronderzoek en interviews.

2.1.1 Interviews

Er zijn interviews afgenomen, omdat er informatie over verschillende onderwerpen ingewonnen moest worden vanuit andere advocatenkantoren. De interviews zijn afgenomen bij de opdrachtgever en vier andere advocaten, namelijk:

- Mevr. mr. M. Schram (Van der Kruijs advocaten) te 's-Hertogenbosch
- Mevr. mr. A. Verhoeff (Verhoeff Advocaten) te Den Haag
- Mevr. mr. E. Smal (Smal Otte Advocatuur & Mediation) te Limmen
- Mevr. mr. J. Veldkamp (DuurzaamScheiden) te Amsterdam

Ook werden twee fiscalisten, de heer R. de Bruijn en de heer C. Zantboer, en twee coaches, mevrouw A. Hendriks en mevrouw A. Kemper, geïnterviewd.

Er is gebruik gemaakt van half-gestructureerde interviews.²⁹ Er is gekozen voor half-gestructureerde interviews, omdat het de bedoeling is dat er bij elk advocatenkantoor dezelfde soort onderwerpen aan bod moeten komen. Als voorbereiding op de interviews zijn er topiclijsten gemaakt, waarvan bij elk interview gebruik gemaakt is. De topiclijsten zijn toegevoegd als bijlage 3.

Respondenten

Respondenten zijn personen die deelnemen aan het onderzoek en geïnterviewd worden. Er zijn verschillende advocatenkantoren benaderd om een interview bij af te nemen, zoals hierboven aangegeven. Hierbij is geprobeerd een onderscheid te maken tussen advocaten die al lang als advocaat werken en advocaten die minder lang als advocaat werken. Dit zodat er niet alleen meningen gegeven worden door ervaren advocaten of juist door minder ervaren advocaten. Vermoedelijk hebben zij een verschillend zicht op de verschillende vormen van echtscheiding. Het is van belang om verschillende advocaten te interviewen, zodat de kans van een eenzijdig beeld afneemt.

Daarnaast zal de opdrachtgever geïnterviewd worden, om informatie in te winnen over de verwachtingen van collaborative divorce.

De respondenten zijn geworven via het internet en via de opdrachtgever. Via het internet is gezocht naar advocaten die zowel de reguliere echtscheiding op tegenspraak als de echtscheidingsmediation en collaborative divorce aanbieden. Een van de geïnterviewde advocaten

²⁹ Verhoeven 2007

adviseerde om ook fiscalisten en coaches te interviewen. Deze advocaat heeft een aantal namen doorgegeven, waarna deze mensen benaderd zijn.

Kwaliteit

De betrouwbaarheid houdt in, in hoeverre het onderzoek geen toevallige fouten bevat. Het is van belang dat het onderzoek herhaalbaar is door andere onderzoekers.³⁰ Doordat er maar een kleine groep geïnterviewd wordt, is het zeer waarschijnlijk dat de uitkomsten hetzelfde zullen zijn, indien er nogmaals eenzelfde interview gehouden wordt.

De interviews zullen opgenomen worden met audioapparatuur en uitgewerkt worden in een transcript, welke als bijlage toegevoegd zal worden aan het onderzoeksrapport. Daarnaast zullen de interviews in een afgesloten ruimte worden opgenomen, zodat er geen ongewenste invloeden, afleidingen en verstoringen van de omgeving is en alles vrijuit en vertrouwelijk verteld kan worden. De informatie uit de interviews zal direct na het interview uitgewerkt worden. Tijdens het interview zullen er zo min mogelijk eigen meningen gegeven worden over de toevoeging van de collaborative divorce ten opzichte van de andere vormen van echtscheiding. Daarnaast zullen er zoveel mogelijk objectieve, dan wel intersubjectieve vragen gesteld worden.³¹ Ook wordt er in de gaten gehouden of er door de advocaten geen sociaal wenselijke antwoorden gegeven wordt.³² Dit zal bereikt moeten worden door open vragen te stellen en door te vragen als er een antwoord gegeven wordt.

Na het interview zal aan de advocatenkantoren gevraagd worden of zij het transcript willen ontvangen, zodat zij hun antwoorden kunnen nalezen, dan wel controleren en eventueel aanpassen.

Topiclijsten

Bij het interviewen zal er gebruik gemaakt worden van topiclijsten. De topiclijsten zullen tot stand komen door zaken waar onduidelijkheden over zijn in het onderzoeksvoorstel en het vooronderzoek. Daarnaast zullen er zo concreet mogelijke vragen opgesteld worden over de manieren van scheiden. Dit om de vergelijking tussen de verschillende vormen van echtscheiding zo duidelijk mogelijk te kunnen maken. Ook zal het interview zoveel mogelijk gericht zijn op de onderscheidende kenmerken van de verschillende vormen van echtscheiding. De topiclijsten zijn te vinden in bijlage 3. Hier is ook te zien welke onderwerpen onderzocht worden. De belangrijkste daarvan zijn:

- Verschillen en overeenkomsten tussen de vormen van echtscheiding
- De ervaringen met collaborative divorce

Analyse van gegevens

De interviews zullen getranscribeerd en geordend worden. Ook hier zal gekeken worden naar welke informatie relevant is. Irrelevante informatie zal worden geschrapt. Vervolgens zullen de relevante gegevens gelabeld worden. Er zal hierbij gekeken worden naar welke informatie bij welk onderdeel hoort.

³⁰ Verhoeven 2007

³¹ Verhoeven 2007

³² Verhoeven 2007

Zodra de labels geordend zijn bij het onderdeel van het onderzoek waar ze bij horen, kunnen er verbanden gelegd worden en kan de informatie verwerkt worden in het onderzoek. Ook zal er gebruik gemaakt worden van tabellen. De gegevens die uit de interviews komen, worden in tabellen geordend, waarna ze in de tekst verwerkt zullen worden.

2.1.2 Documentenanalyse

Documentenanalyse is een methode van onderzoeken waarbij artikelen en onderzoeken die al eerder geschreven zijn geanalyseerd worden. Tijdens het vooronderzoek is er veel gebruik gemaakt van documentenanalyse, maar ook in het onderzoek zal gebruik gemaakt worden van deze methode.

Er zal met name documentenanalyse gedaan worden naar de kenmerken, verschillen en overeenkomsten van de vormen van echtscheiding.

Kwaliteit

Bij de uitwerking van de gegevens uit literatuurbronnen, zal er een koppeling gemaakt worden naar de bron. Er zullen zoveel mogelijk bronnen gebruikt en vergeleken worden om de betrouwbaarheid zo hoog mogelijk te houden. Er zal gebruik gemaakt worden van onderzoeken en artikelen. Daarbij zal altijd gekeken worden wat de bron van het geschreven stuk is.

Van de volgende documenten zal in ieder geval gebruik gemaakt gaan worden:

- S. Martens e.a., Mijn zorgen voor morgen. Praktijkgids (echt)scheiding, Zuilichem: Martens Management BV 2014

Een aantal onderzoeken van het IACP, waaronder:

- L.K Wray, IACP research regarding collaborative practice (basic findings), International Academy of Collaborative Professionals, IACP Research Committee Phoenix.
- L.K. Wray, What cliënts say about their experience in the collaborative process, International Academy of Collaborative Professionals, IACP Research Committee Phoenix.
- G.G. Cox e.a., IACP Practice Survey Research Report Comparing, International Academy of Collaborative Professionals, IACP Research Committee Phoenix

Analyse van gegevens

Bovenstaande bronnen ga ik gebruiken omdat dit onderzoeken zijn naar collaborative divorce. Het boek *Mijn zorgen voor morgen – praktijkgids (echt)scheiding* zal gebruikt worden voor kenmerken van mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak. De documenten worden geanalyseerd door van tevoren vragen op te stellen (deelvragen en sub-vragen) welke beantwoord worden tijdens het lezen van de documenten, zodat het lezen van de documenten uiteindelijk tot beantwoording van de onderzoeksvraag zal leiden, zodat er een eenduidig en vergelijkbaar beeld uit de geraadpleegde literatuur ontstaat. De relevante informatie zal gegroepeerd worden. Deze kan vervolgens in de interviews worden gebruikt. De begrippen worden dan causaal geordend, zodat ze in de juiste volgorde toegepast kunnen

worden in de interviews. Ook zullen er gegevens in tabellen worden geordend om ze te vergelijken met informatie uit de interviews.

2.1.3 Methoden deelvragen

DEELVRAAG 1 - Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding van elkaar?

Deelvraag 1 wordt beantwoord door onderzoeksmethode interviewen, documentenanalyse en dossieronderzoek. Er is voor deze methodes gekozen, omdat er gekeken moet worden naar de onderscheiding van de verschillende vormen van echtscheiding.

Tijdens de interviews zal er gevraagd worden naar de ervaringen met de verschillende vormen van echtscheiding, de succesfactoren en knelpunten, de voor- en nadelen, de tijdsduur, de rol van de rechter en het slagingspercentage. Ook met het dossieronderzoek zal er gekeken worden naar het slagingspercentage en de tijdsduur van een echtscheiding.

De documentenanalyse zal gebruikt worden om informatie over bovenstaande factoren te vergaren uit eerdere onderzoeken. Een groot gedeelte hiervan is al onderzocht in het vooronderzoek en is beschreven in hoofdstuk 4. De informatie uit de documentenanalyse zal vergeleken worden met de informatie die uit de interviews verkregen zal worden. De uitkomsten zullen verwerkt worden in de tekst en tabellen.

DEELVRAAG 2 - In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?

Deelvraag 2 wordt beantwoord door onderzoeksmethode interviewen en documentenanalyse. Er is voor deze methodes gekozen, omdat er op deze manier informatie gehaald kan worden uit literatuur en documenten en zodat er informatie van andere advocatenkantoren ingewonnen kan worden over de keuze voor een bepaalde vorm van echtscheiding. Het antwoord op deze deelvraag wordt dan ook verkregen door vragen te stellen aan de respondenten. Het interview zal gehouden worden bij de opdrachtgever en bij andere advocatenkantoren. Er zal aan de opdrachtgever gevraagd worden hoe en wanneer zij de keuze maken tussen de twee vormen van echtscheiding welke zij reeds inzetten. Aan de andere kantoren zal gevraagd worden hoe en wanneer zij de keuze maken tussen de drie vormen van echtscheiding. Ook zal er gebruik gemaakt worden van dossieronderzoek bij Steenhoff en Zijderveld advocaten.

DEELVRAAG 3 - *Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?*

Deelvraag 3 wordt beantwoord door onderzoeksmethode interviewen. Er is voor deze methode gekozen, omdat ook hier informatie van andere advocatenkantoren ingewonnen moet worden over de collaborative divorce. Het antwoord op de deelvraag wordt verkregen door vragen te stellen over de ervaringen met collaborative divorce. Het interview zal gehouden worden bij andere advocatenkantoren dan de opdrachtgever. Dit omdat de andere advocatenkantoren geselecteerd zijn op hun deelname aan en ervaringen met collaborative divorce.

Ook met twee fiscalisten en twee coaches zal een interview gehouden worden over zijn ervaringen met echtscheidingen, in het bijzonder over collaborative divorce.

DEELVRAAG 4 - *Wat zijn de verwachtingen van de medewerkers van Steenhoff en Zijderveld advocaten over collaborative divorce?*

Deelvraag 4 zal worden beantwoord door onderzoeksmethode interviewen. Er is voor deze methode gekozen, omdat de verwachtingen vanuit de opdrachtgever duidelijk kunnen worden aan de hand van een interview. Dit onderzoek zal bij de opdrachtgever zelf gehouden worden.

2.2 discussie

Ik denk dat ik overzichtelijk gewerkt heb, waardoor alle uitslagen van de interviews gemakkelijk geanalyseerd en in de tekst verwerkt konden worden.

Het onderzoek is naar mijn mening goed gegaan. Het was lastig om genoeg advocaten te bereiken om te kunnen interviewen. Gelukkig is dit op tijd gelukt, maar in het vervolg zou ik eerder beginnen met het benaderen van de advocaten. Indien ik eerder was begonnen met het actief zoeken naar advocaten, had ik het rapport wellicht in kunnen leveren bij de eerste kans.

Een vraagstelling waar ik tegenaan liep in mijn onderzoek is 'Wanneer ontstaan echtscheidingen met grote geschillen en onenigheid en heeft dit te maken met de kosten van bepaalde vormen van echtscheiding?'. Dit was echter geen vraag vanuit de opdrachtgever. Om deze reden is daar ook geen onderzoek naar gedaan. Dit is echter wel een SJD-onderzoeksvraag. Wellicht dat andere studenten hier onderzoek naar kunnen doen.

De reikwijdte van mijn onderzoek is uiteindelijk breder dan ik gedacht had. Zo heeft advocaat Marjolijn Schram gevraagd of zij mijn rapport mag hebben om deze naar de gemeente te sturen voor een nieuw project en hebben de andere geïnterviewde advocaten ook gevraagd of zij mijn rapport kunnen ontvangen, zodra deze af is. Mijn onderzoek is ook relevant voor advocatenkantoren die twijfelen of zij willen kiezen voor collaborative divorce.

Hoofdstuk 3 //Juridisch kader

Nu het onderwerp van het onderzoek is ingeleid en de methode is besproken, zullen in dit hoofdstuk de juridische aspecten van het onderzoek aan bod komen. Achtereenvolgens worden verschillende juridische termen beschreven die een kader geven aan dit onderzoek. Elke term is voorzien van een definitie en bijbehorende uitleg. Hierbij wordt een chronologische volgorde aangehouden: van huwelijk naar echtscheiding tot zitting en echtscheidingsuitspraak.

Huwelijk en geregistreerd partnerschap

Met het huwelijk wordt bedoeld: twee volwassenen die door de wet aan elkaar zijn verbonden.³³ Geregistreerd partnerschap is een samenlevingsregistratie welke wordt vastgelegd in een akte van de burgerlijke stand.

In dit onderzoek wordt het geregistreerd partnerschap gelijkgesteld met het huwelijk, omdat ervan uit wordt gegaan dat er bij een echtscheiding kinderen betrokken zijn. Indien er geen kinderen bij betrokken zijn, dan zou een overeenkomst tot beëindiging voldoende zijn om het geregistreerd partnerschap te ontbinden. Dit is geregeld in het familierecht.

Familierecht in de wet

Familierecht is een rechtsgebied uit boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Het familierecht gaat over de verhoudingen tussen personen, zoals huwelijk, geregistreerd partnerschap, echtscheiding, afstamming en adoptie.³⁴ In dit onderzoek zal er met familierecht verwezen worden naar het huwelijk, geregistreerd partnerschap en echtscheiding. Ook in het wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is er een aantal regelingen vastgelegd. Hier gaat het voornamelijk over de rechterlijke procedure van zaken in het personen- en familierecht.³⁵ Een deel van deze regelingen betreft de procedure rondom echtscheidingen. Deze worden hierna verder toegelicht.

(Echt)scheiding

Met scheiding wordt de ontbinding van het huwelijk bedoeld. ³⁶ Het huwelijk eindigt door echtscheiding en ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed.

De rechter dient de echtscheiding uit te spreken en een echtscheidingsbeschikking te verstrekken. Een echtscheiding is echter pas definitief op het moment dat deze in de registers van de burgerlijke stand is ingeschreven.³⁷ Een echtscheidingsverzoek dient altijd ingediend te worden door een advocaat bij de rechtbank.³⁸ De rol van de advocaat in het indienen van het verzoek verschilt per vorm van echtscheiding, welke hieronder worden uitgewerkt.

³³ Van Dale 2010

³⁴ Familierecht, Juridisch woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op Familierecht) Juridisch woordenboek)

³⁵ Art. 815 e.v. Rv

³⁶ Art. 1:149 sub c en d BW

³⁷ Directie voorlichting (M)VJ 2015, p. 3.

³⁸ Art. 278 lid 3 Rv

De vormen van echtscheiding

Collaborative divorce

De procedure

Collaborative divorce is een manier voor de ontbinding van het huwelijk met behulp van twee advocaten en een coach (en eventuele andere partijen zoals een financieel deskundige of een medewerker van jeugdzorg). Het is een vorm van scheiden, welke niet in de rechtszaal wordt geregeld.

Voordat de collaborative divorce begint, wordt er een deelnemingsovereenkomst getekend, waarin afspraken staan over de gang van zaken tijdens de collaborative divorce. De belangrijkste reden dat de overeenkomst getekend wordt is dat de collaborative practitioners als doel hebben gesteld dat de echtscheiding buiten de rechtszaal om geregeld wordt. Indien de ex-partners toch via de rechter de echtscheiding willen regelen, zullen alle partijen (de coach, de advocaten en eventuele deskundigen) zich terugtrekken.³⁹

Met behulp van de advocaten en de coach worden er afspraken gemaakt over de scheiding en de gevolgen daarvan. Er wordt afgesproken om samen naar een zo goed mogelijke oplossing toe te werken die voor de scheidende partijen acceptabel is. Een van de advocaten dient het gemeenschappelijke verzoek tot echtscheiding in bij de rechtbank. De rechter hoeft enkel de echtscheiding uit te spreken, welke definitief wordt na het inschrijven in de registers.

De rol van de advocaat

Bij collaborative divorce is de advocaat de belangenbehartiger van de cliënt. De advocaten zijn niet neutraal. De advocaat treedt niet op als mediator, maar is wel verplicht gediplomeerd mediator te zijn. Dit omdat er tijdens de collaborative divorce mediationvaardigheden van groot belang zijn. De advocaten vertegenwoordigen beiden hun eigen cliënt, maar laten de cliënten zelf ook aan het woord. De advocaten dienen uiteindelijk een gezamenlijk verzoek tot echtscheiding in bij de rechtbank. .⁴⁰

De rol van de rechter

Ook bij collaborative divorce hebben de partijen zelf al afspraken gemaakt over de echtscheiding. De rechter dient ook hier enkel de afspraken goed te keuren en de echtscheiding uit te spreken.⁴¹

Echtscheidingsmediation

De procedure

Mediation is een vorm van conflictbemiddeling. Echtscheidingsmediation is dan ook een vorm van conflictbemiddeling tijdens een echtscheiding. Voordat een mediation begint, wordt er een contract getekend. In het contract staan afspraken over de gang van zaken tijdens de mediation en de geheimhouding en vertrouwelijkheid van alles wat er besproken wordt, maar ook staat er in het contract dat de mediator een neutrale bemiddelaar tussen de partijen is, wat de kosten van de mediation zullen zijn en dat er vrijwillig wordt deelgenomen aan de mediation. Het contract vormt de basis van de mediation en er kan op worden teruggevallen als er onduidelijkheden ontstaan over de afspraken.

³⁹ Zantboer, *TC* 2014, p.2.

⁴⁰ Zantboer, *TC* 2014, p.2.

⁴¹ 'Hoe werkt de procedure bij de rechtbank?', VHSO Advocaten 21-04-2016, vhso-advocaten.nl (zoek op *scheiding*)

Bij een echtscheidingsmediation proberen de ex-partners, onder begeleiding van een onafhankelijke derde, tot een optimale regeling van de scheiding en de gevolgen daarvan te komen.⁴² Bij deelname aan echtscheidingsmediation wordt er geprobeerd om op alle punten een overeenstemming te bereiken, zodat er geen rechter hoeft te beslissen over eventuele geschilpunten. Dit kan voorkomen dat ex-partners later ontevreden zijn met de vastgestelde afspraken.

De rol van de advocaat

Bij de rol van advocaat zijn er twee opties, namelijk 1. een advocaat, 2. een advocaat-mediator. 1). Er zijn geen advocaten bij de mediationssessies aanwezig, tenzij daar andere afspraken over gemaakt worden.⁴³ De mediator is enkel gesprekspartner, geen adviseur. De Als de regeling is vastgesteld, wordt er door een advocaat een gezamenlijk verzoek ingediend bij de rechtbank. Om het verzoek in te dienen moet er een advocaat benaderd worden, welke het verzoek tot echtscheiding in moet dienen bij de rechtbank.

2). De mediator is ook advocaat en houdt dan ook de juridische (en fiscale) grenzen in de gaten en zal de ex-partners er op wijzen, indien een afspraak juridisch of fiscaal niet mogelijk zal zijn. De advocaat-mediator zal, net als de mediator, geen persoonlijk advies geven. De advocaat-mediator dient het verzoek tot echtscheiding zelf in.

De rol van de rechter

De ex-partners hebben bij echtscheidingsmediation zelf al afspraken gemaakt over de echtscheiding.⁴⁴ De rechter hoeft enkel nog het door de ex-partners opgestelde echtscheidingsconvenant goed te keuren en de echtscheidingsbeschikking uit te spreken. Het door de ex-partners gesloten echtscheidingsconvenant wordt dan aan de beschikking van de rechtbank gehecht, zodat het convenant deel gaat uitmaken van de rechterlijke beschikking.

Reguliere echtscheiding op tegenspraak

De procedure

Als (een van de) ex-partners besloten hebben om te gaan scheiden via de reguliere echtscheiding op tegenspraak, kunnen de ex-partners kiezen voor een gezamenlijke of voor beiden een eigen advocaat.⁴⁵ De reguliere echtscheiding op tegenspraak wordt aangevraagd door de advocaat van (een van) de ex-partners.

Deze procedure begint met een verzoekschrift die door de gekozen advocaat/advocaten, namens de ex-partner(s) naar de rechtbank wordt gestuurd. In het verzoekschrift tot echtscheiding of een nader ingezonden verzoekschrift kan gevraagd worden om een of meer nevenvoorzieningen. Tegen dit verzoek kan verweer ingediend worden.

Indien er kinderen in het echtscheidingsproces aanwezig zijn, moet er een ouderschapsplan opgesteld worden. Zolang deze niet is toegevoegd aan het echtscheidingsverzoek, zal de echtscheiding niet

⁴² Echtscheidingsbemiddeling/mediation, Juridisch Woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op *echtscheidingsbemiddeling*)

⁴³ Rechtspraak 2011, p. 14.

⁴⁴ 'Hoe werkt de procedure bij de rechtbank?', VHSO Advocaten 21-04-2016, vhs0-advocaten.nl (zoek op *scheiding*)

⁴⁵ 'Moet ik voor een echtscheiding verplicht een advocaat inschakelen?', Scheidingsinformatie 2016, scheidingsinformatie.nl (zoek op *advocaat verplicht*)

goed gekeurd worden. De gehele procedure loopt via de rechter in de rechtszaal, waarbij beide ex-partners een eigen advocaat hebben.⁴⁶

De rol van de advocaat

Bij een echtscheiding op tegenspraak zijn een of twee advocaten betrokken. Indien de ex-partners samen de afspraken kunnen maken, kan er hulp ingeschakeld worden van één advocaat. Kunnen de ex-partners geen afspraken meer maken, dan schakelen beide ex-partners de hulp van een eigen advocaat in. Soms overlegt de advocaat van de ene ex-partner met de advocaat van de andere ex-partner. De advocaat vertegenwoordigt zijn cliënt voor de rechter en zal ook het verzoek tot echtscheiding naar de rechtbank sturen.⁴⁷

De rol van de rechter

Bij echtscheiding op tegenspraak worden de, door de advocaten, ingestuurde stukken behandeld in de rechtszaal. Indien de rechter van mening is dat de ex-partners er zelf uit kunnen komen, zal hij het advies geven om in mediation te gaan. De rechter zal, indien er geschilpunten zijn, alle betrokken partijen horen, voordat hij een beslissing neemt welke afspraken er over de echtscheiding en echtscheidingsregeling, gemaakt moeten worden. Daarna zal hij de echtscheiding uitspreken.⁴⁸

Zitting

Een zitting is 'de mondelinge behandeling van de gerechtelijke procedure in de rechtszaal',⁴⁹ ook wel comparitiegoemd.⁵⁰ Niet altijd wordt er een zitting gepland tijdens een echtscheidingsprocedure. Indien de ex-partners gezamenlijk een verzoek hebben ingediend, zal er geen zitting gepland worden. Ook wordt er geen zitting gepland als er een eenzijdig verzoek tot echtscheiding is ingediend en de andere partner geen verweerschrift indient. Indien er kinderen bij de scheiding betrokken zijn, wordt er alleen een zitting gepland indien er geschilpunten zijn.

Als er een zitting is gepland, is het niet verplicht om naar deze zitting te komen. Het is echter wel verstandig, omdat er op deze manier een mondelinge toelichting gegeven kan worden, indien dit van belang is voor de uitspraak van de rechter.

Scheidingsuitspraak

Een scheidingsuitspraak is een uitspraak waarin de echtscheiding wordt uitgesproken door de rechter. De ex-partners ontvangen hierna een echtscheidingsbeschikking. Indien een van de partijen niet op komt dagen bij de zitting of geen verweer voert, kan de rechter besluiten om de echtscheiding bij verstek uit te spreken.⁵¹ Het gevolg hiervan is dat de echtscheiding wordt uitgesproken volgens de voorwaarden die door de eiser zijn gesteld, mits de rechter deze eisen redelijk acht. De wensen van de tegenpartij worden niet meegewogen in de beslissing van de rechter, daar deze onbekend zijn. Het uitspreken bij verstek kan daarom onwenselijke situaties met zich meebrengen, waarbij vervolgpcedures worden gestart door de tegenpartij om de uitgesproken regeling te wijzigen.

⁴⁶ Directie voorlichting (M)VJ 2015, p. 2-3

⁴⁷ 'Echtscheiding: hoe regel ik dat?', Het Juridisch Loket 21-04-2016, juridischloket.nl (zoek op *echtscheiding*)

⁴⁸ 'Echtscheiding: hoe regel ik dat?', Het Juridisch Loket 21-04-2016, juridischloket.nl (zoek op *echtscheiding*)

⁴⁹ 'Ter terechtzitting', Juridisch woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op *ter terechtzitting*)

⁵⁰ Art. 131 Rv

⁵¹ 'Echtscheiding', Notariskantoren 2013, denotaristarieven.nl/begrippen (zoek op *echtscheiding*)

Een huwelijk is pas definitief ontbonden als de echtscheidingsbeschikking in de registers van de burgerlijke stand ingeschreven is.⁵² De rol van de rechter is per vorm van echtscheiding verschillend, maar de rechter zal wel altijd beslissen over de echtscheiding.⁵³

⁵² 'Ontbinding van het huwelijk', Juridisch woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op *ontbinding van het huwelijk*)

⁵³ Directie voorlichting (M)VJ 2015, p. 2.

Hoofdstuk 4 // Maatschappelijk kader

Na de in hoofdstuk drie beschreven juridische aspecten, zullen in dit hoofdstuk de maatschappelijke aspecten van het onderzoek aan bod komen. Achtereenvolgens worden verschillende maatschappelijke termen beschreven die een kader geven aan dit onderzoek. Elke term is voorzien van een uitleg.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. Allereerst wordt in paragraaf 4.1 beschreven hoe een echtscheiding in theorie verloopt. Hierbij worden de belangen, de belangenbehartiging en de werkwijze van de vormen van echtscheiding beschreven. Aan het einde van de paragraaf wordt beschreven hoe dit proces, in bepaalde gevallen, bekostigd kan worden door middel van financiële steun. Vervolgens wordt in paragraaf 4.2 beschreven hoe een echtscheidingsproces bemoeilijkt kan worden door bepaalde factoren. Deze paragraaf bespreekt achtereenvolgens de emoties tijdens een echtscheiding, de rol van de kinderen in een echtscheiding en wat het eventuele effect van deze factoren op het verloop van het proces kan zijn.

4.1 De echtscheiding in theorie

Een echtscheiding is het verbreken van een huwelijk, dan wel geregistreerd partnerschap.⁵⁴ Tijdens een echtscheiding worden de belangen van de ex-partners behartigd door een advocaat.

Belangen van de partijen

De belangen van de cliënt staan altijd voorop. De advocaat zal altijd objectief advies aan zijn cliënt verstrekken, ook als de cliënt zelf een andere mening heeft door zijn of haar subjectieve visie. De opdrachtgever geeft aan dat bij hun het belang van het kind altijd voorop staat. De belangen van de partijen verschillen per cliënt en omstandigheden. Daarom zijn er ook verschillende vormen van echtscheiding. Bij elke vorm van echtscheiding is de belangenbehartiging op een andere manier vormgegeven, zoals hieronder beschreven.

De vormen van echtscheiding

Collaborative divorce

Zoals in hoofdstuk 3 al beschreven, is collaborative divorce een vorm van echtscheiding met behulp van tenminste twee advocaten en een coach. Met behulp van de advocaten en de coach worden er afspraken gemaakt over de echtscheiding en de gevolgen daarvan. Het doel is om tot zo goed mogelijke afspraken te komen, waar beide ex-partners tevreden mee zijn en om zo respectvol mogelijk uit elkaar te gaan.⁵⁵

(Echtscheidings)mediation

Tijdens een echtscheiding kan er naar een 'normale' mediator worden gegaan of naar een advocaat-mediator. De mediator is een onafhankelijke derde in het gesprek tussen de scheidende echtgenoten.⁵⁶

⁵⁴ Van Dale 2010

⁵⁵ Kamminga & Vlaardingerbroek, *FJR* 2012

⁵⁶ 'Over mediation', Gecertificeerde Mediators 2016, gecertificeerdemediators.nl (zoek op *over mediation*)

Een advocaat-mediator is een familierechtadvocaat welke een opleiding heeft gevolgd tot mediator. Beiden zullen dan ook dezelfde vaardigheden tijdens de gesprekken gebruiken.

Zoals in hoofdstuk 3 al benoemd, is echtscheidingsmediation een vorm van conflictbemiddeling tijdens een echtscheiding. De maatschappelijke context van echtscheidingsmediation is dat het gehoor geeft aan de maatschappelijke behoefte om scheidingen snel, in goed overleg en buiten de rechtszaal om af te wikkelen.⁵⁷ Deze maatschappelijke behoefte is ontstaan doordat kinderen de dupe waren, en nog steeds zijn, van de echtscheiding van hun ouders. Zoals beschreven onder het kopje 'kinderen en echtscheiding' zijn er voor kinderen veel negatieve gevolgen van een echtscheiding. Als de ouders nog op een normale manier met elkaar om kunnen gaan, kunnen ze een deel van het leed, de ruzie, wegnemen en laten zien dat ze gelukkig kunnen zijn.

Een mediation start met een scheidingsmelding. Dit is een 'melding' van de ene naar de andere ex-partner, waarom hij of zij wil scheiden. De ander moet op deze melding kunnen reageren en begrijpen wat zijn of haar ex-partner bedoelt. Dit is van belang om elkaar te kunnen begrijpen en het nieuws te kunnen verwerken. Vanaf dat moment kan de echtscheiding in gang gezet worden.⁵⁸

Reguliere echtscheiding op tegenspraak

Er zijn twee opties bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak, namelijk: 1) een gezamenlijk verzoek indienen of 2) een eenzijdig verzoek indienen.

Indien er een gezamenlijk verzoek wordt ingediend is er meestal maar een advocaat bij het proces betrokken. Een gezamenlijk verzoek wordt gedaan zodat de kosten lager liggen dan een eenzijdig verzoek of als er over alle punten al een overeenstemming is bereikt en er geen kinderen bij betrokken zijn. Daarnaast is de kans op emotionele en materiële schade bij een gezamenlijk verzoek kleiner dan bij een eenzijdig verzoek,⁵⁹ omdat de ex-partners bij een gezamenlijk verzoek samen naar een oplossing hebben gezocht en nog goed met elkaar kunnen praten.

De toevoeging

Om een echtscheiding, zoals een van de bovenstaande vormen, te bekostigen is er de mogelijkheid voor een toevoeging. Een toevoeging betekent hetzelfde als gesubsidieerde mediation of gesubsidieerde rechtsbijstand. Als er een toevoeging verstrekt wordt, betaalt de Raad voor Rechtsbijstand (voor een deel) de kosten van de mediator of advocaat. De bijdrage vanuit de Raad voor Rechtsbijstand is afhankelijk van het inkomen. Hoe hoger het inkomen is, hoe lager de bijdrage is.⁶⁰ Jaarlijks wordt vastgesteld wat de inkomens- en vermogensnormen zijn, waarmee de eigen bijdrage bepaald wordt.

De voorwaarden om een toevoeging te kunnen krijgen zijn:

- Men moet onder een bepaald inkomen verdienen, wat jaarlijks wordt vastgesteld;
- Men mag geen hoger vermogen hebben dan +/- €21.000,00;

⁵⁷ Heida, Kraan & Marck 2010

⁵⁸ 'Scheidingsmelding', Echtscheidingswijzer 01-06-2016, echtscheidings-wijzer.nl (zoek op *scheidingsmelding*)

⁵⁹ Martens 2014, p. 40 en 44.

⁶⁰ 'Wat is gesubsidieerde rechtsbijstand?', Rechtsbijstand 01-06-2016, rechtsbijstand.nl (zoek op *toevoeging*)

Een toevoeging wordt niet door de ex-partners, maar door diens advocaat of mediator aangevraagd. De Raad voor Rechtsbijstand bepaalt aan de hand van het inkomen, wat verkregen is via de belastingdienst, of de ex-partners recht hebben op een toevoeging.

4.2 De echtscheiding in de praktijk

In de praktijk zijn er veel factoren die een echtscheidingsproces kunnen bemoeilijken. Er dient met veel dingen rekening gehouden te worden, zoals met de kinderen en emoties die leven bij de betrokken partijen. Ondanks dat hier zoveel mogelijk rekening mee wordt gehouden (door belangenbehartigers), zijn er vaak toch veel obstakels die kunnen leiden tot een vechtscheiding. Hierdoor kosten echtscheidingen de maatschappij veel geld. In deze paragraaf worden bovenstaande onderwerpen besproken.

Kinderen en echtscheiding

De gevolgen van een echtscheiding zijn groot en ernstig voor een kind. De manier waarop een kind reageert, is afhankelijk van de leeftijdsfase waarin het kind zich bevindt. Reacties die veel voorkomen als ouders vertellen dat ze gaan scheiden zijn: verdriet, boosheid, angst en het gevoel van eenzaamheid. Kinderen hopen vaak nog op een verzoening tussen de ouders en proberen dit te bereiken door bijvoorbeeld extra lief te doen. Ook kan het gevoel bij het kind ontstaan dat het moet kiezen tussen een van de ouders, een loyaliteitsconflict.⁶¹

Op de langere termijn is er een vergrote kans op ontwikkelingsproblemen, verslaving en criminaliteit, depressie en faalangst en is er een vergrote kans op het mislukken van relaties. Ook kan er moeite zijn met het omgaan met conflicten en kan het kind zich schuldig voelen tegenover de ouders of bang zijn verlaten te worden door de ouders.⁶²In de meeste gevallen zijn kinderen niet beter af na een echtscheiding.⁶³

Indien de ex-partners de echtscheiding goed afronden, is dat goed voor de onderlinge relatie en voor de kinderen. Hierdoor zijn zij in staat om na de echtscheiding met elkaar te overleggen over de kinderen. Het is dus van groot belang dat ex-partners met kinderen een echtscheiding goed afronden.

Het ouderschapsplan

Als er minderjarige kinderen betrokken zijn bij een echtscheiding, moet er een ouderschapsplan opgesteld worden. In het ouderschapsplan staan afspraken over de verdeling van de zorg- en opvoedingstaken, kinderalimentatie, informatie-uitwisseling over belangrijke zaken met betrekking tot het kind en medische aangelegenheden. Daarnaast staan de ex-partners vrij om andere afspraken vast te leggen in het ouderschapsplan.

Kinderen vanaf 12 tot 16 jaar mogen bij de rechter aangeven wat zij het liefste zouden willen, maar de ouders en de rechter bepalen uiteindelijk welke afspraken gemaakt worden. De rechter neemt de

⁶¹ Martens 2014, p. 196 – 199.

⁶² Martens 2014, p. 199.

⁶³ J. Pals, Scheiden doet lijden – vooral bij de kinderen, Ouders 03-04-2006, *Ouders.nl*

wensen van het kind altijd serieus. Kinderen vanaf 16 jaar mogen zelf bepalen over de afspraken die gemaakt worden. Zo mag het kind bijvoorbeeld zelf bepalen waar hij of zij wilt wonen.

Het is verplicht om een ouderschapsplan op te stellen. Indien deze niet bij het verzoek tot echtscheiding is gevoegd, zal de rechter de echtscheiding niet uitspreken.

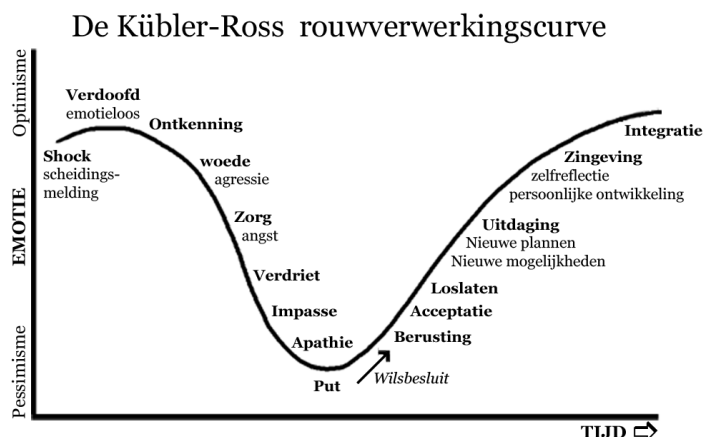
Emoties tijdens echtscheidingen

Voor de ex-partners zijn naast de juridische zaken, de emoties een grote factor in het echtscheidingsproces. Een emotie is 'een mentale staat of gemoedstoestand van bereidwilligheid die voortkomt uit cognitieve waarderingen van gebeurtenissen of gedachten.'⁶⁴

Het is te verwachten dat er veel emoties zijn bij een echtscheiding. Er is hier dan ook veel onderzoek naar gedaan en theorieën over gemaakt. Mannen en vrouwen ervaren andere emoties ten aanzien van hun ex-partner.⁶⁵

Psychiater Elisabeth Kübler-Ross heeft onderzoek gedaan naar de fasen welke mensen na een traumatische gebeurtenis, dus ook een echtscheiding, doormaken. Hierbij is een rouwcurve gemaakt, zoals te zien in figuur 4.1. Zij gaat er hierbij vanuit dat de echtscheiding onomkeerbaar is.⁶⁶

Figuur 4.1: de Kübler-Ross rouwverwerkingscurve

Er is aangetoond dat de hulp van psychologen kan helpen bij de verwerking van een echtscheiding.⁶⁷

Indien de emoties bij (een van de) ex-partners te groot is, is er een kans de ex-partners niet meer met elkaar kunnen overleggen en tot afspraken of regelingen kunnen komen. Hierdoor is er een kans dat er ruzies ontstaan, welke voortvloeien in een vechtscheiding.

Vechtscheidingen

Een vechtscheiding is een echtscheiding waarbij de ex-partners lijnrecht tegenover elkaar komen te staan en als zij niet meer kunnen overleggen.⁶⁸ Ondanks dat de ex-partners er in eerste instantie samen goed uit

⁶⁴ Bagozzi, Gopinath & Nyer 1999

⁶⁵ Verschuere 2011

⁶⁶ Verschuere 2011

⁶⁷ Duffey 2015

⁶⁸ 'Ontstaan vechtscheiding', Vechtscheiding 27-07-2016, vechtscheiding.nl (zoek op *Ontstaan vechtscheiding*)

willen komen, zijn er vaak toch obstakels die de samenwerking moeilijk maken. Een voorbeeld hiervan is dat de ene ex-partner nog minder ver is met het verwerken van de emoties die de echtscheiding (of de melding daarvan) met zich meebrengt.⁶⁹ Uit onderzoek van het TNS NIPO, een Nederlands opinieonderzoeksbureau, is gebleken dat een op de vijf echtscheidingen uitloopt op een vechtscheiding,⁷⁰ wat veel kosten met zich meebrengt.

Maatschappelijke kosten

Bovenstaande factoren leiden direct en indirect tot hoge kosten voor de maatschappij. Echtscheidingen kosten de maatschappij jaarlijks naar schatting 2 miljard euro. Dit bedrag is opgebouwd uit:

- De echtscheidingsprocedures
- De beroepen die worden gedaan op een uitkering, omdat veel gescheiden mensen vervallen in armoede.⁷¹
- Crimineel gedrag van kinderen, wat kan ontstaan na een echtscheiding.⁷²

⁶⁹ 'Van echtscheiding naar vechtscheiding', Alles over echtscheiding 27-07-2016, allesoverechtscheiding.nl (zoek op vechtscheiding)

⁷⁰ 'Advocaten: percentage vechtscheidingen gestegen', NOS 10-09-2015, nos.nl (zoek op vechtscheidingen)

⁷¹ Reformatorisch Dagblad (RD) 7 februari 2013.

⁷² Martens 2014, p. 197.

Hoofdstuk 5 // Resultaten

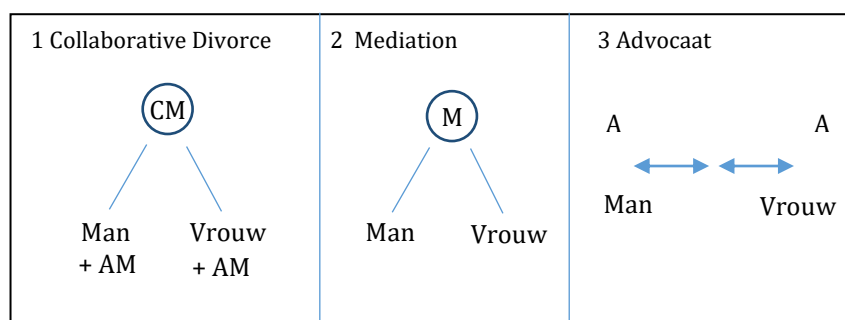
In de voorgaande hoofdstukken zijn het juridisch en maatschappelijk kader beschreven. Vanuit deze kaders zijn er vragen opgesteld, waarvan de resultaten in dit hoofdstuk beschreven staan. In dit hoofdstuk komen de volgende onderwerpen aan bod: het onderscheid tussen de verschillende vormen van echtscheiding, de redenen voor de keuze voor collaborative divorce door een aantal advocatenkantoren, de ervaring van de advocatenkantoren met collaborative divorce en de verwachtingen van de opdrachtgever over collaborative divorce.

5.1 Het onderscheid tussen de verschillende vormen van echtscheiding

Zoals al uitgebreid beschreven is in voorgaande hoofdstukken, zijn er verschillende vormen van echtscheiding. Maar, waarin onderscheiden deze zich van elkaar? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is er gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, maar ook werd deze vraag voorgelegd aan vier familierecht advocaten, welke alle vier zowel de reguliere echtscheiding op tegenspraak als mediation en collaborative divorce begeleiden. De interviews zijn toegevoegd in de bijlage. Alle kenmerken van de vormen van echtscheiding, welke in deze paragraaf te lezen zijn, zijn samengevoegd in tabel 1, welke in de bijlage van dit rapport is toegevoegd.

Een van de advocaten maakte tijdens het interview een overzicht hoe de verschillende echtscheidingen eruitzien, zoals ook al beschreven in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4. De samenstelling van de betrokken partijen bij de verschillende vormen van echtscheiding is een groot onderscheid. Bij collaborative divorce zijn een coach-mediator (CM), de ex-partners en hun advocaat-mediators (AM) betrokken. Bij mediation zijn een mediator (M) en de ex-partners betrokken. Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak (advocaat) zijn twee advocaten (A) en de ex-partners betrokken. Dit kan in een vier-gesprek of tegen elkaar in de rechtbank. Een overzicht hiervan is weergegeven in figuur 5.1.

Figuur 5.1 – Overzicht van hoe de vormen van echtscheiding zijn opgebouwd

Uit literatuuronderzoek blijkt dat collaborative divorce het meest op mediation lijkt. Bij beide vormen van echtscheiding draait het proces om het overleg tussen de ex-partners en is het gericht op het zoeken naar een voor eenieder acceptabele oplossingen, op basis van gemeenschappelijke belangen. Er wordt vrijwillig deelgenomen aan het proces waarbij een overeenkomst wordt getekend.⁷³ Bij collaborative divorce is dit een overeenkomst waarin staat dat de ex-partners de scheiding buiten de rechtbank om willen regelen.

⁷³ M.A. Zeytoonian, 'One key difference between mediation and collaborative law is often overlooked', *Mediate.com* (online, laatst bijgewerkt in februari 2012). Zie ook: Chin-A-Fat 2010

Mocht een van de ex-partners zich niet aan de overeenkomst houden, dan moeten alle partijen zich terugtrekken. Bij zowel collaborative divorce als mediation worden er in de overeenkomst afspraken gemaakt over de vertrouwelijkheid van hetgeen er besproken wordt.⁷⁴

Dit is bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak anders. Bij de reguliere echtscheiding kan er sprake zijn van een vier-gesprek, waarin de ex-partners samen met hun advocaten het echtscheidingsconvenant opstellen. Het kan ook zijn dat een van de partners helemaal niet wil scheiden of dat de partners het niet eens kunnen worden met elkaar en zelf geen oplossing kunnen aandragen, waardoor de rechter beslist.⁷⁵ De advocaten bevestigen dat in de praktijk collaborative divorce en mediation op elkaar lijken door bovenstaande kenmerken.

In onderstaande paragrafen worden de verschillende vormen van echtscheiding besproken en vergeleken.

5.1.1 Mediation

5.1.1.1 De voordelen

Literatuur

Uit literatuuronderzoek blijkt dat er voor elke vorm van echtscheiding voordelen zijn in bepaalde situaties. Ex-partners kunnen kiezen voor mediation indien zij nog wel kunnen overleggen en samen het beste uit de situatie willen halen, maar hier wel hulp bij nodig hebben. Bij mediation bepalen de ex-partners zelf welke afspraken er gemaakt worden, niet de rechter.⁷⁶

Bij mediation wordt er rekening gehouden met alle belangen, zowel emotioneel, zakelijk als juridisch. Dit kan kosten- en tijdsbesparing opleveren.⁷⁷ Ook kan dit een vechtscheiding voorkomen. Indien een vechtscheiding voorkomen wordt, is de kans groot dat de ex-partners de echtscheiding goed afronden en nog goed met elkaar om kunnen gaan. Dit is een voordeel voor de kinderen, omdat er dan meer aandacht aan het overleggen over de kinderen gegeven kan worden, dan wanneer de ex-partners ruzie hebben.

Interviews

Uit de interviews komt naar voren dat mediation een goede vorm van echtscheiding is als de ex-partners nog goed met elkaar kunnen praten en er niet veel (juridische) zaken geregeld hoeven te worden.⁷⁸ De advocaten geven aan dat het een overzichtelijke scheiding is met de ex-partners, mediator en eventuele andere deskundigen.⁷⁹ Zij geven aan dat het prettig is dat er niet veel partijen bij het proces betrokken zijn, zodat de emotionele intimiteit,⁸⁰ welke volgens de advocaten van groot belang is tijdens een echtscheiding, niet naar de achtergrond gedrukt wordt door de meningen van andere partijen. Ook de scheidingsmelding wordt als voordeel van de mediation gezien.⁸¹ De scheidingsmelding is een melding van de ene naar de andere ex-partner, waarom hij of zij wil scheiden. De ander moet op deze melding

⁷⁴ Chin-A-Fat 2010

⁷⁵ 'Scheidingsmethoden', Het scheidingscentrum van Nederland, sc-nederland.nl (zoek op *Over scheiden*)

⁷⁶ Vonk 2011, FJR, zie ook: 'Wat zijn de voordelen van mediation als ik ga scheiden?', Rijksoverheid, rijksoverheid.nl (zoek op *voordelen mediation*)

⁷⁷ Chin-A-Fat 2010

⁷⁸ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

⁷⁹ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v. Zie ook: bijlage 9, transcript interview VI p. 93 e.v.

⁸⁰ Zie bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

⁸¹ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

kunnen reageren en begrijpen wat zijn of haar ex-partner bedoelt. Dit is van belang om elkaar te kunnen begrijpen en het nieuws te kunnen verwerken.⁸²

Volgens Steenhoff en Zijderveld advocaten is het voordeel van mediation dat er een oplossing komt die de ex-partners zelf bedacht hebben. Hierdoor gaan deze beter uit elkaar en kunnen zij de emotionele bagage makkelijker verwerken.

5.1.1.2 De Nadelen

Literatuur

Uit literatuuronderzoek blijkt dat alle vormen van echtscheiding kunnen leiden tot een langdurig proces, indien het proces niet werkt of misloopt. Bij mediation draait het proces om het overleg tussen de partners met behulp van één mediator, waardoor de ex-partners individueel advies van bijvoorbeeld een advocaat kunnen missen.⁸³

Interviews

Bijna alle respondenten vinden een nadeel van mediation dat de advocaat vaak gemist wordt in het proces.⁸⁴ Een advocaat-mediator mag tijdens een mediation enkel basis en neutraal advies geven, waardoor individueel advies gemist wordt.⁸⁵ maar niet alle advocaten vonden dat dit het geval is. *'Als je merkt dat er behoefte is aan aandacht, dan is het aan de mediator om daarin te voorzien.'*, aldus advocaat C.⁸⁶ Ook wordt er aangegeven dat het proces vaak mislukt als de ex-partners op een ongelijk niveau zitten (bijvoorbeeld verschil in opleidingsniveau).⁸⁷

Een nadeel van mediation is volgens Steenhoff en Zijderveld dat een mediation soms te vlug kan gaan. Er worden dan te snel beslissingen genomen over bepaalde zaken, waar (een van) de ex-partners later op terugkomt, omdat hij of zij het anders wil, waardoor er een nieuw proces wordt gestart om veranderingen aan te brengen. Dit kan voorkomen worden met een langer en uitgebreider proces, waarbij advocaten de ex-partners kunnen adviseren en begeleiden.

5.1.1.3 Kosten en tijdsduur

Literatuur

Bij een echtscheiding zijn er veel personen en instanties betrokken. Bijvoorbeeld een echtscheidingsprofessional, de rechtbank, een notaris, een makelaar en een accountant.⁸⁸

Bij een echtscheiding welke geregeld wordt via mediation wordt er gemiddeld €5.450,00 uitgegeven. Dit is een totaalbedrag van het uurtarief, administratiekosten, inventariseringen en berekeningen, eventuele kosten van deskundigen en de kosten van de rechtbank. Mediators die zich gespecialiseerd hebben en advocaat-mediators hebben over het algemeen een hoger uurtarief dan de gemiddelde mediator.⁸⁹ De kosten kunnen nog verder oplopen indien beide ex-partners nog andere deskundigen inschakelen.⁹⁰

⁸² 'Scheidingsmelding', Echtscheidingswijzer 01-06-2016, echtscheidings-wijzer.nl (zoek op *scheidingsmelding*)

⁸³ Chin-A-Fat 2010

⁸⁴ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

⁸⁵ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

⁸⁶ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88.

⁸⁷ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v.

⁸⁸ Martens 2014, p. 65.

⁸⁹ Martens 2014, p. 67.

⁹⁰ 'Scheidingsmethoden', Het scheidingscentrum van Nederland, sc-nederland.nl (zoek op *Over scheiden*)

Interview

Er wordt door alle advocaten aangegeven dat mediation de goedkoopste en een snelste vorm van echtscheiding is. Een echtscheiding via mediation is na gemiddeld drie maanden afgerond.⁹¹ Het wordt gezien als goedkoopste vorm, omdat het na gemiddeld drie maanden afgerond is en er enkel een mediator bekostigd hoeft te worden. Bij de andere vormen van echtscheiding zijn dit vaak meerdere partijen, zoals meerdere advocaten, een coach en eventuele andere deskundigen, waardoor de echtscheiding duurder wordt.

Bij mediation hangt het, net als bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak, (meestal) van de partners zelf af hoeveel het proces gaat kosten. Volgens Steenhoff en Zijderveld advocaten is mediation goedkoper dan de reguliere echtscheiding op tegenspraak, omdat er bij mediation geen advocaat- en proceskosten aan verbonden zitten.

5.1.2 Collaborative divorce

5.1.2.1 De voordelen

Literatuur

Zoals in hoofdstuk 5.1.1 al genoemd, blijkt uit literatuuronderzoek dat er voor elke vorm van echtscheiding voordelen zijn in bepaalde situaties. Ex-partners kunnen kiezen voor collaborative divorce indien zij nog wel kunnen overleggen en samen het beste uit de situatie willen halen. Hierbij bepalen zij, net als bij mediation, zelf welke afspraken er gemaakt worden en niet de rechter.⁹² Bij collaborative divorce staan er altijd onafhankelijke deskundigen klaar om te helpen in het proces.⁹³ Zelfs indien de ex-partners behoefte hebben aan een eigen advocaat is er nog een coach die kan helpen met het gesprek en het maken van afspraken.

Bij collaborative divorce wordt er rekening gehouden met alle belangen, zowel emotioneel, zakelijk als juridisch. Dit kan kosten- en tijdsbesparing opleveren.⁹⁴ Er wordt er individueel advies en begeleiding gegeven, maar toch wordt er naar een gezamenlijke oplossing gezocht.⁹⁵ De ex-partners staan bij collaborative divorce in een gelijkwaardige positie.⁹⁶ Net als bij mediation kan collaborative divorce een vechtscheiding helpen te voorkomen. En ook hier geldt, net als bij mediation, dat indien een vechtscheiding voorkomen wordt, de kans groot is dat de ex-partners de echtscheiding goed afronden en dat de ex-partners nog goed met elkaar om kunnen gaan. Dit is een voordeel voor de kinderen, omdat er dan meer aandacht aan het overleggen over de kinderen gegeven kan worden, dan wanneer de ex-partners ruzie hebben.

Interviews

Volgens de advocaten zijn voordelen van collaborative divorce dat er een coach bij zit die het gesprek leidt en bij kan sturen, mocht het fout gaan.⁹⁷ Ook vinden alle advocaten dat het echt een overleg is, welke

⁹¹ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

⁹² Vonk 2011, FJR, zie ook: 'Wat zijn de voordelen van mediation als ik ga scheiden?', Rijksoverheid, rijksoverheid.nl (zoek op *voordelen mediation*)

⁹³ Elshof 2013, zie ook Stoner 2015, p. 116.

⁹⁴ Chin-A-Fat 2010

⁹⁵ Elshof 2013

⁹⁶ Tesler & Thompson 2006, zie ook Zonnenberg 2008

⁹⁷ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

transparant en vertrouwelijk is en waarbij mensen zich gesteund voelen. Het is een gelijkwaardig en zorgvuldig proces,⁹⁸ waarbij er door de coach op het belang van de kinderen wordt gelet.⁹⁹ Daarnaast vinden zij het prettig dat er bij collaborative divorce, net als bij mediation, een scheidingsmelding wordt gedaan,¹⁰⁰ zodat partijen hierbij nogmaals de reden van echtscheiding met elkaar bespreken. Ook zien de advocaten als voordeel van collaborative divorce dat de deskundigen neutraal zijn en er een overeenkomst wordt getekend waarin wordt afgesproken niet te procederen tijdens het proces.¹⁰¹

5.1.2.2 De Nadelen

Literatuur

Bij collaborative divorce gaat het proces, net als bij mediation, om het overleg, maar dan met behulp van advocaten én een coach, waardoor het proces duurer wordt.¹⁰² Ook kan het proces langer duren als er meerdere deskundigen aanwezig zijn, omdat deze verschillende meningen kunnen hebben.¹⁰³ Er wordt vertraging opgelopen als het proces beëindigd moet worden doordat de afgesproken regels gebroken worden of het proces mislukt.¹⁰⁴ Alle partijen moeten zich hierdoor terug trekken en daardoor begint het gehele proces opnieuw.¹⁰⁵ Dit nieuwe proces is dan vaak een reguliere echtscheiding op tegenspraak.

Interviews

De advocaten vonden een nadeel van collaborative divorce dat er advocaten zijn die zich teveel inleven in de cliënten. *'Het inleven is een kernkwaliteit, maar ook een valkuil'*, aldus advocaat A.¹⁰⁶ Als een advocaat zich teveel inleeft in zijn of haar cliënt, wordt hij/zij te persoonlijk in het proces. Daarnaast wordt er aangegeven dat de collaborative divorce meteen met veel mensen aan tafel begint, waar je allemaal afhankelijk van bent.¹⁰⁷ Ook werd aangegeven dat niet alle advocaten geschikt zijn voor collaborative divorce.¹⁰⁸ Niet alle advocaten hebben de vaardigheden (welke besproken worden in hoofdstuk 5.3.1) die nodig zijn bij deze vorm van echtscheiding, bijvoorbeeld doordat zij niet om kunnen gaan met emoties. Als laatste werd als nadeel genoemd dat er onvoldoende toevoeging gekregen kan worden voor collaborative divorce van de raad van de rechtsbijstand, indien de ex-partners niet vermogend zijn.¹⁰⁹ Een toevoeging is een bedrag wat wordt uitgekeerd door de Raad van de Rechtsbijstand. De kosten van een collaborative divorce zijn vaak zodanig hoog dat een toevoeging (wat ongeveer €1000,00 is) te weinig is om het proces te kunnen betalen.

⁹⁸ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v.

⁹⁹ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

¹⁰⁰ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

¹⁰¹ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v. Zie ook: bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹⁰² Wray 2010

¹⁰³ Kamminga & Vlaardingerbroek 2012, p.2., zie ook: Stoner 2015, p. 115.

¹⁰⁴ Chin-A-Fat 2010

¹⁰⁵ Stoner 2015, p. 115.

¹⁰⁶ Zie bijlage 5, transcript interview II, interview, p. 73 e.v.

¹⁰⁷ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v.

¹⁰⁸ Zie bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹⁰⁹ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

5.1.2.3 Kosten en tijdsduur

Literatuur

Kosten

Uit onderzoek van het IACP bleek dat de kosten van een collaborative divorce verschillen per moeilijkheidsgraad van de zaken.¹¹⁰ Dit is te zien in figuur 5.2.

Figuur 5.2: **Impact of difficulty level on fees**

Impact of Difficulty level on fees	
Average total fees paid in easy cases	\$12.127
Average total fees paid in moderate cases	\$21.633
Average total fees paid in difficult cases	\$32.588

Bron: IACP Research Regarding Collaborative Practice (09-05-2016)

Daarnaast kosten zaken met kinderen gemiddeld meer dan zaken zonder kinderen, namelijk respectievelijk \$25.576 en \$17.826. Deze bedragen zijn niet zomaar om te rekenen naar euro's, omdat in Amerika de salarissen gemiddeld hoger liggen, waardoor het onderzoek niet goed te vergelijken is met Nederland.

Tijdsduur

Ook naar de tijdsduur van collaborative divorce heeft de International Academy of Collaborative Professionals [hierna: IACP] onderzoek gedaan.¹¹¹ Zij hebben onderzoek gedaan naar de tijdsduur van 933 echtscheidingszaken. Hieruit is te concluderen dat de meeste collaborative divorce zaken (58%) na 8 maanden afgerond zijn. De tabel is toegevoegd als bijlage 2.4.

Interview

Collaborative divorce wordt gezien als een dure, maar snelle vorm van echtscheiding. Vaak wordt hierbij het dubbele van mediation uitgegeven.¹¹² Collaborative divorce blijkt in de praktijk na ongeveer drie maanden te zijn afgerond,¹¹³ maar er zullen meerdere partijen, zoals de coach, twee advocaten en eventuele andere deskundigen, bekostigd moeten worden. Dit maakt de collaborative divorce een dure vorm van echtscheiding.

De respondenten geven aan dat voornamelijk vermogende mensen de keuze voor collaborative divorce maken, maar dat collaborative divorce is niet per definitie alleen voor vermogende mensen is.¹¹⁴ Ook minder vermogende mensen kunnen er immers gebruik van maken. Echter zullen zij vermoedelijk minder snel voor collaborative divorce kiezen, omdat zij niet het grootste gedeelte van hun vermogen uit willen geven aan een echtscheiding.

¹¹⁰ Wray 2010

¹¹¹ Wray 2010

¹¹² Zie bijlage 7, transcript interview IV, p 88 e.v.

¹¹³ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

¹¹⁴ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

5.1.3 De reguliere echtscheiding op tegenspraak

5.1.3.1 De voordelen

Literatuur

Ook de reguliere echtscheiding op tegenspraak heeft voordelen in bepaalde situaties. Zo kunnen ex-partners gebruik maken van de reguliere echtscheiding op tegenspraak indien ze zelf niet goed of geen afspraken kunnen maken en er niet uit komen.¹¹⁵ Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak staan er altijd onafhankelijke deskundigen klaar om te helpen in het proces.¹¹⁶

Interviews

De reguliere echtscheiding op tegenspraak hoeft niet altijd via de rechtbank te lopen. Bij alle advocaten kunnen de ex-partners ook kiezen voor een vier-gesprek, waarbij ook overlegd wordt tussen de ex-partners en hun advocaten.

Volgens Steenhoff en Zijderveld is het voordeel van de reguliere echtscheiding op tegenspraak dat de uitspraak van de rechter bindend is. Dit kan veel duidelijkheid geven voor beide partijen. Daarnaast vinden zij het een voordeel dat de scheiding ook wordt uitgesproken indien de andere ex-partner niet wil scheiden.

5.1.3.2 De Nadelen

Literatuur

Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak kunnen de kosten hoog oplopen. Dit komt doordat beide ex-partners vaak een eigen advocaat hebben en de kans op een lang proces groter is dan bij de andere vormen van echtscheiding. Daarnaast hebben de partijen geen invloed op het resultaat en de afspraken indien zij er zelf niet uitkomen. De rechter neemt dan de beslissing, waardoor een van de of beide partijen niet tevreden zijn met de uitkomst.¹¹⁷ Zij kunnen in hoger beroep gaan, maar daardoor duurt het proces langer.

Interviews

Als nadeel van de reguliere echtscheiding op tegenspraak wordt door alle advocaten gezien dat het een vorm van echtscheiding is, waarbij de ex-partners niet transparant zijn en vaak uitloopt in ruzie. De kinderen zijn hier dan de dupe van.¹¹⁸ De ex-partners hebben geen controle over het tijdspad van de echtscheiding, omdat de rechter deze bepaalt. Ook vinden zij dat de uitspraak van de rechter vaak niet op maat en dat de uitspraak vaak niet bij de ex-partners past.¹¹⁹ Als laatste werd aangegeven, dat in het vier-gesprek de coach, welke bij een mediation of een collaborative divorce wel aanwezig is, vaak gemist wordt.¹²⁰

Steenhoff en Zijderveld vinden een nadeel van de reguliere echtscheiding op tegenspraak dat het vaak een lang en kostbaar proces is. Daarnaast is het emotioneel intensief voor cliënten.

¹¹⁵ 'Wat zijn de voordelen van mediation als ik ga scheiden?', Rijksoverheid, rijksoverheid.nl (zoek op *voordelen mediation*)

¹¹⁶ Elshof 2013, zie ook Stoner 2015, p. 116.

¹¹⁷ 'Scheidingsmethoden', Het scheidingscentrum van Nederland, sc-nederland.nl (zoek op *Over scheiden*)

¹¹⁸ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

¹¹⁹ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v. Zie ook: bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v.

¹²⁰ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

5.1.3.3 Kosten en tijdsduur

Literatuur

Kosten

Uit literatuuronderzoek bleek dat een reguliere echtscheiding op tegenspraak, waarbij het verzoek gezamenlijk ingediend is, gemiddeld €6.950,00 kost. Indien er een eenzijdig verzoek wordt ingediend, en er dus twee advocaten bij betrokken zijn, kost de echtscheiding al snel €8.000,00 per persoon. Hierbij is het afhankelijk van hoe de echtscheiding verloopt en of het een ‘vechtscheiding’ wordt.¹²¹ De kosten kunnen nog verder oplopen indien beide ex-partners nog andere deskundigen inschakelen.¹²²

Tijdsduur

Uit het onderzoek van het CBS is te concluderen dat de meeste echtscheidingsprocedures na 8 weken afgerond zijn¹²³, maar dit is enkel voor de administratieve afhandeling. De werkelijke procedure is veel langer, doordat er afspraken gemaakt moeten worden tussen de ex-partners, het verzoekschrift verstuurd moet worden en er gewacht moet worden tot het verzoek op de rol in de rechtbank komt. Dit duurt vaak al drie maanden.

Interview

De reguliere echtscheiding op tegenspraak wordt door alle advocaten als duurste vorm gezien, omdat dit, indien het een vechtscheiding wordt, lang duurt én heel kostbaar is. In de praktijk blijkt een reguliere echtscheiding op tegenspraak vaak minimaal een jaar te duren.¹²⁴

Het is echter niet zo dat de reguliere echtscheiding op tegenspraak per definitie duurder is dan collaborative divorce. Bij de berekening naar de gemiddelde kosten wordt rekening gehouden met de gemiddelde tijdsduur van de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Indien een reguliere echtscheiding op tegenspraak gedaan wordt in de vorm van een vier-gesprek, is het vaak minder duur dan de volledige procedure in de rechtbank. De gemiddelde kosten van een reguliere echtscheiding op tegenspraak lopen dus ver uiteen, waardoor niet vast te stellen is of de reguliere echtscheiding op tegenspraak even kostbaar of kostbaarder is dan een collaborative divorce. Het proces is bij een vier-gesprek in beginsel minder kostbaar (doordat er minder deskundigen bij betrokken zijn) en het echtscheidingsconvenant kan sneller worden opgesteld dan tijdens een ‘vechtscheiding’. Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak hangt het, net als bij mediation, (meestal) van de partners zelf af hoeveel het proces gaat kosten, omdat zij zelf bepalen hoe zij met elkaar omgaan.

5.1.4 De overeenkomsten en verschillen van mediation, collaborative divorce en de reguliere echtscheiding op tegenspraak

Tijdens de interviews, werd aan de advocaten gevraagd wat zij de belangrijkste overeenkomsten en verschillen vinden tussen de vormen van echtscheiding.

¹²¹ Martens 2014, p.66-67.

¹²² ‘Scheidingsmethoden’, Het scheidingscentrum van Nederland, sc-nederland.nl (zoek op *Over scheiden*)

¹²³ Zie bijlage 2.3

¹²⁴ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v. Zie ook: bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

Overeenkomsten

Er zijn twee dingen die alle vormen van echtscheiding gemeen hebben. Ten eerste komt er bij alle vormen van echtscheiding een echtscheiding tot stand, indien de partners dat willen. Dit kan een lang proces zijn. Daarnaast is het bij alle vormen van echtscheiding mogelijk om tot een oplossing te komen die bij de ex-partners past. In werkelijkheid is dit echter niet altijd het geval.

Verschillen

Naast de overeenkomsten, zijn er veel verschillen. Hieronder staat per vorm van echtscheiding de verschillen met de andere vormen aangeven.

Verschillen met de reguliere echtscheiding op tegenspraak

- Bij zowel mediation als collaborative divorce wordt gezocht naar een oplossing en wordt er vermeden om naar de rechtbank te gaan, wat bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak niet het geval is.
- Bij collaborative divorce en mediation is het de bedoeling dat er overlegd wordt. Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak kan dit ook, maar is dat niet de insteek.
- Bij mediation en collaborative divorce worden de verhoudingen tussen de ex-partners zo goed mogelijk gehouden en kunnen emoties vaak beter verwerkt worden dan bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak.
- Bij zowel collaborative divorce als bij mediation worden de ex-partners voorbereid op dat ze nu geen partners meer zijn, maar wel nog steeds ouders. Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak is dit vaak niet het geval.

Verschillen met mediation

- In verhouding met mediation zijn de collaborative divorce en de reguliere echtscheiding op tegenspraak duur. Het verschil tussen de reguliere echtscheiding op tegenspraak en collaborative divorce is echter dat de collaborative divorce vaak een positievere uitkomst heeft dan een reguliere echtscheiding op tegenspraak, doordat er bij collaborative divorce afspraken worden gemaakt waar beide ex-partners achterstaan. Dat is bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak vaak niet het geval.

Verschillen met collaborative divorce

- Bij collaborative divorce begin je met een aantal deskundigen. Bij de andere vormen van echtscheiding kunnen deze er later bij gevraagd worden.
- Bij collaborative divorce wordt er door de ex-partners, met behulp van de coach en advocaten, gezocht naar duurzame afspraken over de echtscheiding, waarbij door de advocaten steeds gevraagd wordt of beide ex-partners nog achter de gemaakte afspraken staan. De advocaten staan hun cliënten bij (wat eventueel niveauverschil op bepaald gebied kan oplossen, doordat de advocaat zijn/haar cliënt uitleg kan geven) en de coach stuurt het gesprek. Dit is in beginsel bij zowel bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak als bij mediation niet het geval.

- Bij collaborative divorce wordt er in overleg gescheiden, waarbij een contract wordt getekend waarin staat dat er niet naar de rechtbank gegaan wordt. Bij mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak is dit niet het geval.

Algemene verschillen

- Het grootste verschil vonden de advocaten de kosten van de verschillende vormen van echtscheiding. Deze lopen heel erg uiteen, zoals te lezen in paragraaf 5.1.3.

Hierboven zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de vormen van echtscheiding beschreven. In hoeverre collaborative divorce daarmee meerwaarde heeft ten opzichte van de andere vormen, mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak, wordt beschreven in paragraaf 5.3.1.

5.1.5 De betrokkenheid van de rechter

Zoals al beschreven in het juridisch kader (hoofdstuk 3), is de rechter het meeste in het proces van de reguliere echtscheiding op tegenspraak betrokken. De rechter is hier degene die de beslissingen over de geschillen neemt. Bij de collaborative divorce en mediation moet de rechter enkel de echtscheiding uitspreken en een echtscheidingsbeschikking verstrekken.

5.1.6 Succesvol?

Naar het slagingspercentage van collaborative divorce is door het IACP een onderzoek gedaan.¹²⁵ In het onderzoek is het IACP ervan uit gegaan dat een collaborative divorce geslaagd was als er over alle punten een overeenkomst werd bereikt. Uit dit onderzoek is gebleken dat er in 86% van de 933 zaken een overeenkomst over alle punten bereikt is, waarvan 2% zich tijdens het proces weer verzoend heeft. 11% van de zaken zijn beëindigd voordat er een akkoord over alle punten bereikt was. 14% van deze beëindigde zaken hebben een gedeeltelijke overeenstemming kunnen bereiken.

Bij de advocaten liep het slagingspercentage van de collaborative divorce behoorlijk uiteen. Bij de een waren ze allemaal gelukt, bij de anderen waren er ook weleens zaken mislukt.

Een groot gedeelte van de respondenten is van mening dat veel opgelost kan worden aan de hand van mediation en dat deze zaken vaak ook goed afgerond worden. Daarnaast werd aangegeven dat ook in de reguliere echtscheiding op tegenspraak, met name bij het vier-gesprek, overeenkomsten bereikt werden.¹²⁶

Volgens Steenhoff en Zijdeveld ligt het slagen of mislukken van de mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak aan de houding van de cliënt zelf, aan de houding van de wederpartij, maar ook hoe ver ze zijn in de emotionele verwerking. *‘Het zit meestal in de mensen zelf of het slaagt of mislukt’*, aldus de opdrachtgever.¹²⁷

Als een van de of beide ex-partners te veel emoties hebben, is het niet mogelijk om afspraken te maken. Dat kan een reden zijn voor het mislukken van een echtscheiding.

¹²⁵ Wray 2010

¹²⁶ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v. Zie ook: bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹²⁷ Zie bijlage 4, transcript interview I, p. 69.

5.1.7 De opleiding

Voor elke vorm van echtscheiding is een vooropleiding voor de advocaat, mediator of advocaat-mediator. Ook voor collaborative practitioners is er een 'vooropleiding'.

De opleiding tot advocaat bestaat uit de opleiding Rechten aan de universiteit en de beroepsopleiding advocatuur welke in de praktijk gevolgd wordt.

Om mediator te worden moet er een erkende opleiding mediation volgen. Deze opleiding duurt twee jaar, waarbij de opleiding behaald is als de student in een assessment aangetoond kan worden dat er over voldoende kennis en vaardigheden beschikt wordt. Indien zowel de opleiding tot advocaat, als de opleiding tot mediator gevolgd zijn, kan de advocaat zichzelf advocaat-mediator noemen.

De opleiding voor collaborative divorce bestaat uit een driedaagse basistraining.

5.1.8 Samenvatting

Collaborative divorce lijkt het meest op mediation. Het draait om het gezamenlijke overleg en zoeken naar oplossingen. Ook bij de reguliere echtscheiding kan er naar oplossingen gezocht worden in het viergesprek, maar dit is niet altijd het geval. Als een van de partners niet wil scheiden of de ex-partners worden het niet eens, dan zal het proces via de rechtbank plaats vinden.

Er zijn een aantal overeenkomsten en verschillen tussen de verschillende vormen van echtscheiding. Alle vormen van echtscheiding leiden uiteindelijk tot een echtscheiding, indien de ex-partners dat willen en ook bij alle echtscheidingen kan er tot een oplossing gekomen worden indien aan beide ex-partners evenveel aandacht gegeven wordt.

Collaborative divorce en mediation (de overlegscheidingen) hebben vaak een positievere uitkomst dan een reguliere echtscheiding op tegenspraak. Bij mediation en collaborative divorce wordt er vermeden om het proces via de rechtbank te voeren. Bij mediation en collaborative divorce is het de bedoeling dat er overlegd wordt. Bij de reguliere echtscheiding kan dit ook, maar is dit niet de insteek. Bij collaborative divorce begin je met een aantal deskundigen, bij de andere vormen kunnen deze er later bij gevraagd worden. De kosten lopen heel erg uiteen, bleek uit de interviews. Collaborative divorce is duur, maar vaak wel een goede oplossing.

5.2 De keuze voor een vorm van echtscheiding

Elk mens is verschillend, waardoor een echtscheiding dat ook wordt. Elke echtscheiding vraagt dan ook om een persoonlijke aanpak. Hierdoor moet er door de rechter, de ex-partners of door de advocaat/advocaten een beslissing genomen worden over welke vorm van echtscheiding het beste gebruikt kan worden in de situatie waar de ex-partners zich in bevinden. Maar, *'In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?'*

Om deze vraag te beantwoorden is gebruik gemaakt van de methoden literatuuronderzoek en interviewen. Als eerst zullen de resultaten van het literatuuronderzoek aan bod komen. Daarna zullen de resultaten uit de interviews beschreven worden.

5.2.1 Literatuuronderzoek

Uit literatuuronderzoek blijkt dat er in bepaalde situaties, door bepaalde mensen voor een bepaalde vorm van echtscheiding wordt gekozen.

Zo blijkt dat er vaak voor mediation wordt gekozen indien de ex-partners nog goed met elkaar om kunnen gaan en gezamenlijk voor de echtscheiding gekozen hebben. Er wordt voor collaborative divorce gekozen indien beide ex-partners in goed overleg willen scheiden, maar wel hulp van deskundigen nodig hebben bij de beslissingen over de echtscheiding. Uit onderzoek van het IACP blijkt dat voornamelijk de bovengemiddelde en rijke mensen met een hoge opleiding en kinderen gebruik maken van collaborative divorce.¹²⁸ Uit een ander onderzoek blijkt dat veel zaken te ingewikkeld zijn voor mediation, doordat de zaak emotioneel, juridisch, financieel of zakelijk te gecompliceerd is en de ex-partners en mediator niet alle kennis hebben om dit te kunnen regelen.¹²⁹ Hier wordt verderop in deze paragraaf op ingegaan. Voor de reguliere echtscheiding op tegenspraak wordt gekozen indien een van de ex-partners de echtscheiding aanvraagt of als de andere vormen van echtscheiding niet meer mogelijk zijn door bepaalde omstandigheden. Een aantal voorbeelden hiervan zijn:

1. Als de advocaat van de ene ex-partner een 'agressieve' advocaat is, welke enkel de zaken voor zijn cliënt wil regelen en dus niet aan het grotere belang denkt. Hierdoor is samenwerking met de andere ex-partner en diens advocaat niet mogelijk.
2. Als een van de of beide ex-partners niet goed kunnen communiceren of onredelijk zijn in het maken van de afspraken. Dit kan komen door twijfel, een agressieve advocaat of door te veel woede en pijn.
3. Als een van de of beide partners onwaarheden over elkaar vertellen. Dit gebeurt vaak als er veel haat tegenover elkaar is, waardoor leugens verteld worden.¹³⁰

5.2.2 Interviews

Zowel de opdrachtgever als de vier familierechtadvocaten zijn geïnterviewd voor deze paragraaf.

Aan Steenhoff en Zijderveld is gevraagd hoe zij kiezen voor een bepaalde vorm van echtscheiding. *'Daar kiezen ze zelf voor'*, aldus de opdrachtgever.¹³¹ Als de ene ex-partner kiest voor een reguliere echtscheiding op tegenspraak, heeft de andere ex-partner niet veel keus voor welke vorm hij of zij kiest. Als de partners gezamenlijk willen scheiden, dan kunnen ze kiezen voor mediaton. Vaak is dit een financiële afweging, maar het kan ook zijn dat de ex-partners (die kinderen hebben) samen een oplossing willen zoeken voor de kinderen en daarom voor mediation of collaborative divorce kiezen.

Als de mediation misloopt, kan er altijd geadviseerd worden om voor de reguliere echtscheiding op tegenspraak te kiezen. Dit kan ook andersom. Als de cliënten kiezen voor de reguliere echtscheiding op tegenspraak en de ex-partners blijken nog goed met elkaar om te kunnen gaan, dan kan de advocaat of de rechter voorstellen om mediation te starten.

¹²⁸ Wray 2010

¹²⁹ Chin-A-Fat 2010

¹³⁰ 'Choosing divorce court over mediation or collaborative divorce', Roderic Duncan, nolo.com.

¹³¹ Zie bijlage 4, transcript interview I, p. 69.

In de interviews met de andere advocatenkantoren zijn een aantal vragen gesteld over hoe de keuze voor een bepaalde vorm van echtscheiding wordt gemaakt, hoe vaak collaborative divorce wordt geadviseerd en wat factoren zijn om wel of niet voor collaborative divorce te kiezen. De uitwerking van de interviews zijn toegevoegd als bijlage van dit rapport.

**Hoe wordt er een keuze gemaakt voor een bepaalde vorm van echtscheiding? En door wie?*

Bij alle advocatenkantoren wordt de keuze voor een bepaalde echtscheiding gemaakt door de cliënt. De advocaten adviseren wel en sturen altijd aan op een scheiding welke in overleg gaat. Zo stuurt advocaat A altijd aan op een collaborative divorce óf de 'collaborative way'. Dit is een term welke een van de advocaten voor zichzelf geïntroduceerd heeft. De collaborative way is een scheiding in de vorm van collaborative divorce, maar (ook) met advocaten die geen opleiding voor collaborative divorce hebben gedaan. Advocaat C en D sturen juist aan op mediation. Advocaat D is van mening dat alle echtscheidingen via mediation geregeld moeten kunnen worden.

Ex-partners kiezen zelf het meeste voor de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Elke advocaat heeft een eigen manier om aan de cliënt te vertellen dat er ook andere vormen zijn om te scheiden. Zo vertelt de ene advocaat het Mini-verhaal en een andere advocaat dat je maar één keer kunt scheiden en dat je aan de kinderen moet denken.

Ex-partners kiezen voor mediation als ze nog met elkaar over weg kunnen, er kinderen zijn en/of er niet veel juridische zaken geregeld moeten worden.

De meeste van de geïnterviewde advocaten stellen zelf collaborative divorce voor aan de cliënt. Dit wordt voorgesteld als bijvoorbeeld de emoties te groot zijn voor mediation. De keuze wordt uiteindelijk gemaakt in overleg met de ex-partners en hun advocaten.

**Hoe vaak wordt collaborative divorce geadviseerd?*

Alle advocaten adviseren collaborative divorce als er een ongelijke balans tussen de partners is, bijvoorbeeld als de ene ex-partner meer inkomen heeft of een hogere opleiding gevolgd heeft. Een aantal advocaten adviseert vaak collaborative divorce als er kinderen aanwezig zijn. Drie van de vier advocaten adviseert collaborative divorce als er een groot vermogen is.

De helft van de geïnterviewde advocaten adviseert eerder mediation dan collaborative divorce. Zij adviseren alleen collaborative divorce als er een ongelijk niveau is tussen de ex-partners. Zij zijn van mening dat alle echtscheidingen via mediation geregeld moeten kunnen worden. Advocaat A adviseert bijna altijd om over te stappen naar collaborative divorce als een echtscheiding begint met een reguliere echtscheiding op tegenspraak en soms als erom mediation wordt gevraagd. Als dit niet lukt, probeert zij over te stappen op de 'collaborative way'. Ook advocaat B maakt hier gebruik van, als een coach bij een vier-gesprek wenselijk blijkt te zijn.

Het Mini-verhaal

Als er een boze cliënt is die zegt 'Ja, ik wil een vecht-advocaat' en 'ik wil dit en dat', dan zeg ik: 'Ja dat is goed, laat maar horen over welke onderwerpen u het wilt hebben'. En dan heeft de cliënt het over veel onderwerpen. En dan zeg ik: 'Oh, dat is best wel veel. Als u hier zo weg gaat, dan ga ik een nieuwe auto uitzoeken, want ik ga dit jaar zoveel aan u verdienen dat ik een nieuwe auto kan kopen.' En daar schrikken ze dan van. En dan zeg ik 'Ja, een Mini zou ik wel willen ofzo'. En dan denkt de cliënt: 'Oh ja.. Als ik daar moeilijk over ga doen, dan krijgt mevrouw Schram al dat geld en ik niet.'

Marjolijn Schram

**Wat zijn factoren om wel of juist niet te kiezen voor collaborative divorce?*

De geïnterviewde advocaten kwamen op de volgende punten veelal overeen:

Er moet wél gekozen worden voor collaborative divorce als:

- Er kinderen bij betrokken zijn
- Er voldoende vermogen is
- Mediation niet haalbaar is door te veel emoties of ongelijk niveau tussen de ex-partners
- De ex-partners nog met elkaar willen en kunnen praten

Verder vindt advocaat A dat er vooral factoren zijn om wel voor collaborative divorce te kiezen. Ook probeert zij met de pilot op rechtbank Breda, waarbij een mediator bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak in de rechtbank zit om te kijken of de echtscheiding niet via overleg geregeld kan worden, de reguliere echtscheidingen om te zetten naar collaborative divorce. Hierbij maakt zij gebruik van de door haarzelf geïntroduceerde 'collaborative way'. Advocaat A is niet bang om moeilijke zaken aan te nemen. *'Makkelijk, easy, daar is geen eer aan te behalen, maar dan moet je ook accepteren dat het weleens mislukt'*.¹³² Ook vindt zij dat je niet mensen moet weigeren om een persoonlijkheidsproblematiek. *'Ze zouden niet geschikt zijn voor collaborative divorce, maar ook niet voor mediation, want dat kan je niet aan in je eentje. Dus dan zou het strijdmodel wel goed zijn?'*¹³³ Zij is van mening dat als je heel voorzichtig doet, de verwachtingen goed managet en haalbare doelen stelt, collaborative divorce haalbaar is.

Advocaat C vindt dat je moet opletten als mensen heel boos zijn. *'Boosheid kan er voor zorgen dat mensen niet willen overleggen'*.¹³⁴ Advocaat D vindt dat je goed moet nagaan of de ex-partners wel echt open staan voor collaborative divorce. Als zij het niet willen, is de kans dat het mislukt een stuk groter. Dit geldt ook voor de advocaten. Deze moeten goed kunnen samenwerken, anders is de kans op strijd ook veel groter.

5.2.3 Samenvatting

Uit zowel het literatuuronderzoek als uit de interviews bleek dat collaborative divorce wordt gekozen door cliënten die wel juridische bijstand willen, maar ook zelfstandig de afspraken willen maken. Vaak zijn dit complexe zaken. Mediation wordt gekozen als er zelfstandig afspraken gemaakt kunnen worden, zonder behulp van advocaten. De mediator dit advocaat-mediator is kan wel juridische en fiscale grenzen aangeven en bijsturen waar nodig is. Uit de interviews bleek dat niet alle advocaten collaborative divorce de beste manier van echtscheiding vinden. Wel zijn zij allemaal van mening dat overleggen de beste vorm is. Zij vinden collaborative divorce de beste manier als het een heel complexe zaak is, waarbij kinderen betrokken zijn en de ex-partners op ongelijk niveau zijn. Voor de reguliere echtscheiding wordt het meeste gekozen door de cliënten. Dit kiezen de ex-partners indien ze er niet uitkomen of een van de ex-partners niet mee wil werken aan het proces. Ook bleek dat er niet alleen maar drie opties zijn om te scheiden. Van de mediation of het vier-gesprek kan ook een 'collaborative way' gemaakt worden. Verder bleek nog uit de interviews dat de ex-partners zélf kiezen hoe ze willen scheiden. De advocaten hebben enkel een adviserende rol.

¹³² Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73.

¹³³ Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73.

¹³⁴ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88.

5.3 De ervaring met collaborative divorce

Om Steenhoff en Zijderveld advocaten te kunnen adviseren, is het van belang om te weten hoe collaborative divorce in de praktijk werkt. Daarom is de vraag *‘Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?’* opgesteld. Vier advocaten, twee financials en twee coaches werden gevraagd wat hun ervaringen met collaborative divorce zijn. De interviews zijn toegevoegd als bijlage.

5.3.1 De advocaten

Voor deze paragraaf werden de vier familierechtadvocaten geïnterviewd over hun ervaringen met collaborative divorce. Ook de meerwaarde van collaborative divorce en de vaardigheden van een collaborative practitioner worden beschreven. De respondenten worden in de tekst aangeduid met een letter, om zo de verschillende meningen en ervaringen te onderscheiden en aan te duiden.

De keuze voor collaborative divorce

Alle vier de advocaten hebben in 2009 de driedaagse basistraining tot collaborative practitioner gedaan. De redenen hiervoor waren verschillend. Zo was er nieuwsgierigheid naar de nieuwe methode, maar is er ook behoefte aan het stoppen van de vechtscheidingen. Er wordt verwacht dat collaborative divorce hieraan bij kan dragen.

De meerwaarde van collaborative divorce

De meeste respondenten vinden dat collaborative divorce een meerwaarde heeft op de andere vormen van echtscheiding. Uit de interviews kwamen vijf punten naar voren, waarin de meerwaarde van collaborative divorce lijkt te liggen, in het bijzonder ten opzichte van mediation.

Als eerste werd er duidelijk dat bij collaborative divorce de samenwerking veel meer op de voorgrond ligt dan bij de andere vormen van echtscheiding. Zo is er de samenwerking tussen de advocaten, coach, ex-partners en eventuele andere partijen. Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak is er vaak geen of bijna geen samenwerking tussen de ex-partners en hun advocaten. Bij mediation is er geen samenwerking tussen advocaten en eventuele andere partijen. Hierbij is enkel de samenwerking tussen de ex-partners en de mediator. De meerwaarde van collaborative divorce is hierbij dat de respondenten aangeven dat zij het prettig vinden dat alle partijen samenwerken en er hierdoor duidelijkheid gecreëerd wordt.

Daarop aansluitend, als tweede, werd aangegeven dat het overleg vooral de ex-partners kan helpen. Ex-partners voelen zich vaak alleen bij mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak, omdat er niemand is die hen persoonlijk advies kan geven. Bij collaborative divorce zijn er een coach én een advocaat aanwezig, aan zijn of haar cliënt. Hierdoor is de kans groter dan bij de andere vormen van echtscheiding dat het gesprek en het maken van de afspraken goed verloopt. De coach houdt het emotionele gedeelte van de echtscheiding in de gaten, terwijl de advocaat advies kan geven *‘Je hebt je eigen advocaat, maar die is wel heel erg gericht op samenwerken. Daar ben ik groot voorstander van’* Aldus advocaat B. Echter zijn niet alle respondenten het hier mee eens. *‘Mensen voelen zich altijd alleen in een*

echtscheiding'. Aldus advocaat C. Zij is van mening dat het aan de mediator is om dit te signaleren en samen een oplossing te zoeken.

Als derde kwam naar voren dat collaborative divorce de beste vorm van echtscheiding is, indien ex-partners niet op een gelijk niveau zitten. De ex-partners kunnen de ongelijkheid opheffen door samen te werken met hun advocaat, welke hen bijstaat en adviseert. De coach kan het gesprek sturen en de partners tot een oplossing laten komen.

Ook zien veel advocaten collaborative divorce als beste vorm van echtscheiding indien er kinderen bij betrokken zijn, omdat er vaak een kindercoach bij de collaborative divorce betrokken wordt. Tevens zijn de ouders bij een collaborative divorce minder met zichzelf bezig, omdat alles goed geregeld wordt tijdens het overleg en aan de belangen van alle partijen wordt gedacht. Hierdoor hebben zij meer tijd voor hun kinderen.

Als laatste kwam naar voren dat collaborative divorce, vaak in tegenstelling tot de andere vormen van echtscheiding, een transparant proces is, waar vrijuit gesproken kan worden. Dit is prettig voor alle partijen, omdat het proces en de echtscheiding dan zo eerlijk mogelijk verlopen. In het contract, wat getekend wordt aan het begin van de collaborative divorce, staat dat alle betrokken partijen niets achter mogen houden. Dit is bij mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak niet het geval. Zo zegt een van de respondenten over de reguliere echtscheiding op tegenspraak: *'Als je even niet oplet, dan worden bij wijze van spreken de poten onder je stoel weggezaagd'*.¹³⁵

Wie kiezen er voor collaborative divorce

Bij alle advocaten wordt collaborative divorce gekozen door mensen die bovengemiddeld vermogend zijn en die kinderen hebben. De advocaten vinden dat het voor minder vermogende mensen ook goed zou zijn om toegang te hebben tot collaborative divorce, omdat het gebrek aan vaardigheden om goed te kunnen communiceren in alle lagen van de bevolking voorkomt.

Samenstelling tijdens de collaborative divorce

Bij alle advocaten is de samenstelling van een collaborative als volgt:

- De ex-partners
- Twee advocaten
- Een coach
- (Meestal) een financial
- In sommige gevallen is ook een kindercoach, psychotherapeut of notaris bij het gesprek aanwezig.

De vaardigheden van een collaborative practitioner

De advocaten geven aan dat een collaborative practitioner over bepaalde vaardigheden moet beschikken.

- Een advocaat moet vol vertrouwen het proces in gaan. Dit houdt in dat een advocaat niet bang moet zijn dat het proces mislukt, en dat daardoor geld verspild zou zijn;

¹³⁵ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

- Een advocaat moet in zodanige mate zelfkennis hebben,¹³⁶ dat hij weet of hij competent genoeg is voor collaborative divorce;¹³⁷
- Een advocaat moet goed kunnen luisteren en echt aanwezig zijn voor zijn of haar cliënt;¹³⁸
- Een advocaat moet kunnen omgaan met emoties. Dit is van belang omdat er tijdens het overleg over de echtscheiding veel emoties naar boven kunnen komen. De advocaat moet dan het gesprek, met behulp van de coach, zo kunnen leiden, dat er toch afspraken gemaakt kunnen worden;
- De advocaat moet een goede mediator én een goede advocaat zijn.¹³⁹

Deze vaardigheden zijn bij elke vorm van echtscheiding van belang, maar bij de collaborative divorce is het extra belangrijk, omdat de advocaat-mediator bij dit proces een mediator én advocaat. De vaardigheden van beide beroepen moeten bij een collaborative divorce beheerst worden.

Daarnaast geven alle advocaten aan dat je goed moet letten op de samenstelling van het team. Je moet goed kunnen samenwerken en alle partijen, de ex-partners, de advocaten en de coach, moeten vanuit zichzelf echt deel willen nemen aan de collaborative divorce. Ook wordt er aangegeven dat een collaborative divorce valt of staat met een goed team en dat het meer van de advocaten vraagt dan enkel de driedaagse opleiding tot collaborative practitioner. Advocaat D geeft dan ook aan dat de driedaagse training niet voor alle advocaten voldoende is om collaborative divorce te kunnen beoefenen. Hier wordt verder over gezegd dat het goed zou zijn als er meerdere of langere opleidingen gegeven zouden worden.¹⁴⁰

De advocaten vinden dat een collaborative practitioner het proces voorzichtig moet doorlopen,¹⁴¹ verwachtingen moet managen,¹⁴² gelijkwaardigheid moet creëren en haalbare doelen moet stellen.

Alle advocaten vinden dat er steeds aan de cliënt gevraagd moet worden of zij nog tevreden zijn met de gang van zaken. Niet alleen de ex-partners, maar ook de advocaten moeten gemotiveerd zijn om het proces aan te gaan. Ook moet er van tevoren bekeken worden of het proces van de collaborative divorce niet meer geld gaat kosten dan dat het uiteindelijk financieel en emotioneel gaat opleveren.¹⁴³

De ervaringen en meningen van de advocaten

Alle geïnterviewde advocaten maken ook gebruik van de ‘collaborative way’. Zoals in de vorige paragraaf al benoemt heeft advocaat A voor zichzelf deze term verzonnen, waarbij ze om een coach bij een vier-gesprek vraagt. De andere advocaten maken ook gebruik van deze methode. Zij vinden de maatschappelijke meerwaarde van collaborative divorce dat er meer echtscheidingen op maat gemaakt worden en dat het de kans op ‘vechtscheidingen’ verkleint.

Uit de interviews blijkt dat advocaat A vindt dat iedereen samen zou moeten werken en dat de reguliere echtscheiding op tegenspraak afgeschaft zou moeten worden. Ze probeert altijd om op

¹³⁶ Zie bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹³⁷ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v. Zie ook: bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹³⁸ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v. Zie ook: bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹³⁹ Zie bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹⁴⁰ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v. Zie ook: bijlage 9, transcript interview VI, p. 93 e.v.

¹⁴¹ Zie bijlage 7, transcript interview IV, p. 88 e.v.

¹⁴² Zie bijlage 5, transcript interview II, p. 73 e.v.

¹⁴³ Zie bijlage 6, transcript interview III, p. 84 e.v.

collaborative divorce aan te sturen, omdat ze bij de andere vormen de coach mist. Zij heeft de ervaring dat de advocaten elkaar sneller tegenwerken dan wanneer er een coach bij is die het gesprek kan sturen.

Advocaat B vindt dat geen een echtscheiding kindvriendelijk is, maar ze denkt dat een collaborative divorce het minst schadelijk is voor het kind.

Advocaat C is van mening dat de hele echtscheiding via mediation kan. Zij vraagt er tijdens een mediation ook deskundigen bij. Zij is groot voorstander van meerdere invalshoeken in een proces en doet dat ook bij mediation. Zij geeft aan dat zij bij collaborative divorce, net als bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak, weleens een advocaat-mediator tegenkomt die volgens haar niet deskundig genoeg is om collaborative divorce te doen. De kans dat het fout loopt, wordt daardoor groter. Daarom doet zij liever zelf een mediation met eventuele deskundigen erbij.

Advocaat D vindt collaborative divorce 'het zusje van mediation'. Zij vindt dat collaborative divorce een goede vorm van echtscheiding is voor kinderen, maar vindt dat van mediation ook. Zij is van mening dat collaborative divorce dezelfde insteek als mediation heeft.

5.3.2 De deskundigen

Voor deze paragraaf zijn er vier deskundigen geïnterviewd, namelijk twee fiscalisten en twee coaches. De coaches zijn beiden naast coach ook nog mediator en psycholoog. De fiscalisten en coaches worden in de tekst aangeduid met een letter, om zo de verschillende meningen en ervaringen te onderscheiden en aan te duiden.

Betrokkenheid bij echtscheidingszaken

Fiscalisten

De fiscalisten zijn tussen de 15 en 50 keer per jaar betrokken bij een echtscheidingszaak. Ze zijn betrokken bij overlegzaken, maar ook bij echtscheidingen op tegenspraak. Zij worden bij deze zaken betrokken als (een van) de ex-partners ondernemers zijn of als er veel vermogen is.

Coaches

De coaches zijn ook mediator en psycholoog, waardoor het hun werk is om betrokken te zijn bij echtscheidingszaken. De collaborative divorce zaken zijn vaak lastige zaken, waarbij de ex-partners op ongelijk niveau zitten.

Meerwaarde overlegscheidingen

De fiscalisten vinden dat een overlegscheiding het grote voordeel heeft dat er transparant gewerkt kan worden en dat de deskundigen een neutrale rol hebben. Vaak is er bij (een van) de partners onvoldoende kennis op financieel of fiscaal gebied. Als er sprake is van een ongelijkwaardig niveau, kan de financial een educatieve rol hebben door uitleg te geven aan de partij die er minder vanaf weet. Zij vinden dat er sneller tot een oplossing gekomen kan worden als er een deskundige aan tafel zit. De coaches zijn mediator en psycholoog, waardoor het hun werk is om te overleggen. Dit vinden zij dan ook van belang.

Meerwaarde collaborative divorce

Fiscalisten

De fiscalisten vinden dat er een meerwaarde is in de collaborative divorce, naast de mediation. Je kunt de deskundigen aan tafel krijgen, wat bij (co-)mediation ook kan, maar bij collaborative divorce weet je dat alle personen die aan tafel zitten dezelfde opleiding hebben gehad en een overeenkomst tekenen. Als andere meerwaarde wordt genoemd dat het machtsverschil tussen de ex-partners wordt verkleind, doordat zij beide een ondersteunende advocaat hebben. Net als de advocaten zeggen zij dat collaborative divorce goed ingezet kan worden bij juridisch, emotioneel of financieel complexe echtscheidingen. Zij denken dat het goed is om bij complexe echtscheidingen te kiezen voor collaborative divorce, vanwege de communicatie, de overeenkomst en het overleg. *‘Misschien is het wel duur, maar het is wel een stok achter de deur om het proces goed op te lossen’*, aldus fiscalist F.¹⁴⁴

Ook vinden zij dat voor de kinderen collaborative divorce de beste scheidingsvorm is. De belangen van de kinderen worden door de coach en eventuele andere deskundigen, zoals een kindercoach of psycholoog, in de gaten gehouden en worden de belangen van de kinderen vooropgesteld. Dit is bij collaborative divorce meer het geval dan bij mediation, omdat er bij mediation vaak nog veel emoties van de ex-partners zijn, waardoor daar eerst aan gewerkt moet worden voordat er aan de kinderen gedacht wordt. Bij een collaborative divorce wordt alles aan gedaan om te voorkomen dat het een vechtscheiding wordt.

Coaches

De ene coach vindt de meerwaarde van collaborative divorce dat het gebruikt kan worden bij complexere zaken en dat het goed ingezet kan worden bij mensen met een persoonlijkheidsproblematiek. Zij is van mening dat deze mensen juist ondersteund en geadviseerd kunnen worden tijdens het collaborative proces. Ook vindt zij dat het een goede manier is voor de rust van de kinderen, omdat de ouders rustiger met elkaar overleggen en daardoor hun emoties gemakkelijker verwerken. Ouders kunnen hierdoor meer aandacht aan hun kinderen besteden. Zij vindt dat het voor iedereen financieel toegankelijk zou moeten zijn. *‘Hier wordt over nagedacht in de vereniging.’* Aldus coach G.¹⁴⁵ Coach H was een aantal jaar geleden enthousiaster over de collaborative divorce dan nu. Zij vindt dat er in de praktijk gebleken is dat veel advocaten niet goed zijn in collaborative divorce en toch weer de strijd aan gaan. Ook vindt zij dat advocaten vaak niet goed om kunnen gaan met emoties die wel getoond worden tijdens een collaborative divorce. De advocaten die dit wel kunnen, zijn volgens haar vaak wel goed in collaborative divorce. Coach H focust zich meer op het EFT (emotionally focused therapy), waarbij de ex-partners in therapie gaan voordat zij het proces van de echtscheiding in gang zetten.

Tips aan advocaten

Fiscalisten

Collaborative divorce is niet altijd noodzakelijk. Veel echtscheidingen kunnen opgelost worden met mediation, maar als een echtscheiding complex wordt, adviseren de fiscalisten om te kiezen voor

¹⁴⁴ Zie bijlage 11, transcript interview VIII, p. 98.

¹⁴⁵ Zie bijlage 12, transcript interview IX, p. 99.

collaborative divorce om een vechtscheiding te voorkomen. *‘Als er complexe materie is, kies dan voor collaborative divorce. Dan heb je de grootste kans op succes’*, aldus Fiscalist F.¹⁴⁶

Coaches

Coach G vindt dat de advocaten voor collaborative divorce moeten kiezen. Zij vindt het een betere vorm van echtscheiding voor de kinderen. Coach H geeft als tip dat de advocaten echt heel goed moeten samenwerken met de advocaat van de tegenpartij en de coach erbij moeten betrekken. *‘Dan is er zeker veel winst te behalen’*.¹⁴⁷

5.3.3 Samenvatting

Er is geen eenduidig beeld gegeven door de advocaten of collaborative divorce nou daadwerkelijk beter is. Veel advocaten vinden wel dat er voor collaborative divorce gekozen moet worden als er kinderen aanwezig zijn en als het een emotioneel, juridisch en/of financieel complexe echtscheiding is, waarbij ex-partners niet op een gelijkwaardig niveau zitten. Verder zijn alle advocaten van mening dat alles zoveel mogelijk in overleg gedaan moet worden, of dat nou via collaborative divorce, mediation, het vier-gesprek of ‘de collaborative way’ is.

De advocaten gaven aan dat de samenstelling van het team tijdens een collaborative divorce van groot belang is. Er moet echt samengewerkt worden. Ook de coaches gaven dit aan.

De fiscalisten en de coaches gaven aan dat het belangrijk is om te overleggen in echtscheidingszaken, wat kan met mediation, het vier-gesprek en collaborative divorce. Daarnaast gaven zij aan dat collaborative divorce gebruikt zou moeten worden in complexe zaken, om op deze manier de grootste kans op overeenstemming te bereiken. Ook vinden zij dat collaborative divorce voor de kinderen van de scheidende ex-partners de beste optie van echtscheiding is, omdat hun belangen tijdens de echtscheiding voorop worden gesteld, wat in de gaten gehouden wordt door een coach.

5.4 Verwachtingen van Steenhoff en Zijderveld advocaten

Voor de laatste deelvraag *‘Wat zijn de verwachtingen van de medewerkers over collaborative divorce?’* is gebruik gemaakt van de methode interviewen. De advocaten van Steenhoff en Zijderveld werken al met de reguliere echtscheiding op tegenspraak en met mediation. Er is aan de advocaten gevraagd hoe zij deze vormen inzetten en hoe zij collaborative divorce als aanvulling hierop zouden zien. In deze paragraaf zullen eerst de werkwijzen van Steenhoff en Zijderveld advocaten van de reguliere echtscheiding op tegenspraak en mediation besproken worden. Daarna zal de verwachting over collaborative divorce aan bod komen.

5.4.1 De reguliere echtscheiding op tegenspraak en mediation

De reguliere echtscheiding op tegenspraak

Bij Steenhoff en Zijderveld advocaten begint de reguliere echtscheiding op tegenspraak in principe met één partij. Er wordt samen met de cliënt geïnventariseerd wat er allemaal geregeld moet worden. Daarna

¹⁴⁶ Zie bijlage 11, transcript interview VIII, p. 98.

¹⁴⁷ Zie bijlage 13, transcript interview X, p. 100.

wordt er contact opgenomen met de ex-partner of diens advocaat. Er zijn twee uiterste opties hoe het proces kan verlopen:

- 1) De ex-partner wil meewerken aan het regelen van de echtscheiding en samen met diens advocaat (eventueel in een vier-gesprek) worden er afspraken gemaakt over het echtscheidingsconvenant. Het verzoek wordt door de advocaat op de rol bij de rechtbank gezet. Vaak is het in bij rechtbank nog enkel een administratieve afhandeling.
- 2) De ex-partner wil niet mee werken aan het regelen van de echtscheiding, waardoor er een verzoekschrift naar de rechtbank wordt verzonden. Er wordt een deurwaarder ingeschakeld welke het verzoekschrift betekent bij de ex-partner. Vervolgens wordt er over alle punten geprocedeerd bij de rechtbank, waar de rechter over beslist. Dit is vaak een lang proces.

Het proces wordt afgesloten zodra de rechter de echtscheiding uitspreekt en de echtscheidingsbeschikking is ingeschreven bij de burgerlijke stand.

Bij het gebruik van deze vorm van echtscheiding wordt gebruik gemaakt van de regels vanuit de wet en het kantoorhandboek van het advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld advocaten.

Mediation

De mediation begint altijd met beide partijen. Er wordt via de telefoon enkel een afspraak gemaakt. Er mag niet overlegd worden, om op deze manier de neutraliteit van de mediator te behouden. De ex-partners moeten een mediationovereenkomst tekenen, welke via de mail naar hen toe wordt gestuurd. De overeenkomst dient meegenomen te worden naar het eerste gesprek. Ook hier zijn twee uiterste opties hoe het proces kan verlopen:

- 1) De ex-partners zijn emotioneel al ver uit elkaar. Hierdoor kunnen er meteen afspraken gemaakt worden en is de echtscheiding een zakelijke afwikkeling.
- 2) De ex-partners hebben nog veel emoties. Dit moet eerst besproken worden, voordat je afspraken kunt gaan maken over de echtscheiding. Als de emoties te hoog zijn, kunnen er geen redelijke afspraken gemaakt worden. Als dit het geval is, kan de mediation vaak niet met een echtscheidingsconvenant worden afgerond en moet er gezocht worden naar een andere manier om afspraken te kunnen maken over de echtscheiding.

Er worden vaak eerst deelafspraken gemaakt, voordat het definitieve echtscheidingsconvenant wordt opgesteld. Deelafspraken zijn afspraken die gemaakt zijn over een van de onderdelen waarover de partijen een overeenkomst willen bereiken. Deze deelafspraken zijn niet bindend voor beide partijen indien de mediation wordt beëindigd zonder dat er een echtscheidingsconvenant tot stand is gekomen.

Als de afspraken gemaakt zijn, wordt er een gezamenlijk verzoek naar de rechtbank gestuurd. Het proces kan in een paar weken afgerond zijn, maar het kan ook een jaar duren. Dat is afhankelijk van hoe de ex-partners met elkaar om gaan.

Bij Steenhoff en Zijderveld wordt er nog een andere vorm van mediation aangeboden, namelijk co-mediation. Dit is in een samenstelling van de ex-partners met advocaten en de mediator. Volgens de opdrachtgever lijkt co-mediation op collaborative divorce. *'Je laat de cliënten in gesprek gaan, maar behartigt wel de belangen van de cliënt.'*¹⁴⁸

¹⁴⁸ Zie bijlage 8, transcript interview V, p. 91.

Voor het gebruik van deze vorm van echtscheiding wordt gebruik gemaakt van de regels uit het kantoorhandboek.

5.4.2 Verwachtingen collaborative divorce

Aan de advocaten van Steenhoff en Zijderveld werd gevraagd wat zij denken en verwachten dat de toegevoegde waarde van de collaborative divorce zou kunnen zijn. Hun verwachting over collaborative divorce is dat het gebruikt kan worden bij complexe scheidingen. Hiervan kun je volgens Steenhoff en Zijderveld advocaten verwachten dat het een slepende vechtscheiding wordt, wat nadelig is voor de kinderen. Ook verwachten zij dat collaborative divorce ingezet kan worden als er een complexe financiële afwikkeling is en de afspraken over de financiën niet gemaakt kunnen worden bij een co-mediation of mediation, omdat de ene partner bijvoorbeeld meer verstand van de financiële zaken heeft dan de andere partner en dit de situatie zeer ongelijkwaardig maakt of omdat partijen de emoties van de echtscheiding nog onvoldoende verwerkt hebben.

Zij verwachten dat er bij de collaborative divorce snellere, betere, completere en toekomstbestendigere afspraken gemaakt kunnen worden dan bij mediation of de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Dit omdat bij collaborative divorce alle benodigde partijen al aan tafel zitten en de kans op een vechtscheiding kleiner is dan bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Zij vinden dat er bij collaborative divorce completere afspraken gemaakt worden dan bij mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak, omdat er bij collaborative divorce steeds aan de ex-partners wordt gevraagd (door de eigen advocaat) of ze het nog eens zijn met de beslissingen en afspraken die worden gemaakt. Dit is bij mediation en de reguliere echtscheiding (vaak) niet het geval.

Steenhoff en Zijderveld advocaten ziet als voordeel van de collaborative divorce dat het een snelle procedure is, welke volledig is en waar doordachte keuzes worden gemaakt, doordat er steeds aan de ex-partners wordt gevraagd of ze nog steeds achter de beslissingen en afspraken staan, die gemaakt worden. Hierdoor wordt de kans op ruzies na de echtscheiding verkleind.

Als nadeel ziet zij de kosten van het proces. Er zijn meerdere partijen bij betrokken, waardoor zij vermoedt dat de kosten van het proces snel op kunnen lopen.

De advocaten hebben nog niet gewerkt met de collaborative divorce, maar hebben er wel vraag naar gehad. De mensen die hiernaar gevraagd hebben waren hoger opgeleid en meer vermogend dan gemiddeld. De verwachting is dan ook dat deze mensen in de toekomst gaan vragen naar de collaborative divorce, indien Steenhoff en Zijderveld ervoor kiest om met de collaborative divorce te gaan werken. Steenhoff en Zijderveld denkt dat collaborative divorce een maatschappelijke bijdrage zou kunnen leveren, doordat collaborative divorce zou kunnen bijdragen aan een kleine beperking van vechtscheidingen. Bij mediation worden de vechtscheidingen ook al beperkt, maar collaborative divorce voorkomt ook nog dat er achteraf vechtscheidingen ontstaan, doordat er doordachte keuzes gemaakt zijn, waar beide ex-partners volledig achter staan. *‘Al kan het maar voor één kind bespaard blijven, dan is het al maatschappelijke winst’*, aldus de opdrachtgever.¹⁴⁹

Steenhoff en Zijderveld advocaten verwachten dat de collaborative divorce onvoldoende aan zal slaan in Nederland, door de kosten van het gehele proces. Wel verwachten zij een groei van de vraag naar

¹⁴⁹ Zie bijlage 8, transcript interview V, p. 91.

collaborative divorce bij hun eigen kantoor als ze ervoor kiezen om met collaborative divorce gaan werken, omdat zij haar marketing hierop zouden aanpassen.

5.4.3 Samenvatting

De advocaten van Steenhoff en Zijderveld verwachten dat collaborative divorce gebruikt kan worden bij complexe echtscheidingszaken, welke niet opgelost worden in een (co-)mediation. Zij verwachten dat er bij collaborative divorce snelle, goede, complete en toekomstbestendige afspraken gemaakt kunnen worden en zien als voordeel dat het een snelle en doordachte procedure is, waardoor achteraf geen ruzies ontstaan. Wel denken zij dat het een duur proces is, wat niet voor iedereen is. Zij verwachten dat vooral mensen die hoger opgeleid en meer vermogend dan gemiddeld voor collaborative divorce zouden kiezen. Ook denken de advocaten Steenhoff en Zijderveld dat collaborative divorce een maatschappelijke bijdrage zou kunnen leveren, doordat het kan bijdragen aan een beperking van vechtscheidingen.

Hoofdstuk 6 // Conclusie en aanbevelingen

Advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld advocaten bieden twee vormen van echtscheiding aan, namelijk de reguliere echtscheiding op tegenspraak en echtscheidingsmediation. Zij vragen zich af of zij ook een andere vorm van echtscheiding, collaborative divorce, aan moeten bieden als advocatenkantoor.

Naar aanleiding van deze afweging van advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld advocaten is er onderzoek gedaan naar de vraag *'In welke gevallen is collaborative divorce bruikbaar als vorm van echtscheiding voor Steenhoff en Zijderveld advocaten in relatie tot de bestaande vormen van echtscheiding gezien de ervaringen van andere kantoren en verwachtingen van de medewerkers?'.*

De volgende deelvragen zijn daarbij gehanteerd:

- *Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding van elkaar?*
- *In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?*
- *Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?*
- *Wat zijn de verwachtingen van de medewerkers over collaborative divorce?*

Om antwoord te kunnen geven op de deelvragen is er gebruik gemaakt de onderzoeksmethoden interviewen en literatuuronderzoek. Er zijn interviews afgenomen bij verschillende advocaten en de opdrachtgever. Verder is er nog aanvullende informatie vergaard bij financials en coaches.

De conclusie van het onderzoek is te lezen in paragraaf 6.1. Op basis van deze conclusie zijn er een aantal aanbevelingen gedaan, welke gepresenteerd worden in paragraaf 6.2.

6.1 Conclusies

6.1.1 Deelconclusies

Op basis van de resultaten wordt geconcludeerd dat de verschillende vormen van echtscheiding een aantal overeenkomsten en verschillen hebben. Zo leiden alle vormen van echtscheiding uiteindelijk tot een echtscheiding. Collaborative divorce en mediation zijn gericht op overleg en het vermijden van de rechtbank tijdens het proces, bij collaborative divorce wordt hier zelfs een contract voor getekend, terwijl er bij de reguliere echtscheiding vaak via de rechtbank geprocedeerd wordt. Bij collaborative divorce zijn er meteen een aantal deskundigen bij het proces betrokken, terwijl dit bij mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak in beginsel niet zo is. Verder onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding zich door een aantal belangrijke kenmerken. Dit is terug te zien in bijlage 2, tabel 1.

Over het algemeen is te concluderen dat er onder bepaalde omstandigheden van een bepaalde vorm van echtscheiding gebruik wordt gemaakt. Zo wordt er gebruik gemaakt van mediation indien de partners nog met elkaar willen praten en overleggen en er liever geen advocaten bij betrekken. Ook als de ex-partners op gelijk niveau zitten, bijvoorbeeld qua opleidings- of inkomensniveau, wordt er voor mediation gekozen. Voor de reguliere echtscheiding op tegenspraak wordt gekozen als de ex-partners juridisch advies willen. Dit kan in overleg tijdens het viergesprek of als de ex-partners er samen niet

uitkomen en niet meer met elkaar willen praten. In sommige gevallen zijn deze opties niet voldoende en is er behoefte aan een andere optie, collaborative divorce. De doelgroep waarbij er voor collaborative divorce gekozen kan worden, zijn zaken waarbij er juridisch, financieel of emotioneel complexe zaken te regelen zijn, de ex-partners bovengemiddeld vermogend zijn en er kinderen bij de scheiding betrokken zijn. Ook als de ex-partners op een ongelijk niveau zitten, is het verstandig om voor collaborative divorce te kiezen. Voor een mediator is het lastig om neutraal advies te geven, indien de ene ex-partner minder verstand heeft van bepaalde zaken dan de andere ex-partner, omdat de mediator de ene ex-partner dan meer uitleg en aandacht zal moeten geven dan aan de andere ex-partner, of als de ene ex-partner minder ver is met het verwerken van de echtscheiding dan de ander. Ook als een partij snel toegeeft aan de ander en conflict mijndend is, is het verstandig om voor collaborative divorce te kiezen. Er is dan een advocaat bij het proces betrokken, welke de belangen van zijn of haar cliënt behartigt. Een mediation zou bij voorgenoemde situatie te snel afgerond kunnen worden, waardoor er later toch problemen ontstaan. Bij een viergesprek wordt vaak de coach gemist, welke het gesprek kan leiden en sturen. Bovenstaande punten geven aan dat collaborative divorce een specifieke, toegevoegde waarde heeft, naast de reguliere echtscheiding op tegenspraak en de echtscheidingsmediation.

Door de geïnterviewde advocaten wordt er geen eenduidig beeld gegeven of collaborative divorce nu daadwerkelijk de beste vorm van echtscheiding is. Veel advocaten zijn van mening dat het goed is als collaborative divorce wordt ingezet bij complexe echtscheidingszaken. Zij zijn allemaal van mening dat er bepaalde expertise nodig is vanuit de advocaten. Zo moet een advocaat vol vertrouwen het proces in gaan. Daarnaast moet de advocaat in zodanige mate zelfkennis hebben, zodat hij weet of hij competent genoeg is voor collaborative divorce. De advocaat die collaborative practitioner is, moet zowel de vaardigheden van een mediator als van een jurist beheersen. Ook moet de advocaat goed kunnen luisteren en echt aanwezig zijn voor de cliënt en moet hij of zij goed kunnen omgaan met emoties.

Verder zijn de advocaten van mening dat alle afspraken zoveel mogelijk in overleg gedaan moeten worden, of dat nou via collaborative divorce, mediation, het vier-gesprek of 'de collaborative way' is. De advocaten zien als maatschappelijke meerwaarde van de collaborative divorce dat het bij kan dragen aan de vermindering van het aantal vechtscheidingen. Zoals ook in hoofdstuk 5.1 al beschreven kan collaborative divorce vechtscheidingen voorkomen. Ook door mediation is dit het geval, maar bij collaborative divorce zijn er naast de coach ook nog eigen advocaten aanwezig, waardoor de belangen van de ex-partners beter behartigd kunnen worden en de kans op conflicten nog kleiner wordt. Verder wordt er door de advocaten een meerwaarde gezien in de samenwerking, die op de voorgrond ligt, bij collaborative divorce. Ook vinden de respondenten het een meerwaarde dat collaborative divorce ingezet kan worden bij zaken waar kinderen bij betrokken zijn en waar de ex-partners op een ongelijk niveau zijn. Als laatste gaven de advocaten aan dat zij als meerwaarde zien dat collaborative divorce een open en transparant proces is, waarbij vrijuit gesproken kan worden. Er wordt afgesproken dat geen van de partijen informatie achter zal houden. Hierdoor verloopt het proces zo eerlijk mogelijk.

De coaches en fiscalisten gaven aan dat het van belang is om te overleggen in echtscheidingszaken en dat het goed is om een echtscheiding via collaborative divorce te regelen als het een complexe zaak is en als er kinderen bij het proces betrokken zijn.

Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak is de verwachting van de ex-partners vaak niet dat het een kostbaar proces wordt. Bij collaborative divorce daarentegen, is door het uitgebreide proces en de vele betrokkenen van tevoren voor iedereen duidelijk dat het een duur proces wordt. De kosten bij beide vormen van echtscheiding blijken uiteindelijk gemiddeld even hoog uit te vallen (zoals beschreven in paragraaf 5.1.4). Het is echter niet zo dat collaborative divorce enkel door vermogende mensen gekozen kan worden. Ook minder vermogende mensen kunnen hier voor kiezen, maar de verwachtingen zijn en de ervaringen leren dat er meer wel-vermogende mensen kiezen voor collaborative divorce dan minder-vermogende mensen.

Steenhoff en Zijderveld advocaten verwachten dat er voor collaborative divorce gekozen zal worden door mensen die hoger opgeleid en meer vermogend dan gemiddeld zijn, bij complexe echtscheidingen en zaken waarbij mediation mislukt is. Zij verwacht dat er bij collaborative divorce snellere, betere, completere en toekomstbestendigere afspraken gemaakt kunnen worden door de ex-partners dan bij mediation, door het transparante en open karakter van collaborative divorce. Alle respondenten lieten weten dat er eigenlijk alleen maar voor collaborative divorce gekozen wordt door mensen met een bovengemiddeld vermogen, dan wel inkomen. De verwachting van Steenhoff en Zijderveld advocaten is volgens de respondenten dan ook gegrond. Steenhoff en Zijderveld advocaten verwachten, net als de respondenten, dat collaborative divorce een maatschappelijke bijdrage kan hebben, doordat het zou kunnen bijdragen aan een kleine beperking van vechtscheidingen.

6.1.2 Conclusie

Naar aanleiding van de resultaten van de deelvragen kan er geconcludeerd worden dat er aan een aantal voorwaarden voldaan moet worden voordat de collaborative divorce in bepaalde gevallen als vorm van echtscheiding ingezet kan worden door Steenhoff en Zijderveld advocaten. De doelgroep waarvoor Steenhoff en Zijderveld advocaten collaborative divorce vooral kunnen inzetten, zijn ex-partners waarbij er sprake is van een juridisch, emotioneel of financieel complexe echtscheiding, waarbij kinderen betrokken zijn en waar bovengemiddeld vermogen aanwezig is. Met name voor de kinderen is collaborative divorce een goede manier van echtscheiding, omdat de ouders van de kinderen buiten het overleg van de echtscheiding om minder met zichzelf bezig zijn en meer tijd voor hun kinderen hebben. De reden hiervoor is dat alles goed geregeld wordt tijdens het overleg en aan de belangen van alle partijen wordt gedacht. Dit is een punt van meerwaarde van collaborative divorce. Collaborative divorce heeft nog meer punten van meerwaarde. Zo ligt bij collaborative divorce de samenwerking tussen alle partijen veel meer op de voorgrond dan bij de andere vormen van echtscheiding. Deze samenwerking kan meehelpen aan de steun die de ex-partners voelen van hun advocaten en de coach. Er wordt door de meeste respondenten aangegeven dat ex-partners zich bij de andere vormen van echtscheiding vaak alleen voelen. Bij collaborative divorce wordt het gesprek gestuurd door een coach en wordt er individueel advies gegeven door de advocaat. Ook wordt er door de respondenten aangegeven dat een meerwaarde van collaborative divorce is dat alle partijen open en transparant zijn. In het contract, dat aan het begin van de collaborative divorce getekend is, staat dat geen enkele partij informatie mag achterhouden. Hierdoor verlopen het proces en de echtscheiding zo eerlijk mogelijk.

Om de collaborative divorce tot een goed einde te kunnen brengen, is het van groot belang dat de advocaten van Steenhoff en Zijderveld advocaten goed kunnen samenwerken met de andere partijen, dat zij goed om kunnen gaan met emoties en in zodanige mate zelfkennis hebben, dat de advocaat weet of hij competent genoeg is voor collaborative divorce. Daarnaast moeten de advocaten naast goede advocaten ook bekwame mediators zijn. De zelfkennis is van belang bij de beoordeling of zij zelf goed kunnen omgaan met emoties, die tijdens een collaborative divorce veel aanwezig zijn, wat hun valkuilen zijn en of zij daar mee om kunnen gaan.

6.2 Aanbevelingen

Zoals eerder aangegeven dienen Steenhoff en Zijderveld advocaten, indien zij kiezen om collaborative divorce op te nemen als vorm van echtscheiding in hun kantoor, rekening te houden met een aantal zaken. Iedere echtscheiding is anders en bij elke echtscheiding dient er dan ook rekening gehouden te worden met de omstandigheden. Er wordt aan Steenhoff en Zijderveld advocaten geadviseerd om de driedaagse opleiding tot collaborative professional te volgen en collaborative divorce aan te bieden als vorm van echtscheiding bij hun advocatenkantoor. Hieruit volgend worden een aantal aanbevelingen gedaan, welke tevens gelden voor advocatenkantoren welke soortgelijk zijn aan-, en soortgelijke ideeën en verwachtingen hebben als Steenhoff en Zijderveld advocaten.

1. Cursussen volgen

Aanbevolen wordt om niet alleen de opleiding te doen die het VvCP aanbiedt. Zij bieden enkel een driedaagse basistraining aan. Het is van belang om je als advocaat te blijven verdiepen in het proces van collaborative divorce. Hiervoor zouden de advocaten naar congressen, cursussen en andere bijeenkomsten van de collaborative practice kunnen gaan. In het voorjaar van 2017 vindt de eerstvolgende basistraining van het VvCP plaats. Ook worden er buiten het VvCP basis-, verdiepings- en specialisatiecursussen voor collaborative practice aangeboden, door bijvoorbeeld de Vrije Universiteit van België.

2. Het opbouwen van een team en de samenwerking

Met de keuze voor collaborative divorce moet rekening gehouden worden met de samenstelling van het team. Er moet goed samengewerkt kunnen worden tussen alle partijen. Hierbij is het van groot belang dat alle aanwezige deskundigen goed met elkaar overweg kunnen en elkaar zonder woorden begrijpen, zodat zij niet tijdens het proces aan tafel moeten gaan overleggen. Er zal veel tijd in geïnvesteerd moeten worden, welke niet gedeclareerd kan worden. Er wordt aanbevolen aan Steenhoff en Zijderveld advocaten om te gaan investeren in een team van deskundigen, welke bestaat uit twee advocaten (voor elke ex-partner een advocaat), een coach, een financial, een (kinder)psycholoog en eventuele andere deskundigen, indien zij ervoor kiezen om collaborative divorce aan te bieden. Dit investeren kan doormiddel van veel samenwerken en samenkomsten buiten het werk om, om elkaars werkwijze te leren kennen.

Als de keuze voor collaborative divorce in een echtscheidingsproces wordt gemaakt, moet er rekening gehouden worden met de ex-partners en het team. Zowel de ex-partners als het gehele team van

deskundigen moeten volledig achter het proces staan. Indien zij dit niet kunnen, is het onverstandig om voor collaborative divorce kiezen. Dit omdat het proces heel kostbaar is en de kans op het mislukken van het proces groter is wanneer er geen commitment vanuit de betrokken partijen is. Het is van groot belang dat de advocaten en de coach bij een collaborative divorce aan hun cliënt(en) blijven vragen of zij het eens zijn met de afspraken die gemaakt worden. Op deze manier kan je zeker weten dat de cliënt nog steeds achter zijn of haar keuze staat in de echtscheidingszaak.

3. Collaborative way

Ook al is er niet heel veel vraag naar collaborative divorce in Nederland, toch is het van groot belang om een goed team te hebben als er gekozen wordt voor collaborative divorce. Steenhoff en Zijderveld advocaten zouden, net als de andere advocaten, gebruik kunnen maken van de 'collaborative way'. Dit kan bij zaken waar mensen geen collaborative divorce overeenkomst willen tekenen, als de mediation niet werkt of zelfs wanneer een echtscheiding begonnen is als reguliere echtscheiding op tegenspraak, maar de ex-partners nog wel kunnen overleggen. Zoals mevrouw Zijderveld zelf zei: *'Al kan een vechtscheiding maar voor één kind bespaard blijven, dan is het al maatschappelijke winst.'* Aanbeloven wordt dan ook om in juridisch, emotioneel of financieel complexe zaken te kiezen voor collaborative divorce of de collaborative way, om zo de kans op een vechtscheiding te verkleinen.

Literatuurlijst

Boeken

Chin-A-Fat 2010

B.E.S. Chin-A-Fat, 'Collaborative divorce - de overlegscheiding vindt haar weg in Nederland', In: M.V. Antokolskaia & L.M. Coenraad (red), *Het nieuwe scheidingsrecht. Ouderschapsplan, positie van het kind, regierechter en collaborative divorce*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 119-130.

Van Dale 2010

Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal, Utrecht: Van Dale Uitgevers 2010 (ook online: www.vandale.nl).

Duffey 2015

T. Duffey, 'Divorce and other loss issues in family therapy' In: D. Capuzzi & M.D. Stauffer, *Foundations of couples, marriages, and family counseling*, Hoboken (New Jersey): J. Wiley & sons Inc. 2015, p. 460.

Faber 2011

S. Faber, *Jaarboeken centraal bureau voor genealogie en iconografisch bureau deel 55*, Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie 2001, p. 149-160.

Heida, Kraan & Marck 2010

A. Heida, C.A. Kraan en Q.J. Marck, *Echtscheidingsrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 26.

Hoefnagels 2001

P. Hoefnagels, *Handboek Scheidingbemiddeling. Mediation als methode van recht en psychologie*, Deventer: Tjeenk Willink 2001, p 11-12.

Kormos & Spruijt 2014

H. Kormos & E. Spruijt, *Handboek scheiden en de kinderen*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum 2014

Martens 2014

S. Martens e.a., *Mijn zorgen voor morgen. Praktijkgids (echt)scheiding*, Zuilichem: Martens Management BV 2014.

Schonewille (e.d.) 2009

F. Schonewille (e.d.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn: Maklu 2009, p. 44.

Stoner 2015

K.E. Stoner, *Divorce without court: A guide to mediation and collaborative divorce*, Berkeley (US): NOLO 2015.

Tesler & Thompson 2006

P.H. Tesler & P. Thompson, *Collaborative divorce. The revolutionary new way to restructure your family, resolve legal issues and move on with your life*, New York: Regan Books, Harper Collins Publishers, 2006.

Verhoeven 2007

N. Verhoeven, *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2007

Zonnenberg 2015

L.H.M. Zonnenberg, *Monografieën echtscheidingsrecht deel 5. Scheidingsmediation*, Den Haag: SDU 2015

Tijdschriften

Chin-A-fat, JV 2011

B.E.S. Chin-A-Fat, Scheiden Anno 2011. Over depolarisering, mediation en overlegscheiding, *JV* (37)2011, afl. 6, p. 36-49.

Chin-A-Fat & Van Leuven, FJR 2006, afl. 10

B.E.S. Chin-A-Fat & C.A.R.M. van Leuven, Collaborative divorce: een toekomst in Nederland?, *FJR* (97)2006, afl. 10.

Van Exel 2011

M. van Exel, Eerste echtscheiding in 1796, *Geschiedenis Magazine*, Meppel: Spiegel Historiae B.V. (46)2011, afl. 6.

Groothuijse, Regio Business 2015

L. Groothuijse, Van Aarle van Meeteren: het heft in eigen hand, *Regio Business* 2015, afl. 05-06

Janssen, Historisch Nieuwsblad 2011

M. Janssen, Einde van de grote leugen, *Historisch Nieuwsblad* 2011, afl. 1.

Kamminga & Vlaardingerbroek 2012

Y.P. Kamminga & P. Vlaardingerbroek 2012, 'Collaborative divorce: hoe een teambenadering in conflictoplossingsprocessen tot een succes maken?', *FJR* 2012, afl. 24.

Schoots, Historisch Nieuwsblad 2010

H. Schoots, Nederlands protest tegen Napoleon, *Historisch Nieuwsblad* 2010, afl. 1.

Vonk 2011, FJR

M. Vonk, Een blik in de keuken van The Victoria Collaborative Family Law Group in Victoria, BC, Canada: de overlegscheiding, *FJR* 2011, afl. 2, p. 66-69.

Zantboer, TC 2014

C. Zantboer, Collaborative Practice: teamwork bij alternatieve geschilbeslechting, *Tijdschrift Conflicthantering* (9)2014, afl. 1.

Zonnenberg, EB 2008

L.H.M. Zonnenberg, Collaborative divorce: overlegscheiding, *EB* 2009, afl. 9.

Media

Bagozzi, Gopinath & Nyer 1999

R.P. Bagozzi, M. Gopinath & P.U. Nyer, The role of emotions in Marketing, *Journal of the academy of marketing science* 1999, afl. 27.

Van Es, Telegraaf 9 september 2015

M. van Es, 'Scheiden blijft lijden', *Telegraaf* 9 september 2015.

Pronk, Trouw 7 september 2013

I. Pronk, 'Scheiden als luxeproduct', *Trouw* 7 september 2013.

Williams, US News 19 augustus 2013

G. Williams, 'Why a Collaborative Divorce Makes Financial Sense', *US News* 19 augustus 2013.

Rapporten en publicaties

Directie voorlichting (M)VJ 2015

Directie voorlichting Ministerie van Veiligheid en Justitie, *U gaat scheiden*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie (online, laatst bijgewerkt in juli 2015).

Elshof 2013

C.M. Elshof, Collaborative divorce in Nederland. *Wat is de toegevoegde waarde van collaborative divorce ten opzichte van mediation?* (Masterscriptie Amsterdam UVA), 2013.

Rechtspraak 2011

Rechtspraak, *Mediation naast rechtspraak. In familiezaken*, (online, laatst bijgewerkt in juli 2011). p. 14.

Verschuere 2011

A. Verschuere, *Emoties ten aanzien van de (ex-)partner tijdens een echtscheiding* (master scriptie Gent Universiteit van Gent), 2011.

Wray 2010

L. Wray, IACP research regarding collaborative practice (basic findings), *International Academy of Collaborative Professionals*, IACP Research Committee Phoenix.

Parlementaire stukken

Stb. 2008, 500.

Kamerstukken II 2004/05, 30 145, 3-2 (MvT)

Handelingen I, 2008/09, 8, p. 394

Wetten

Artikel 149 (sub c en d) van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 150 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 151 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 154 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 179 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 181 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 131 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Artikel 278 lid 3 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Elektronische bronnen

Collaborative divorce, Collaborativedivorce.net

Van Dale, Vandale.nl

Echtscheidingswijzer, Echtscheidings-wijzer.nl

Gecertificeerde mediators, Gecertificeerdemediators.nl

Juridisch loket, Juridischloket.nl

Juridisch woordenboek, Juridischwoordenboek.nl

Legal Articles, Nolo.com

Mediation, Mediate.com
Notariskantoren, Denotaristarieven.nl
Ouders, Ouders.nl
Rechtsbijstand, Rechtsbijstand.nl
Rechtspraak, rechtspraak.nl
Relatie Weg, Relatieweg.nl
Rijksoverheid, Rijksoverheid.nl
Het Scheidingscentrum van Nederland, Sc-nederland.nl
Scheidingsinformatie, Scheidingsinformatie.nl
Scientas, Scientas.nl
Vereniging familierechtadvocaten en scheidingsmediators, Verenigingfas.nl
VHSO Advocaten, Vhso-advocaten.nl
Vereniging van Collaborative Professionals, VvCP.nl

Bijlagen

1. Begrippenlijst
2. Tabellen
3. Topiclijsten
 - a. Topiclijst deelvraag 1
 - b. Topiclijst deelvraag 2
 - c. Topiclijst deelvraag 3
 - d. Topiclijst fiscalisten en coach
4. Transcript interview I
5. Transcript interview II
6. Transcript interview III
7. Transcript interview IV
8. Transcript interview V
9. Transcript interview VI
10. Transcript interview VII
11. Transcript interview VIII
12. Transcript interview IX
13. Transcript interview X
14. Onderzoeksvoorstel

1. Begrippenlijst

Hieronder wordt aangegeven wat er met bepaalde begrippen in het onderzoek wordt bedoeld.

Advocaten – Familierecht advocaten, een jurist die de cliënt bijstaat in het echtscheidingsproces.¹⁵⁰

Belangen – Er wordt gekeken naar wat belangrijk is voor de cliënt in het echtscheidingsproces en de tijd daarna.¹⁵¹ Indien er over belangen wordt gesproken in dit onderzoek, worden de belangen die Steenhoff en Zijderveld advocaten in een echtscheidingszaak behartigen bedoeld.

Belangenbehartiging – De advocaat, en eventuele andere partijen, zetten zich in voor wat belangrijk is voor de cliënt.¹⁵²

Coach – Een coach is een persoon die de rol van mediator-coach op zich neemt. De coach heeft tenminste en mediatoropleiding gevolgd (en kan aanvullend ook een psycholoog zijn).

Collaborative divorce – Ontbinding van het huwelijk met behulp van twee advocaten en een coach. Eventueel zijn er nog andere partijen aanwezig, zoals een financieel deskundige of een medewerker van jeugdzorg. Een scheiding die niet in de rechtszaal wordt geregeld. In het Nederlands wordt het ook wel ‘overlegscheiding’ genoemd.

Ex-partners – In dit onderzoek zullen de echtgenoten die gaan scheiden worden aangeduid met ex-partners worden de echtgenoten die gaan scheiden bedoeld, ook als ze nog niet officieel gescheiden zijn.

Huwelijk / gehuwden – Hieronder wordt verstaan: door de wet verbonden personen, in gemeenschap van goederen, dan wel onder huwelijkse voorwaarden en geregistreerd partnerschap.¹⁵³

Overlegscheiding – Hieronder worden alle vormen van ‘overlegscheidingen’ verstaan, namelijk mediation, collaborative divorce en het vier-gesprek.

Reguliere echtscheiding op tegenspraak – Ontbinding van het huwelijk via de rechter, met behulp van een eigen, dan wel gezamenlijke advocaat.

Scheiding – Ontbinding van het huwelijk¹⁵⁴, dan wel geregistreerd partnerschap.

Scheidingsmediation – Ontbinding van het huwelijk met behulp van een mediator, waarbij tijdens de mediationssessies afspraken worden gemaakt over de ontbinding van het huwelijk en de gevolgen daarvan.

¹⁵⁰ Van Dale 2010

¹⁵¹ ‘Belang’, Woordenboek 15 maart 2016, woordenboeken.nu (zoek op *belang*).

¹⁵² Belangenbehartiging, Woordenboek 15 maart 2016, woordenboeken.nu (zoek op *belangenbehartiging*).

¹⁵³ Van Dale 2010

¹⁵⁴ Van Dale 2010

2. Tabellen

Bijlage 2.1: Huwelijksontbindingen door echtscheidingen

Onderwerpen	Perioden	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2013	2014	
Huwelijksontbindingen door echtscheiding	Echtscheidingen	aantal	6 462	5 672	10 317	25 735	28 419	34 650	33 636	35 409
	Echtscheidingen per 1 000 inwoners	per 1 000 inwoners	0,64	0,49	0,79	1,82	1,90	2,18	2,00	2,10
	Echtscheidingen per 1 000 echtparen	per 1 000 echtparen	3,0	2,2	3,3	7,5	8,1	9,8	9,9	10,4
	Gemiddelde huwelijksduur bij echtsch.	jaar	11,2	11,1	11,8	11,9	12,7	12,9	14,4	14,8
	Totaal echtscheidingspercentage	%	.	.	.	24,0	28,1	33,9	38,1	40,1
	Gemiddelde leeftijd mannen	jaar	38,4	39,1	38,6	37,7	40,1	41,9	46,2	46,7
	Gemiddelde leeftijd vrouwen		35,6	36,0	35,6	35,1	37,2	39,0	43,0	43,5

Resultaten van een onderzoek naar huwelijksontbindingen door echtscheidingen, gepubliceerd op 10 november 2015.
(Bron: Centraal bureau voor Statistiek, Den Haag/Heerlen, 18-04-2016)

Bijlage 2.2: Bij echtscheiding betrokken kinderen

Onderwerpen	Bij echtscheiding betrokken kinderen
Perioden	<i>aantal</i>
2010	32 678
2011	33 278
2012	33 834
2013	34 180
2014	35 727

Resultaten van een onderzoek naar bij echtscheiding betrokken kinderen, gepubliceerd op 11 september 2015.
(Bron: Centraal bureau voor Statistiek, Den Haag/Heerlen, 18-04-2016)

Bijlage 2.3: Tijdsduur echtscheidingsprocedures

Onderwerpen	Perioden	2011	2013
Totaal afgedane echtscheidingsprocedures	<i>aantal</i>	33 240	35 244
Naar doorlooptijd procedure	< 2 weken	3,1	5,8
	2-4 weken	24,9	24,5
	5-8 weken	28,7	31,5
	9-13 weken	10,3	11,1
	14-26 weken	16,3	14,6
	27-39 weken	8,1	4,9
	40-52 weken	3,8	3,9
	> 52 weken	4,8	3,7

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 26-4-2016

Bijlage 2.4: Length of cases

Number of Months	Percentage of cases completing
Less than 3 months	13,6%
3-4 months	12,6%
5-6 months	18,1%
7-8 months	13,7%
9-12 months	20,9%
13-24 months	18,1%
More than two years	3%

Bron: IACP

Tabel 1 – Samenvatting hoofdstuk 5.1

	Collaborative divorce	Mediation	Reguliere echtscheiding op tegenspraak
Voordelen	- Coach die het gesprek leidt en eventueel bij kan sturen als het fout gaat - Echt overleg, wat je bij de andere vormen minder hebt - Transparante vorm van echtscheiding - Mensen voelen zich gesteund - Scheidingsmelding - Deskundigen zijn neutraal - Kinderen worden gehoord door een kindercoach - Gelijkwaardig proces - Zorgvuldig proces - Vertrouwelijk karakter - Afspraak om de afspraken buiten de rechtszaal om te maken - Zelf beslissen welke afspraken er worden gemaakt, niet de rechter - Onafhankelijke deskundigen - Individuele begeleiding en advies	- Als mensen nog met elkaar kunnen praten - Als er niet veel (juridische zaken) geregeld hoeft te worden - Goedkoopste en snelste vorm van echtscheiding - Als mensen geen kinderen hebben - Scheidingsmelding - Overzichtelijke echtscheiding met de ex-partners en de mediator (en eventuele deskundigen) - Vertrouwelijk karakter - Beter uit elkaar en emotionele bagage kan makkelijker verwerkt worden - Zelf beslissen wat de uitkomst is, niet de rechter	- Vier-gesprek - Hoeft niet altijd via de rechtbank te lopen - Er is een advocaat die de belangen van zijn eigen cliënt behartigt - Uitspraak van de rechter is bindend - Als ex-partners er samen niet uit kunnen komen - Individuele begeleiding en advies
Nadelen	- Je leeft je in, in de cliënt, kernkwaliteit maar ook valkuil - Kostbaar en duur - Onvoldoende toevoeging als je niet vermogend bent - Je begint al met veel mensen aan tafel - Je bent van veel mensen afhankelijk - De overeenkomst is een gevaar voor als niet werkt - Kan langer duren als er meerdere deskundigen aan tafel komen te zitten	- Advocaat wordt gemist - Lukt meestal niet als mensen niet gelijkwaardig zijn - Individueel advies wordt gemist - Mensen voelen zich vaak alleen in de echtscheidingsprocedure - Soms wordt er te snel een beslissing gemaakt, waardoor later alsnog een proces komt.	- Strijdmodel, loopt vaak uit op ruzie - Duur - Coach wordt gemist in het vier-gesprek - Niet transparant - Kinderen zijn de dupe van vechtscheidingen - Vaak geen/weinig overleg tussen de partners - De rechter bepaald het tijdsplan - Lang en kostbaar proces - Emotioneel intensief voor cliënt - Geen invloed op de uitspraak van de rechter, als je zelf niet tot afspraken komt
Overeenkomsten en verschillen	- Er komt een echtscheiding. - Bij alle vormen is het mogelijk om tot een oplossing te komen die bij de ex-partners past, als hun evenveel aandacht gegeven wordt. - Alle vormen van echtscheiding kunnen leiden tot langdurig proces, indien het proces niet werkt of misloopt. - Bij mediation en collaborative divorce is overleggen de insteek. Bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak is dit ook mogelijk, maar hierbij is het niet de insteek. - Collaborative divorce en reguliere echtscheiding zijn duur, bij collaborative divorce heeft de echtscheiding vaak een positievere uitkomst. - Bij mediation en collaborative divorce worden de betrekkingen tussen de partijen goed gehouden en kunnen de emoties beter verwerkt worden dan bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Tevens wordt vermeden om naar de rechtbank te gaan. - Bij collaborative divorce begin je met een aantal deskundigen, bij mediation kunnen deze er later bij gevraagd worden, mocht dat nodig zijn.		
Kosten	(minimaal) het dubbele van mediation	Goedkoopste vorm (€2500-3500)	Duur (€10.000-45.000)
Tijdsduur	Ongeveer 3 maanden	2 a 3 maanden	Minimaal een jaar

3. Topiclijsten

a. Topiclijst deelvraag 1

Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding van elkaar?

- Wat zijn voor u de voordelen van de verschillende vormen van echtscheiding?
- Wat zijn voor u de nadelen van de verschillende vormen van echtscheiding?
- Wat zijn volgens u de overeenkomsten?
- Wat zijn volgens u de grootste verschillen tussen de verschillende vormen van echtscheiding?
- Wat zijn de gemiddelde kosten per vorm van echtscheiding?
- Wat is de gemiddelde tijdsduur per vorm van echtscheiding?
- Wanneer is een echtscheiding succesvol volgens u? Wanneer vinden de cliënten dat een echtscheiding succesvol is?

b. Topiclijst deelvraag 2

In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?

- Hoe wordt er gekozen voor een bepaalde vorm van echtscheiding in een bepaalde situatie?
- Wie kiest er? Is dat meer de cliënt zelf of is dat juist de advocaat?
- Hoe vaak adviseren jullie collaborative divorce? Weten mensen van het bestaan van collaborative divorce af?
- Zijn er bepaalde factoren die meespelen om een vorm juist wel of juist niet te kiezen?

c. Topiclijst deelvraag 3

Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?

- Hoe is er bij jullie kantoor de keuze gemaakt om collaborative divorce te gaan doen, naast de andere vormen?
- Hoe ervaart u de aanvulling van collaborative divorce op de andere vormen?
- Uit een onderzoek van het IACP bleek dat 84% van de collaborative divorce in Amerika volledig slaagt en maar 18% het niet of gedeeltelijk eens wordt. Hoe is dat bij u? Zijn er weleens collaborative divorces geweest waarbij de ex-partners het niet eens werden?
- Hoe komt dit dan?
- Wat voor soort mensen kiezen voor collaborative divorce?
- Hoe is de samenstelling in een collaborative divorce bij uw kantoor?
- Hoe vaak komt het voor dat er deskundigen bij aan tafel zitten?
- Als laatste vraag: Waar moet je als advocaat op letten als er voor collaborative divorce gekozen wordt?

d. Topiclijst fiscalisten en coach

- Hoe vaak bent u bij een echtscheiding betrokken?
- Bij wat voor soort zaken bent u betrokken?
- Wat vindt u de meerwaarde van het aan tafel zitten tijdens een overlegscheiding? Daarmee wordt bedoeld: collaborative divorce, mediation en het vier-gesprek
- Ziet u een meerwaarde in collaborative divorce ten opzichte van de mediation?

- Wat is uw tip als financial/coach naar de advocaten als ze moeten kiezen om wel of niet collaborative divorce te doen?

4. Transcript interview I

Interview ten behoeve van het beschrijven van het proces van de vormen van echtscheiding welke Steenhoff en Zijderveld reeds inzetten.

Respondent: Fleur Zijderveld

Eliane: Voor het onderzoek is het belangrijk dat ik weet hoe jullie het proces behandelen van de twee 'scheidingmanieren' die jullie doen. En de vraag is eigenlijk of u het proces van beide soorten scheiding zou kunnen beschrijven.

Fleur: Bij de reguliere scheiding begint het eigenlijk altijd met maar 1 partij. Dat begint met een intakegesprek op kantoor, waarbij ik inventariseer hoe de situatie is, hoe de gezinssamenstelling is, wat de samenstelling van de boedel is. Kortom wat er allemaal geregeld moet worden. Wat er op korte termijn geregeld moet worden en wat op lange termijn de wensen zijn. Dan neem ik contact op met de wederpartij, rechtstreeks als hij nog geen advocaat heeft, en anders via advocaat als hij die al wel heeft. En dan neem je een voorzet, wat kunnen we al wel regelen, waar zijn al overeenstemmingen over en in de regel probeer ik dan een bespreking te plannen, dat je met z'n vieren om de tafel gaat om te kijken hoever je kunt komen. Soms betekent dat, dat je in het hele traject van het overleg al afspraken maakt en een ouderschapsplan en echtscheidingsconvenant op kan stellen. Hier gaat al wel maanden overheen.

Maar vervolgens zet je het op de rol bij de rechtbank, dan moet de scheiding uitgesproken worden door de rechter en moet er een stempel op. Als laatste moet je de scheiding inschrijven bij de gemeente. Dan is het klaar. Deze procedure is dan alleen de puntjes op de i zetten, omdat de afspraken al tijdens de overleggen zijn gemaakt.

Het kan ook zijn dat je er in het begin al vrij snel achter komt dat het niet gaat lukken in overleg, dan ga je een verzoekschrift indienen, welke wordt betekend door de deurwaarder. Hierna heeft de tegenpartij 6 weken de tijd om zich te stellen en 4 weken voor verweer. Vaak zie je dat in het verweer zelfstandig tegenverzoeken komen. Je kunt in zo'n verzoek echtscheidingsvragen, partneralimentatie, ouderschapsplan, kinderalimentatie, hoofdverblijf kinderen, omgang e.d. En natuurlijk de verdeling van de boedel. Dan kijk of het gemeenschap van goederen of huwelijkse voorwaarden is. Als ik de man bij sta, die geen partneralimentatie wil betalen, dan zet je dat niet in je verzoekschrift. Dan moet de wederpartij zelf verzoeken om partneralimentatie. Daar kan ik dan weer op reageren. Allerlei berekeningen worden er dan overlegd. Dan wordt er een zitting gepland. Dan ben je echt al maanden verder. Tijdens de zitting worden dan de geschillen besproken en dan gaat de rechter daar een beslissing over nemen. Vaak zie je dan dat zo'n zaak dat er een aparte verdelingszitting is. Daar gaat ook weer een paar maanden overheen. Dit kan makkelijk een jaar in beslag nemen.

Het hangt er ook vanaf hoe goed je met elkaar overweg kunt. Dan kun je met elkaar schikken. Bijvoorbeeld 'de alimentatie zijn we al uit.' Dan moeten er nog andere dingen. Dus veel kan je van tevoren regelen, andere misschien via de rechter.

Als dat helemaal gesplitst is, dan komt de uitspraak en als je het er niet mee eens bent dan heb je drie maanden de tijd om in hoger beroep te gaan. Dus dat is de reguliere scheiding met tegenspraak.

Wat ook nog wel eens voorkomt is dat je een echtscheiding op tegenspraak begint, maar dat gaandeweg er zo veel overeenstemming komt, dat er toch een gemeenschappelijk verzoek ingediend kan worden. Als er blijkt dat er niet zo veel verschillen zijn, dan is het ook gewoon makkelijker om een gemeenschappelijk verzoek in te dienen. Dan heb je geen deurwaarder, verweer termijn en dat soort zaken.

Ja, wat betekent dit voor de kosten van de echtscheiding?

Ja minder kosten, minder tijd. Als je het samen laat inschrijven, dan heb je na 5 dagen de uitspraak, bij de rechtbank in Almelo bijvoorbeeld. Dat is een beetje de tussenvorm tussen echtscheiding op tegenspraak en de mediation.

En dan heb je het echte overleg, de mediation. Hierbij zit je met beide partijen. Er wordt van tevoren niet telefonisch overlegd met de mediator, omdat mijn neutraliteit behouden moet worden. Ze bellen wel van tevoren, maar dan ga ik op de inhoud niet in. Wel wordt er een afspraak gemaakt en wordt er per mail wat informatie over de mediation en een mediationovereenkomst toegezonden. De overeenkomst moeten ze tekenen, voordat de mediation begin. Ik ben MfN mediator, maar ook van de VFAS-mediator, en daar zitten allerlei regels aan. Ze tekenen de mediationovereenkomst van tevoren of aan het begin van het eerste gesprek. Ja, elke mediation is weer heel erg anders.

Soms heb je mensen die al heel ver uit elkaar zijn emotioneel, dan is het een zakelijke afwikkeling. En dan ga je gewoon met elkaar de punten door en bespreek je dat. En het komt voor dat mensen aan mijn tafel zitten en erg veel oud zeer hebben en ellende en ruzie, verstoring van relatie, herkomst, karakters en dergelijke hebben we het dan over. Dit ga je helemaal uitdiepen en dat lijkt vaak meer op een beetje relatietherapie. Mensen vinden dat vaak ook wel leuk, omdat je dan terug gaat naar hoe je verliefd op elkaar werd. Wat trekt je aan elkaar aan? Waar gaat het mis? Dat bespreek je heel diepgaand, waarop het is misgegaan. Op die manier haal je dan de angel eruit en als dat opgeruimd is kun je daarna makkelijk zakendoen

De ervaring is ook wel dat als er nog emoties in de weg zitten dat je dan ook eigenlijk niet tot redelijke afspraken kunt komen.

Gebeurt het weleens dat je bezig bent met de mediation en dat het dan echt niet werkt en dat er dan alsnog een andere scheiding aangevraagd moet worden?

Ja, dat kan ook, als het niet blijkt te werken en een van de drie partijen, de scheidende partijen of mediator, want je zit gelijkwaardig aan tafel, zegt het werkt niet, dan is het klaar en dan moeten ze allebei naar een eigen advocaat of andere mediator of even een time-out of na een paar weken/maanden desnoods opnieuw proberen. Soms moet er wat tijd overheen omdat mensen moeten wennen aan het idee 'we gaan uit elkaar'. In zo'n proces ga je door een rouwcurve. Het is pas echt goed zakendoen als allebei een beetje op hetzelfde niveau in de rouwcurve zitten. Omdat er altijd een verlater en een verlatende is, is de verlater vaak al verder dan de verlatende.

Als jij de mediator bent, mogen ze jou dan kiezen als advocaat?

Nee, dat kan niet, want dan heb je als mediator-advocaat, meteen tegenstrijdige belangen. Dan ga je procederen tegen een voormalig cliënt. Dat kan natuurlijk niet.

En dan ga je in zo'n mediation tot deelafspraken eerst, welke je vastlegt in een mediaton verslag na een sessie. En gaandeweg wordt dat dan een ouderschapsplan en echtscheidingsconvenant. Dan tekenen ze dat en dan wordt het ingediend bij de rechtbank en dan is dat ook klaar.

Oké. Is er dan nog een verdere procedure?

Nee, dan is het een administratieve afhandeling bij de rechtbank.

Ik heb mediaton die is er in een paar weken door heen en mediaton die een jaar lopen. Dit hangt er heel erg vanaf hoe de partijen met elkaar omgaan.

Dus als ik het goed heb zeg je dat als de kijkt naar de kosten en de tijdsduur, dat daar niet zoveel over te zeggen is, omdat elke echtscheiding weer anders is?

Ja, dat klopt. Het kan ook weleens in een co-mediation. Dit zit ook in de buurt van de collaborative. Dan zit je met twee advocaten bij een mediator en daar kom je als advocaat-mediator bij en dan zit je daar als advocaat, maar toch ook pas je de technieken van mediator toe. Je merkt het verschil van iemand die alleen advocaat is, dat die gaat heel erg op de standpunten zitten en praat voor de cliënt. Als je met een advocaat-mediator zit dan ben je meer met die advocaat-mediator en dan laat je de cliënten met elkaar in gesprek gaan, maar je behartigt wel de belangen van je cliënt. Dat is vaker positief op het resultaat als mensen samen tot een uitkomst komen. Dit kunnen ze makkelijker dragen dan als het opgelegd wordt door de rechter.

Ja precies, is dat dan ook iets wat zou kunnen helpen bij de verwerking?

Ja klopt.

De meest dramatische variant is vechtscheiding. Waarin alles misgaat en waarin iedereen elkaar helemaal kapot procedeert, van voorlopige voorzieningen tot extra zittingen, raad van kindbescherming, draaaaaamaaa's.

Ja, komt dat nog vaak voor?

Ja, teveel.

Hier kan je ook hele onderzoeken over doen. Ze hebben in 2009 de wet zorgvuldige ouderschapsechtscheiding ingevoerd met het ouderschapsplan in de hoop dat het aantal vechtscheidingen teruggedrongen zou worden. Dit is helaas niet echt gelukt.

We zitten er nog steeds mee, en er is veel onderzoek naar hoe dat nou komt. Ja.. Dat is niet goed op te lossen en het is wel zo dat je als advocaat, zeker als advocaat-mediator, ook kijkt naar het grotere belang. Dus voor het gezin. En zo probeer je dan voor de poorten van de hel van zo'n vechtscheiding weg te houden. Dit lukt helaas niet altijd. Als je er eenmaal in zit is het ook op je tanden bijten en zo snel mogelijk er doorheen. Want dan is het klaar.

Ik heb net eentje achter de rug. Heeft twee jaar geduurd. Ja, en nu moeten ze de spullen nog verdelen. Daar hebben ze natuurlijk ook ruzie over. En dan is er ook niks meer te redden om het zo maar te zeggen. De kinderen zijn er dan de dupe van.

Nou dat is een beetje hoe het loopt.

Het is ook heel breed. Bijna alle rechtsgebieden komen erin voor, verbintenissen, heel boek 1, rechtsvordering, ga zo maar door. Niets zo divers als het familierecht. Het is heel breed, het breedste rechtsgebied, het is een rechtsgebied waar de meeste slachtoffers vallen.

Maar over die procedures.

Ja, want hebben jullie ook iets vastgelegd op het kantoor? of is dat iets wat jullie echt uit de wet halen?

Nee, het staat in de wet, burgerlijke rechtsvordering en boek 1 BW. Verder is er wel een kantoorprocedure, zoals dat je een intakegesprek doet en dat je alles vastlegt bij mediatie en dat je een mediationovereenkomst opstelt en verslagen schrijft. Dat is in het kantoorhandboek wel vastgelegd. Je wordt ook door de orde van advocaten verwacht dat je een kantoorhandboek hebt waarin de procedures min of meer beschreven staan. Maar echt een procedure hoe het bij de rechtbank loopt is gewoon in de wet vastgelegd.

Als je kijkt naar de twee soorten scheiding. Die jullie dan al behandelen. Wat vind jij dan de voor en nadelen van allebei de soorten?

De nadelen van een echtscheiding op tegenspraak is dat het lang duurt en kostbaar is. Emotioneel intensief voor cliënten.

De nadelen voor een mediation is dat het soms te vlug gaat.

Hoe bedoelt u 'dat het soms te vlug gaat'?

Ja, dan gaat het te makkelijk. Dan blijkt achteraf dat het te snel is gegaan. En dat is vooral iets wat we merken als mensen bijvoorbeeld bij een scheidingsmakelaar, dat het voor € 900,00 wordt aangeboden en dat het er even doorheen geramd wordt, waardoor het 2 jaar later toch blijkt dat het niet goed geregeld is of er onverwerkte ellende is, waardoor mensen gaan muggenziften over kleine dingetjes. Bijvoorbeeld over dat de kinderen op een luchtbed slapen in het weekend.

En dan komen ze terug, voor een wijziging voor de zorgregeling of andere dingen. Allemaal van die bovenliggende problematiek als je wel zorgvuldig de echtscheiding tot stand laat komen. Dat kan een nadeel zijn van mediation.

Oké. En als je kijkt naar de voordelen?

Nou ja, de voordelen van tegenspraak.. er zijn niet echt veel voordelen. Behalve dat je een uitspraak hebt van een rechter waar je je neer bij moet leggen. Kan een hoop duidelijkheid scheppen.

Het voordeel van mediation is dat er een oplossing is waar partijen zelf mee zijn gekomen, onder begeleiding. En dat ze op die manier beter uit elkaar gaan en ook de emotionele bagage makkelijker kunnen verwerken. En het is ook goedkoper.

Ja, dus die ene is meer oplegging van de rechter en de andere echt wat de partijen samen zijn overeengekomen. Dat is het grootste verschil?

Ja, klopt. Bij de echtscheiding op tegenspraak is het zo dat als de ene partij niet wilt, dat het er dan toch nog van komt. Dus ja, als de een perse wil en de ander niet, dan gaat het hoe dan ook komen. Dat is ook een voordeel van tegenspraak in de rechtbank.

Ja, want daar had ik iets over gelezen. En daar kwam niet echt duidelijkheid over. Op het moment dat één partij het wel wil en de andere partij niet wil, en eh die dan ook weigert te tekenen enzo. Hoe loopt dat dan?

Dan is het dat de rechter beslist. De rechter spreekt recht. Uiteindelijk komt er een beschikking. Als een van de partijen weigert te tekenen, dan krijgt de beschikking na 3 maanden kracht van gewijsde, als er geen hoger beroep is aangetekend. En dan vraag je bij de griffie aan de rechtbank vraag je een stempel op de beschikking en dan krijg je die weer terug en dan schrijf je het eenzijdig in bij de gemeente en dan ben je ingeschreven.

Oké, dus dan ben je gewoon gescheiden zonder medewerking van de ander.

Ja, klopt. Dat is eigenlijk vooral iritant. Maar soms kan het wel gunstig zijn om niet mee te werken. Als je bijvoorbeeld een uitspraak hebt in voorlopige voorziening die hetzelfde blijft tot de echtscheiding is ingeschreven. Als je bijvoorbeeld een hogere partneralimentatie hebt uit voorlopige voorziening, dan uiteindelijk in de beschikking van de echtscheiding. Dan is het financieel gunstig om zo lang mogelijk die inschrijving tegen te houden.

Wat vindt u daarvan?

Nee, heel lullig, maarja wel gewoon ons werk haha. Kan ook handig zijn. En als je een echtscheiding hebt dan flikken ze elkaar dat, en advocaten werken daar toch ook in mee, want daar ben je dan toch ook advocaat voor.

Je behartigt het belang van je cliënt en als het allemaal geen zak meer uitmaakt en alles loopt in de toring om het zo maar te zeggen, dan ook maar het onderste uit de kan.

Soms is het wel lastig hoor, omdat je vaak ook nog de mediation pet op hebt. Maar op een gegeven moment gaat ie ook definitief af en dan is het gas er op.

Zijn er ook nog factoren of omstandigheden die meespelen bij het kiezen van een scheiding? Van een soort of kiest de cliënt daar zelf voor?

Daar kiezen ze zelf voor. Kijk, als één kiest voor tegenspraak heb je niet zo veel keus. Maar als ze samen scheiden kunnen ze kiezen voor een dubbeltje op de eerste rij bij de mediator op de hoek of iets waar je meer geld aan kwijt bent. Maar als mensen geen kinderen hebben en geen woonhuis en het met elkaar eens zijn, dan zou ik ook naar de mediator op de hoek gaan die niks kost. Dan ben je voor een paar honderd euro klaar. Het is vaak een financiële afweging. En hoe belangrijk vinden ze het voortdueren van een goede relatie als ouders e.d. vaak vinden mensen dat gelukkig wel belangrijk en dan is mediation wel toch de keuze van voorkeur.

Oké, als laatste vraag 'wat zijn de punten om een gewone scheiding en echtscheidingsmediation te laten slagen of mislukken?'.

Ja, dat ligt aan de houding van de wederpartij, houding van de cliënt zelf, hoe ver ze in hun verwerking zijn. Dat hangt van best veel factoren af. Maar meestal zit het in de mensen zelf.

5. Transcript interview II

Interview ten behoeve van het beantwoorden van deelvragen 1 tot en met 3.

Respondent: mevr. mr. M. Schram, van der Kruijs Advocaten te 's-Hertogenbosch

Marjolijn: Wat goed dat je dit onderzoek doet! Ik ben heel benieuwd naar de uitkomst.

Om wat over collaborative te vertellen, wat cliënten in een collaborative typeert is dat ze de hele tijd 'ja maar', zeggen. Dat betekent gewoon 'nee'. Ja maar.. Zo communiceren ze. Ze zijn ook niet zo goed in staat om te communiceren. Vaak zitten ze er zo van 'haal ik hier mijn recht uit', 'halen we hier alles uit wat er in zit'. En dan moet ik best vaak zeggen dat als ze naar de rechter gaan, dan... En dat moet ik goed kunnen zeggen, want dan gaan ze dat ook weleens toetsen. Ze zijn best onzeker en dan stappen ze ook nog weleens naar een procesadvocaat. Ik moet dan best wel hard inzetten, maar ondertussen moet je zorgen dat het proces wel soepel blijft verlopen.

Eliane: Ja, want ze mogen natuurlijk niet procederen tijdens de collaborative divorce. Is dat ook de reden dat ze de andere advocaat erbij nemen? Voor het geval dat?

Dan gaan ze naar de ander om zeker te weten dat ze zonder procederen geen verlies van kansen of verlies van mogelijkheden opgeven. Dus terwijl ze in hun hart aanvankelijk heel bereid waren om het op te geven, willen ze niet echt procederen. Maar door de emoties komen ze toch in een soort van 'woow', boosheid. En die boosheid is de voedingsbron voor strijd en procederen. En dan moet je dat langs een meetlat leggen, wat is overleggen en wat is strijd. Waar de coaches dan van vinden dat we heel juridisch zijn en daar worden ze helemaal gek van. En dat is ook lastig, want het is ook dan lijkt het wel of wij moeilijk lopen te doen, en dat is dan ook wel een beetje. Maar dat komt omdat je ook wel echt wordt ingehuurd als advocaat. Dus je bent volledig aansprakelijk voor alle fouten die gemaakt worden. De collaborative zit echt ergens tussen en het heeft ook een echt een toegevoegde waarde in het hele spectrum. Ik zou alleen willen dat het veeeeeeeeel breder wordt ingezet. Ik zou heel graag willen dat alle familierechtadvocaten in Nederland zeggen 'in principe procedeer ik gewoon niet' en dat ze daar best ver in gaan. En als er cliënten komen met redelijk onzinnige standpunten of dingen waar je van denkt ja..., wat moet ik er mee. Ik zeg tegen een cliënt die zegt 'jaa ik wil een vechtheadvocaat' en ik wil dat Dan zeg ik 'ja dat is goed, laat maar horen welke onderwerpen.' 'Oh dat is best wel veel.. als u hier zo weg gaat dan rij ik naar de rietvelden (straat) daar zitten alle autodealers en dan ga ik een auto uitzoeken. Want ik ga zoveel aan u verdienen dit jaar dat ik een auto kan kopen.' En dan schrikken ze. En dan zeg ik 'ja een mini zou ik wel willen ofzo' en dan denken ze 'oeh ja' en dan gaat het soms helemaal niet over €25.000, 40.000 of 65.000 euro. Of omme nabij daarover, maar dan snappen ze wel 'als ik daar moeilijk over ga doen, ja dan gaat mevrouw Schram er geld van krijgen 'dat geld ga ik zelf ook niet meer krijgen.' Dus het moet echt over heel veel geld gaan, maar dan is het vaak zo dat als het over heel veel geld gaat, en het gaat over 1 miljoen, 2 of 3 miljoen, en je moet dat delen. Dan denk ik, dan houd je nog steeds €500.000, 1 of 1,5 miljoen over. Is dat niet genoeg ofzo? Kan je daar dan niet van leven? Moet je daar nou zo moeilijk over gaan doen?

Ja, wat voor soort mensen kiezen voor collaborative divorce?

Nou, de overlegscheiding is duur. Dus rijke mensen komen daar wel vaak op uit, maar arme mensen zouden soms ook heel erg geholpen zijn bij een collaborative. Kijk, ik denk dat niet communiceren zit in alle lagen van de bevolking. Ik denk dat dat niet uitmaakt.

Maar is het niet minder toegankelijk voor de mensen die minder geld hebben? Omdat het wellicht te duur kan zijn?

Ja, dat snap ik. Er is een categorie waarvoor het heel lastig is. Dat zijn de mensen die niet voor de gefinancierde rechtsbijstand in aanmerking komen, want de echt arme mensen in Nederland hoeven hun advocaat niet zelf te betalen. En die kunnen zelfs ook naar een mediator gaan en dan wordt de mediator betaald en als ze behoefte hebben aan juridisch advies, dan wordt ook de advocaat betaald door de overheid. Dus als dat echt heel goed sluitend zou moeten worden gemaakt, dan zouden alle drie de professionals de maximale vergoeding moeten krijgen, dat is ongeveer 10 punten, wat €1000 per professional is. Dus dan zou de raad voor de rechtsbijstand €3000 moeten geven en dan zouden die professionals daarvoor dan de hulp moeten bieden. En dat zou moeten kunnen, want vaak valt er niet zoveel te verdelen. Vaak geen gedoe over alimentatie. Maar de schulden, ja dat weet je, daar moet je wat mee. Je kunt mensen ook nog naar een schuldsanering traject sturen, maar dat zou heel goed mogelijk zijn. Ja, wij hoeven de schulden niet te saneren, dat kan ook helemaal niet.

Ik weet dat ze in Amerika een experiment gedaan hebben, ik denk bij rechtbank New York. Daar deden ze een soort van snelkookpan collaborative. Als zaken op de rechtbank kwamen, waren mensen daar ook al met hun advocaten. Dus die advocaten waren dan ook al aanwezig. Ik weet niet of het ook allemaal collaborative practitioner waren, of dat ze het met iedereen deden. Maar ieder geval gingen ze dan in een setting zitten met 5e, dus met 2 advocaten en een coach. En dan gingen ze proberen om in 8 uur de hele echtscheiding er doorheen te werken. Niet op 1 dag. Ze begonnen dan met 2 of 4 uur en dan gingen die advocaten dan door. Dat noemen ze 'draften', dus opstellen van de overeenkomst. Dat probeerde ze dat ook in 1 of 2 uur doen en ook nog te bespreken met de cliënten en dan afronden. En dat is best wel goed gelukt. Dat was best wel goed te doen. Daar was een heel duidelijk stramien voor. En wat ik dus heel graag zou willen is dat als alle advocaten zeggen 'we gaan collaborative werken' en ook al wil niet iedereen dat woord gebruiken. Heeft een nare bijmaak omdat het in Nederland geassocieerd wordt met collaboreren, wat is in de tweede wereldoorlog was je collaborateur als je met de vijand samen werkte. Dus er zijn echt mensen die hebben daar een heel verkeerd idee bij. Er zijn advocaten die hebben een verkeerde associatie bij dat je tekent om niet te procederen want dan zeggen ze: 'ik ben toch advocaat'. Maar als je collaborative ziet in de vertaling van samenwerken, en dat is wat ik heel graag zou willen, dat welke advocaat zegt 'ik wil samenwerken met de andere advocaat, dat de vader gaat samenwerken met de moeder', wat heel logisch is natuurlijk voor de kinderen. En als er dan iets van hulp bij moet komen van fiscalisten, financials, psychologen of pedagogen of wat dan ook, allemaal ook gewoon samenwerken. Als iedereen dat zou doen, op die wijze. Dan zou het echt zoveel beter zijn.

En als dan al die beunen, iedereen die nu echtscheiding erbij doet, iedereen die nu denkt dat ie ook echtscheidingen kan bedenken of kan afwerken of kan afwikkelen, als die dat dan niet meer zouden doen... Zou zoveel beter zijn.

Ja. Ik had van tevoren literatuuronderzoek gedaan enzo. En daar stond ook dat je niet aan collaborative moet beginnen op het moment dat er een agressieve advocaat is. Dus die alleen maar alles voor de cliënt wil en niet het overleg in wil en dat dat leidt tot dat de cliënt het zelf niet meer wil, omdat er dan wordt gezegd 'dan haal je er lang niet zoveel uit'. Door de emoties wordt het dan heel lastig. Merkt u dat ook in de praktijk?

Maar als de advocaten allemaal uit de vechtstand komen... Waarom staan alle advocaten in de vechtstand, dat is voor mij echt een hele vraag.

Er zijn advocaten die weten dat ze daar een hele goed gevulde portemonnee en dikke boterham aan overhouden. Want het is wel echt zo dat je voor elke vechtscheiding je €25.000 – 45.000 kan krijgen. Als je een vechtscheiding hebt, dan moet je iets over alimentatie regelen, als je iets te verdelen hebt, als er een woning is, als er dan ook nog moeilijk gaan doen over de kinderen, wat altijd gebeurd. Dan hoeft je er niet zoveel per jaar te doen. Dan kun je makkelijk 10 of 12 per jaar doen kan ik je zeggen. Dat kunnen je makkelijk managen naast elkaar. Want €25.000 is 100 uur. Nou, je moet 1200 uur kunnen werken.

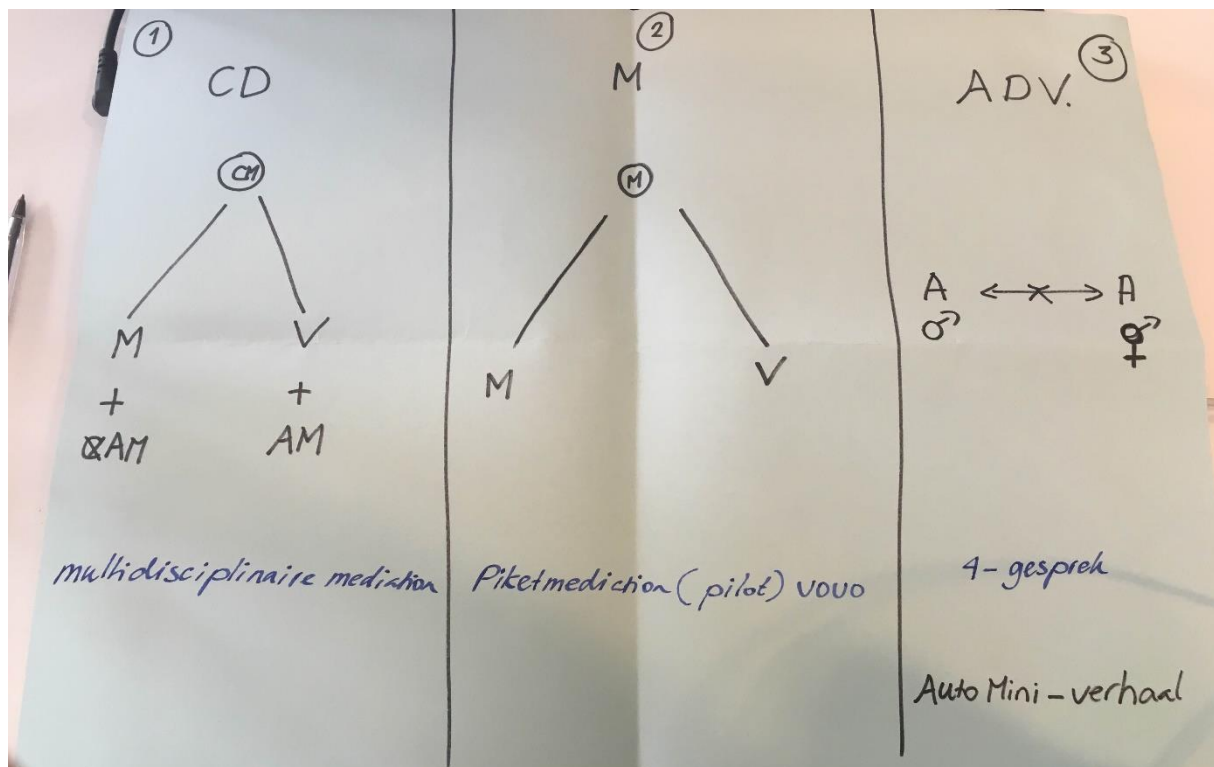
Soms vergeet ik een beetje dat dat speelt bij advocaten. Dat ze niet samen kunnen werken. We zijn behoorlijk eigenwijs allemaal. Advocaten hebben het in zich om heel snel te denken dat cliënten bij hen komen voor de oplossing van hun

problemen. En dan denken advocaten dat zij degene zijn die die oplossing moeten geven. En missen ze zeg maar de coachende vaardigheden om die cliënten zelf tot op een oplossing te laten komen. En ze vinden het veel fijn dat iemand bij ze komt en zegt 'help mij' en dat ze dan zeggen 'maar ik heb voor u de oplossing'. Als er dan samengewerkt moet worden, dan gaat dat niet. Want dan ben je ervan overtuigd dat je de oplossing al weet. Dus dan werkt het niet, tenzij de ander met precies dezelfde oplossing komt, maar anders is het stom of heeft die ander het niet begrepen of snapt diegene het niet. En dat is heel lastig als je daar dan een gesprek mee moet gaan voeren met iemand die toch al tegen je zegt ja ik weet het gewoon en zegt 'zie je wel dat ik gelijk had'. Dat is lastig.

Maar, jij had wat aan vragen opgeschreven?

Ik heb namelijk deelvragen die allemaal met interviews beantwoord moeten worden. De eerste deelvraag is basis. Hoe de drie vormen, mediation, reguliere echtscheiding op tegenspraak en collaborative zich van elkaar onderscheiden en daarin dan de voordelen, nadelen, overeenkomsten verschillen kosten e.d. Zou u daar iets over kunnen vertellen?

In een tekening kun je dat het beste zien. De tekening kan je ook weer in je werkstuk verwerken. Als je eventjes vanuit de mediator kijkt, omdat je misschien toch moet zeggen dat zou in eerste instanties de weg moeten zijn die mensen kiezen. Omdat het dan ieder geval een weg is waar je in besluit dat je samen die echtscheiding gaat regelen. En dan heb je de driehoek van mediator, man en vrouw, even standaard genomen. Collaborative divorce zet ik op de eerste plaats. Dat komt omdat ik bijna wel, maar dat is vloeken in de kerk, van deze plaats (reguliere echtscheiding op tegenspraak) af. Wat mij betreft mag deze gewoon afgeschaft worden. Maar dat gaat nooit lukken.

De gewone reguliere echtscheiding bedoelt u?

Ja, en bij de collaborative heb je een coach en die is ook mediator (coach-mediator) dan zit je met de man en de vrouw en die zitten allebei met hun advocaat mediator (AM). Het zijn allemaal mediators. Er zijn ook mensen die noemen dit multidisciplinaire mediator. Zo leg ik het ook uit aan cliënten. En de mediator technieken zijn de basistechnieken voor de collaborative practice, het zijn combinatie technieken.

Maar mediators zijn gewoon betere praters, betere communicators. En dan heb je plaats 3, de advocaat (reguliere echtscheiding op tegenspraak). Dan krijg je toch gewoon het strijdmodel. Dan heb je de advocaat en de man en zijn advocaat en de vrouw en haar advocaat. En die kunnen met elkaar of tegen elkaar procederen. Want die kunnen natuurlijk ook wel samenwerken. Er zijn ook wel advocaten die noemen dat overleg-scheiden of viergesprek, en ik vind eerlijk gezegd dat als ze het overleg-scheiden noemen ze het met cd, dat ze er mee aan de haal gaan. Zo noemen we het lekker want het bekt lekker. Dus het lift dan mee op de collaborative divorce. Dus ik noem het liefst het vier-gesprek. En ik merk dat zelfs met advocaat-mediators in het viergesprek, dat ik de coach dan mis. Want het gebeurt best wel vaak dat advocaten de neiging hebben om zich ook heel erg te vereenzelvigen met het probleem van hun cliënt. Dus dan voelt het bijna als een eigen probleem. Advocaten kunnen zich heel goed inleven. Dat is echt een kernkwaliteit, maar dat kan ook een valkuil zijn. Ze zijn heel overtuigend en veel doorzettingsvermogen en dan gaan ze gewoon echt te ver. Dan nemen ze het gevecht over en dan is het niet meer professioneel. Dan zitten ze ook niet meer in de winners-driehoek maar echt in de drama-driehoek en dan botst dat. En dan zou het heel goed zijn als er een professional bij zou zijn, die zou zeggen als de cliënten weg zijn 'ik weet niet of jullie het door hebben, maar dit is niet meer professioneel. Het lijkt wel of het je eigen echtscheiding is'. En als je dat moet doen, als ik dat in m'n eentje moet doen, wat ik weleens moet doen, dan kan het helemaal verkeerd vallen bij de andere advocaat. En dan hebben we weer op een metaniveau een conflict. Ik heb in 2009 de opleiding gedaan en toen ben ik best wel snel begonnen met een collaborative, een echte. Dat vond ik echt heel fijn. Ik vond het echt heel.. heel fijn. Het is echt een overleg, wat je bij de andere vormen minder hebt. Ik had het toen al helemaal gehad met de strijd en wat dat allemaal voor negatieve gevoelens brengt. Maar het was toch wel moeilijk om zo'n heel team op te tuigen en iedereen dat te gaan laten betalen. Ik heb er toen twee gedaan. Die tweede heeft tot een klacht geleid en was mislukt. Heel veel gedoe.

Hoe komt het dat het mislukte?

Ja, dan kun je altijd zeggen door een van de partijen of we hadden daar niet aan moeten beginnen achteraf gezien, het was niet geschikt, maar we zijn vooral te lang doorgegaan. En we waren niet duidelijk genoeg. Het had ook best goed gegaan kunnen zijn, want het zat er maar een klein stukje vanaf. Het was niet helemaal duidelijk waardoor het fout is gelopen.

We hebben geëvalueerd aan de hand van een scoringstabel die ik heb gekregen van Amerikaans onderzoek. Die heb je misschien ook wel gezien, van het IACP. Degene die het hoogste percentage hadden waarom collaborative divorce mislukten, die pakten we in die zaak allemaal. Dus je moet goed afwegen of je eraan begint.

Maar toen ben ik op een gegeven moment toch weer enthousiast geworden, maar toen heb ik voor mezelf de collaborative way geïntroduceerd. Dus niet persé met alleen maar advocaten die lid zijn van de vereniging die de opleiding hebben gevolgd, die ook mediator zijn of met een overeenkomst, maar gewoon om op een keer voor te stellen, zullen we erbij gaan zitten. In zo'n tegenspraak zaak was ik begonnen en daar had ik een viergesprek gehad en dat liep niet zo lekker. Toen hadden we uiteindelijk de cliënten toch wel zover dat ze zich gingen door laten verwijzen voor mediation. En toen had ik een goeie collega en daar had ik ze naartoe gestuurd en die belde mij op en de advocaat van de wederpartij belde me op, want die man had na 5 minuten ruzie gekregen met alles en iedereen en was vertrokken. Dus en toen had ik tegen de mediator gezegd, misschien moeten we proberen of we een nieuwe bespreking kunnen doen en dan de advocaten erbij. Dus ik had die advocaat gebeld, zij was geen collaborative practitioner, niet eens familierechtadvocaat, maar zij zei: dat is goed, dat doe ik wel, ik heb wel vertrouwen in mijn cliënt, en hij in mij, hij luistert ook wel naar mij. Nou blablabla.. voorbereid en gedaan. En dat was heel goed gegaan. En vanaf dat moment ben ik een beetje begonnen om zaken die bij mij komen voor mediaton heel goed te bevragen of ze er wel geschikt voor zijn. En als ik twijfel, om dan de collaborative voor te stellen. En dan stuur ik ze naar een andere mediator. En dan word ik de advocaat. Maar wat er ook gebeurd is dat de mensen eerst naar de mediator gaan, nou en dan blijkt het heel emotioneel te zijn en op het moment dat er zakelijke afspraken moeten worden gemaakt zijn ze toch niet zo soepel als nodig is. En dan zegt de mediator, nou

ik adviseer jullie om er nu een collaborative divorce van te maken en dan worden mensen aangewezen en dan gaan we alsnog zitten. En dat gaat heel goed. En nu heb ik er 6 tegelijkertijd lopen. De een na de ander. Terwijl toen ik echt net zo heel strak begon, was dat echt niet aan de orde.

Ik had ook gelezen dat je bij een mediator er ook advocaten bij kan doen. Doet u dat ook weleens?

Ja, dat is heel onhandig. Dat zeg ik ook tegen cliënten. Mensen bellen mij dan weleens en dan vraag ik wat ze van mij willen/verwachten. En best vaak zeggen ze 'advies'. Maar je kan geen advies geven als mediator. Je kan alleen gezamenlijk advies geven. En het moment dat het juridisch moet worden moet ik het heel algemeen worden.. 'hmm is lastig zegt dan die mevrouw. Maar dan kan ik nog wel een eigen advocaat op de achtergrond erbij nemen.. misschien kunt u mij wel iemand aanraden zeggen ze dan.. en dan doe ik dat voor het juridisch advies'. Dan zeg ik 'ja dat kan, maar dat vind ik best wel onhandig. Want dan zit die persoon niet bij ons aan tafel, die praat wel mee, ik weet niet precies wat die zegt en hij helpt ook niet in het proces. Is het dan niet een idee dat we het draaien en dat ik niet de mediator ben, maar uw advocaat wordt of die van uw man. Maar vaak hebben ze mij dan al uitgekozen dus dan wordt ik de advocaat, en daar gaan ze dan over nadenken. En dan willen ze dat toch wel heel graag. En ik hoor ook van cliënten, dat hoor ik best wel vaak terug, die bij mij in mediation zijn geweest dat ze achteraf toch liever hadden gehad dat ik de advocaat was geweest. Omdat ze zich eenzaam voelen en alleen. Ze weten toch niet wat ze moeten kiezen, er is niemand die hen helpt. Er zijn heel weinig mensen met wie ze erover kunnen praten en die er verstand van hebben. Dus daarom stuur ik nu vaker er op aan dat het een collaborative divorce wordt.

Maar ik heb nu ook wel heel veel mediator die alleen maar over kinderen gaan dus dat zijn gesprekken om omgangsregelingen vast te leggen, daar is niets juridisch aan, dus daar loopt dan ook niet zoveel fout. En die komen dan ook vaak door verwezen van de rechtbank.

Ja, want als ik het goed begrepen heb, is er niet echt een blauwdruk voor hoe je een keuze moet maken voor een bepaald soort echtscheiding. Hoe gaat dat in uw praktijk?

De cliënt, maar zelf ook wel. Want als ik denk dat er een groot verschil is in de mediation, in de machtsbalans, de kennisbalans, de vaardighedenbalans of de opleidingsbalans, of de emotionele balans, dan weet ik als mediator dat ik het niet ga redden met die mensen en dan vind ik het niet fijn en dan voel ik me ook alleen. En dan kan ik een co-mediation doen met een psycholoog of een pedagoog, maar dan zeg ik 'dan kunt u me beter als advocaat inhuren en dat we met z'n alle naar de collaborative gaan. Dus als ik dat voel aankomen he, als iemand heel hulpeloos is, heel slachtofferachtig, of ik heb degene aan de telefoon die snel en die wil doorpakken en het allemaal al weet, en als ik dan vraag goh, hoe is dat voor uw vrouw?, dan zegt ie: jaa die is nog helemaal nergens, die is alleen maar aan het huilen en dan vraag ik naar het opleidingsniveau en dan zeggen ze ja die weet nergens iets van, die heeft echt geen idee, ja dan zeg ik: dan wordt het best lastig voor mij, want hoe wilt u dat dan. Wilt u dat ik haar ga helpen of dat ik u ga helpen. 'ja nee ons allebei', maar dan zeg ik 'ja, dat is wel lastig, want als u allebei 50% aandacht krijgt, gaat u steeds meer weten en zij gaat nooit op uw niveau komen'. O ja zegt ie dan. Dus als mensen echt bij mij komen bewust voor mediation en ze hebben al een advocaat of ze zitten helemaal aan het begin van het proces, en ze wonen nog in 1 huis en ze zijn nog onspeaking terms, dan neem ik ze in mediation en anders dan wordt het heel snel een collaborative divorce. Reguliere echtscheiding neem ik bijna nooit meer aan. Omdat het daarbij het auto-mini-verhaal wordt.

We hebben nu op de rechtbank een nieuwe pilot. Hier in den Bosch hebben we een piketmediation. Die draait ook op een aantal andere rechtbanken voor de voorlopige voorzieningen (VOVO). En dan kiest de griffier er een paar zaken is, 1x in de week 2 tot 4 zaken waarin ze iets zien wat zou kunnen leiden tot bereidheid tot praten of bereidheid tot overleg. Of hele duidelijke gemeenschappelijke belangen, die zijn er altijd wel. De kinderen. Maar er zijn ook best wel veel mensen die het hebben geprobeerd en dat het net niet gelukt is en dat zetten ze in hun verzoekschrift en dan zie je gewoon aan het verhaal: misschien zou het best weleens goed zijn als ze gaan praten. En die zaken worden dan geselecteerd en de mensen krijgen dan te horen dat

er een mediator op de rechtbank aanwezig zal zijn die ook bij de zitting is. Dus ik mag nu mee naar binnen, niet als advocaat maar als mediator. Dus dat is uber cool. En dan kan ik ook horen en kijken en dan weet ik al waar het over gaat en dan behandelt de rechter en dan luistert hij naar de partijen. En omdat die zaak daarvoor uitgekozen is en ze het weten dat er een mediator is, kiezen ze vaak om mee te gaan. En op dat moment zijn die advocaten aanwezig. En dan bekijk ik die advocaten of ik scan ze een beetje of ik ze redelijk vind of wat dan ook. En dan ga ik snel op de gang voorstellen dat ik het heel fijn zou vinden om het met z'n drieën te doen. Dan leg ik het ze ook uit, weet je wat het is collaborative divorce. Sommige weten het wel, andere niet. En dan ga ik soms gewoon ook wel meteen met ze zitten, met de advocaten erbij. En nu in een andere zaak heb ik binnenkort een andere afspraak. En dan ga ik eigenlijk in de coachende rol zitten.

Dus eerst als mediator en dan als coach?

Ja, ik ben dus mediator-coach, maar ik ben ook advocaat-mediator-coach. Maar je hebt ze dan gewoon binnen, die cliënten. En dan ga ik dus al een beetje kijken of de advocaten daar warm voor te krijgen zijn, om te gaan samenwerken. Laatst had ik twee advocaten, die ook nog aan mij vertelde dat ze vriendinnen zijn van elkaar, nou toen zei ik: dan moeten we dat kunnen regelen. Want dan gaan zij moeten zij ook zakelijk redelijk met elkaar om kunnen gaan natuurlijk. Ze hebben ook nog een andere relatie op het spel staan. Dus dat maakt dan dat dat moet kunnen. Dus dat zijn de mogelijkheden waarin ik probeer te sturen op collaborative divorce. En ook hier, bij mediation en reguliere echtscheiding op tegenspraak, probeer ik ook altijd samenwerking te zoeken. Dan bel ik ook op en dan zeg ik misschien weet je wel dat ik overlegscheidingsadvocaat ben en dat ik het liefst alles overleg. Kunnen we samen een afspraak maken? En alle advocaten zeggen aanvankelijk dat ze dit willen. Dus je wordt niet geboren als vechtheadvocaat. Advocaten schijnen te kiezen voor advocaat, omdat we van nature conflictvermijders zijn. Als je Thomas Kilmann doet, zo'n test, dan komen advocaten er als conflictvermijder uit. Vinden ze heel gek. Maar zij hebben dus geen zin in eigen conflict, dus dan denken ze dan doe ik wel conflicten van anderen, want dat is dan minder erg. Dus ze zijn allemaal geschikt, dus ze hoeven helemaal niet perse collaborative practitioners te zijn. Ik merk dat ik ook heel goed kan zitten met gewone advocaten als je ze maar in een normale stand draait op een of andere manier.

Wat bedoelt u met 'in een normale stand draait'?

Ja, dat ik met ze wil overleggen. En heel vriendelijk doen ook! Ik ben denk ik ook denk ik een hele vechtheadvocaat geweest en ik heb ook echt lijken achter me wat dat betreft. Maar ik wilde dat niet meer en ik merkte dat als ik iets aan mijn eigen gedrag verander, dus ik doe heel vriendelijk en aardig en ik trek een leuk jurkje aan en zet bloemen op tafel enzo, dat dat dan zo goed werkt. Dat die andere advocaat dan ook denkt, ohh.. die Marjolijn Schram, dat ik helemaal niet zo'n bitch. Dus je houding speelt ook heel erg mee. We zitten er ook heel erg op dat de beroepsattitude van advocaten en familierechtadvocaten, dat we daar echt wel wat zo vroeg mogelijk aan willen gaan doen. En ik vind dat alle advocaten zo'n opleiding zouden moeten doen, zoals jij het doet. Zo'n combi-opleiding. Daarom is dat zo goed. Je leert daar ook wat de sociale gevolgen zijn e.d. en dat het niet alleen juridische gevolgen zijn en hoever het doorwerkt in de samenleving.

Uit literatuuronderzoek bleek ook dat het de emotionele gevolgen zijn die nog zo lang doorwerken, niet perse de praktische. Klopt dat?

Ja! En mensen komen moeilijk op hun werk, baan kwijtraken, kinderen minder goed opvoeden, kinderen krijgen daar weer last op, die zakken van vwo naar mavo. Dat zien we zo gebeuren. Moeilijk om zelf relaties aan te gaan. Het is veel groter en ik vind dat we daar een maatschappelijke verantwoordelijkheid in hebben.

Ik had ook uit een onderzoek van het CBS, die hadden onderzocht hoelang een echtscheiding gemiddeld duurt. Daarbij kwamen ze uit tussen de 8 en 26 weken. Dat is nogal een verschil. Hoe is dat bij u?

Ik ben benieuwd welke data ze gebruikt, vanaf welke datum ze rekenen. Als het is indiening verzoek en uitspraak. ... Kijk alle gemeenschappelijke verzoeken die dus worden opgesteld nadat een heel traject is afgerond. Dit duurt zo'n 6 – 9 maanden, maar

kan ook 2 jaar duren. De administratieve afhandeling duurt gemiddeld 4 weken. Er zijn ook die het sneller en korter doen. Voordat het dan ingeschreven is.. maar 8 weken is het snelste om te scheiden, maar dan moet alles al wel getekend zijn. Al kijk je naar de dag dat je beslist te scheiden, dan is 8 weken onmogelijk. Behalve als de ander zegt dat alles goed is en niets geregeld moet worden.

En die 26 weken, dat zou dan kunnen zijn dat dat het gemiddelde is van de procedures als een zaak op tegenspraak wordt behandeld vanaf de indiening van het verzoekschrift, tot de rechter de echtscheiding uitspreekt. Maar ik geloof niet dat dat gemiddeld 26 weken duurt. De wachttijden zijn ook, voordat een zaak op zitting komt, 6 maanden en soms tot wel een jaar. En dan is dat dan de schriftelijke ronde, die 6 maanden duurt, al geweest. En dan ben je dus al anderhalf jaar verder voordat ie op zitting komt. Dan wordt soms de echtscheiding uitgesproken. Dus dat duurt dan anderhalf jaar, dat is 75 weken. Maar dan is vaak niet eens overeenstemming over alle onderwerpen. Dus dan worden die zaken allemaal aangehouden. Een vechtscheiding kan wel 10 jaar duren. En dan zijn mensen wel gescheiden, dat duurde dan vaak ook al wel even. Maar dan ontstaat er discussie over het huis, en dan ontstaat er discussie over de kinderen en de omgangsregeling en dan komt er van alles bij kijken. Het stopt eigenlijk nooit. Ik heb ook een zaak van 2007, zijn die mensen gescheiden. En nu zitten ze in een deskundigenbericht voor de alimentatie en een deskundigenbericht voor de kinderen.

Ik denk dat die data van het CBS, dat die gaan over het administratieve proces.

Het is ook zo, dat de data die wij nu gebruiken over het aantal echtscheidingen in Nederland en het aantal vechtscheidingen en het aantal kinderen dat in een echtscheiding betrokken is, moet je verdubbelen, omdat nog maar de helft van alle mensen is getrouwd. En de andere helft van de mensen leeft samen als ware gehuwd. Maar die kopen ook samen een huis en hoeven geen partneralimentatie af te spreken en soms weer wel, en sowieso kinderalimentatie en afspraken over de kinderen. En daar is vaak het gezag niet eens goed geregeld over de kinderen. Als je daar discussie over krijgt en je hebt ook nog ergens anders ook discussie over, nou dan zijn die mensen vaak jaren bezig voor het gezag en dan voor de omgang.. maar die worden nergens genoteerd als echtscheiding, nergens als vechtscheiding en kinderen worden ook niet genoteerd als betrokken in echtscheiding/vechtscheiding. Ik ben benieuwd, als er onderzoek wordt gedaan, hoeveel van de omgangsregelingen zaken bij de rechtbank gaan over gehuwde mensen of over samenwoners. Ik ben bang dat er meer zaken zijn over samenwoners. Maar samenlevingscontract die worden nergens genoteerd. Dus dat kunnen ze niet scoren. Dus ik zou goed kijken naar de data voordat je die gaat gebruiken en daar conclusies uit trekt. Heb je de dvd 'nahuwelijk' gezien? Het is een documentaire van de VPRO. Het is een dvd, hij is wel beschikbaar bij trainers. Wellicht ook wel op jouw school. Daar zit iemand van het CBS, het is een kale man. Die zie ik weleens vaker als het gaat over echtscheidingscijfers. Die zou ik proberen te benaderen. Moet je via de dvd maar even achter zien te komen.

Daar laten ze allemaal filmpjes zien van gezinnen die, hoe ze het doen na hun scheiding. Dus dan staat er 7 jaar getrouwd, 9 jaar nahuwelijk. En dan hebben ze kinderen, co-ouderschap en sommige wonen samen in een huis, anderen twee onder een kap. Allemaal verschillende vormen van nahuwelijk. Ik ben ook docent. In de opleiding laten wij altijd twee hele positieve zien, maar volgens mij zitten er ook behoorlijk negatieve in. Ik heb de documentaire gezien, en dan zijn er een aantal deskundigen, Liesbeth Groenhuizen, kinderpsycholoog, en de man van het CBS die dan af en toe wat data geven en wat feiten noemen. Moet je maar even kijken ja.

Nog een hele andere vraag. Wanneer is volgens u een echtscheiding succesvol?

Een echtscheiding kan heel succesvol zijn. Door kinderen worden echtscheiding als succesvol ervaren als de ouders heel veel ruzie maakten, sprake van geweld of verbaal geweld, mishandeling of geestelijke mishandling. Ik heb weleens kindertjes gehad die vertelden dat het echt heel veel rustiger was, omdat ze altijd wakker lagen 's avonds omdat hun ouders aan het gillen waren beneden en dat de zaken uit de hand gelopen waren. En voor die kinderen is het dan al heel succesvol. Die zijn heel blij dat de

ouders uit elkaar zijn. Als hun ouders daarna op een normale manier ouders kunnen zijn, dan is het echt succesvol. Kijk, een echtscheiding vind ik succesvol als de situatie voor de kinderen door de echtscheiding verbetert. Dat gebeurt niet zo vaak, omdat het alleen in die extreme gevallen is. Je hebt huwelijken waarin de ouders niks meer samendoen, en dan blijven ze getrouwd voor de kinderen. Maar dan gaan ze scheiden als de kinderen het huis uit gaan. En die kinderen, daar is die echtscheiding dan helemaal niet succesvol, want ze hebben hun hele jeugd gedacht dat het huwelijk van hun ouders een gelukkig huwelijk was. Zij spiegelen zich daaraan. Ik wil ook zo zijn, want ze gaan niet scheiden. Ze zien niet dat die ouders niet een relatie hebben. Ze zien dat niet als er niet veel gedoe is. Dan zitten ze op kamers en dan horen ze dat ze juist niet op zoek moeten naar zo'n soort man of zo'n soort vrouw. En dan hebben ze ook niet geleerd in de relatie van hun ouders hoe het wel moet. En dan komen ze in hun studententijd behoorlijk in de knel te zitten, emotioneel. En dan is die scheiding allesbehalve succesvol. Dan zeg ik tegen ouders, je kan beter uit elkaar gaan als de kinderen jong zijn en ze laten zien dat je in staat bent om op een succesvolle manier voor jezelf een relatie aan te gaan. Gelukkig te zijn, te werken, geld te verdienen. Alleen dat is best wel moeilijk. Dus als je financieel onafhankelijk in een stabiele relatie gaat, en je kunt er financieel onafhankelijk weer uit en je kunt dan de liefde beter laten zien dan in dat huwelijk, dan is het een succesvolle scheiding, vind ik. Dat gebeurt alleen niet zo vaak. Het gebeurt wel, we zien ze niet, maar ze bestaan wel.

Wanneer vindt u dat een echtscheiding geslaagd is en hoe vaak gebeurt dat bij u?

Ik vind een echtscheiding geslaagd als ouders nog steeds ouders kunnen zijn voor hun kinderen en samen naar de ouderavonden kunnen gaan, samen naar de diploma-uitreiking, naast elkaar zitten, samen op het huwelijk, dat je ouders samen op de aankondiging van het huwelijk staan, kinderen vinden het belangrijk dat hun ouders nog normaal doen en dat ze dan graag willen horen dat mensen zeggen 'oh zijn jouw ouders gescheiden? Daar merk je helemaal niks van.' Dan is het een succesvolle scheiding. Er zijn ook ouders die nog gaan skiën, of dat ze in de Efteling samen iets doen. Maar het enige risico daarin is dat kinderen dan gaan zeggen, maar waarom zijn jullie eigen niet samen? Want jullie gaan best wel goed. Maar wat dan ook goed is, is als er nieuwe partners komen, die allemaal goed met elkaar om kunnen gaan.

Komt dat vaak voor?

Het gebeurt wel veel, er zijn ouders die dat doen en kunnen. En dan moet je maar kijken in dat nahuwelijk want daar zit dan een voorbeeld van. En een succesvolle scheiding is een scheiding waarbij zowel de ouders als de kinderen voldoende tijd hebben gekregen om te verwerken. En dat iedereen gewoon goed verwerkt. En dat er niks blijft hangen. Dat het echt over, uit, klaar is. Kinderen willen graag terugkijken op het huwelijk van hun ouders als iets waaruit ze uit liefde zijn geboren. Ze willen gewoon weten dat het ooit goed was. En ouders willen liever ook nog toch nog wel de mooie dingen blijven herinneren en niet te veel het verdriet, maar wel het inzicht hebben dat ze niet zo goed bij elkaar passen en opnieuw gelukkig worden is natuurlijk ook belangrijk.

Bij de nieuwe partners is wel een heel ding natuurlijk.

Hoe bedoelt u?

Voor alles en iedereen. Het schijnt dat stiefgezinnen, daarvan is de scheidingskans 2 op 3. Dus de tweede relatie gaat vaak uit elkaar. Maar voor kinderen is het nog pijnlijker, want op dat moment herinneren ze zich ook weer de eerste relatie en wordt de oude pijn weer naar boven gehaald. Dus het is belangrijk dat de ouders zich daar bewust van zijn dat ze dat eigenlijk niet te zeer doen.

Dan heb ik nog een vraag over de collaborative divorce. Hoe vaak komt het voor dat er ook nog anderen/deskundigen erbij aan tafel zitten?

Financials e.d.? Best vaak. Maar in zoverre dat ik tot nu toe van de 18 zaken dat ik behandeld heb, toch maar 3 of 4 met een financial erbij. Maar dan moet er wel echt wat zijn aan geld, anders is het gewoon zonde van het geld. En dat is niet zo aardig om

te zeggen, tegenover de financials, zonde van het geld. Zij zeggen dat trouwens ook over ons. Die zouden ook kunnen zeggen, laat mij maar alleen die echtscheiding doen, zonde van het geld, die advocaten. Maar ik denk ook dat je daar in goed moet samenwerken en elkaar moet helpen en als het niet nodig is kunnen zij het ook alleen doen. Dan doen zij het als mediator alleen. Net als ik het als mediator alleen kan doen. En als het wel nodig is, dan vragen we het wel. Maar het fijne van de financial is dat hij neutraal is. Dus als de financial iets uitlegt, of een voorbeeld geeft, dan wordt dat niet ervaren als partijdig. Ik kan soms ook financiële/fiscale informatie geven/uitleggen, maar als ik het vertel als advocaat van de vrouw, dan kan de man toch denken 'ja maar zij is wel de advocaat van mijn vrouw'.

En andere deskundigen?

Ik heb geen anderen gehad. Maar we hebben er nu één. Ik noem het een informele. Niet met een deelnemers overeenkomst, maar wel met een meegetekende mediationovereenkomst (de collaborative way) en daar gaan de partijen nu ook met het kind naar een kindtherapeut. En ik denk wel dat de andere professionals het er wel over eens zijn dat haar deskundigheid wel als neutrale deskundigheid ingebracht zou kunnen worden. Of ze daarvoor aan tafel moet komen, dat hebben we nog niet uitgetoetst. Maar als dat moet, dan zou dat wat mij betreft gaan gebeuren. Het lijkt me ook heel interessant omdat mee te gaan maken hoe dat gaat. We vinden al wel dat wat zij zegt, dat dat door iedereen gewoon als neutrale deskundigheid moet worden. Dat gaan we niet ter discussie stellen. Dat gaan we niet overrulen met onze deskundigheid, omdat wij er ook wel verstand van hebben. Maar dan gaat het net als bij de financials, dan is het gewoon het meeste aan haar.

Hoe komen die deskundigen aan tafel te zitten? Wie vraagt ze erbij?

Vaak zijn dat de advocaten die erop aansturen. Als je te maken hebt met een onderneming die moet worden gewaardeerd dat je moet kijken wat de waarde van de aandelen is of hoeveel geld er nou wel of niet is of hoeveel ermee verdiend kan worden. Dan is dat iets waar je je vingers niet aan moet branden. Dat is niet mijn corebusiness. Maar soms is het ook handig om doorgerekend te hebben wat de financiële gevolgen op veel langere termijn zijn, dus ook met pensioen erbij, dan kan zo'n financial, die hebben van die planningsprogramma's, dat maakt het voor mensen heel inzichtelijk om te zien, dat ze aan het einde van de rit op hun 85e gewoon allebei evenveel of even weinig hebben. En dat voelt dan eerlijk ofzo. En dat wordt dan zo, zo kijken we ernaar en zo benaderen we dat. En soms willen cliënten ook gewoon hebben dat er een deskundige gaat kijken naar de waarde van de onderneming of zaken die er zijn. En dan willen ze er een neutraal persoon erbij hebben.

Als laatste vraag, waar moet je op letten als advocaat als je kiest voor collaborative divorce?

Het team is heel belangrijk! Volgens mij heb je ook gezien dat ik in zo'n practice groep zit. Het doel is to get to know each other better. Dat we elkaar beter kennen, dat we dus aan een non-verbale uiting voldoende hebben om te zien en te weten wat iemand denkt. En daarvoor moet je gewoon veel samendoen of samen zijn. En als je niet zo heel veel collaborative divorces kunt doen, dan is het belangrijk dat je toch nog andere dingen samendoet, zodat je elkaar op een andere manier leert kennen. Dat als je dan een keer aan tafel zit, dat het gewoon heel soepel gaat en heel makkelijk gaat en dat je elkaar gewoon goed verstaat. Dat je weet wat iemand bedoelt. En daarvoor moet je iemand gewoon goed kennen. Dus daar moet je veel tijd in investeren. Je moet bereid zijn om er echt veel tijd in te investeren, wat je allemaal niet kunt declareren. En is het ook wel belangrijk om te kijken of je bij elkaar past. En of de cliënten een beetje bij je passen. Dus je moet goed je gevoel in kunnen schatten. Maar je moet elkaar ook echt kunnen vertrouwen.

Oké, en als je de keuze maakt voor / de cliënt zelf de keuze maken, wanneer zou het wel kunnen en wanneer moet je vooral niet kiezen voor collaborative?

Ja, ik ben dus niet zo snel ergens bang voor. Ik vind ook niet zo snel iets lastig. Ik vind lastige zaken ook veel interessanter dan makkelijk, easy, daar is geen eer aan te behalen. Maar dan moet je ook accepteren dat het weleens mislukt. En dat heb ik dus één keer heel fors gehad. Daar heb ik goed van geleerd. Daar ben ik even bang van geworden, maar daarna gezegd, ja dat moet ik

niet doen, want dat schiet niet op. Dus toen ben ik ook in zaken gegaan waarvan je denkt 'oeh ik twijfel', ja toen is er weer eentje geklapt of mislukt. Maar toch vind ik het fijn dat ik het heb geprobeerd en blijf ik mezelf elke keer weer afvragen ook in die zaak, de handeling die ik nu doe is dat collaborative of is dat strijd. En als de strijd is, dan wil ik het niet doen. Dan ga ik ook echt met de cliënten het verhaal aan. Dan denk ik, dat is niet goed, niet oke. En dat brengt dus heel veel. Dus dat is belangrijk, dat je er toch een soort van gedagsverandering of mentaliteitsverandering door krijgt.

Wat bedoelt u met 'dat brengt heel veel?'

Nou, dat je een echtscheiding zo goed mogelijk laat verlopen en dat je met elkaar gaat overleggen. En je moet het durven, want je zou kunnen zeggen dat mensen met een persoonlijkheidsproblematiek niet geschikt zouden zijn. Maar die zijn ook niet geschikt in mediation, want dat kun je in je eentje niet handelen. En die zouden wel geschikt zijn voor het strijdmodel? Dan denk ik, je moet een psychopaat ook niet in een strijdmodel zetten. Dus, moet je heel voorzichtig doen en ik denk dat je gewoon heel verwachtingen moet managen en heel goed haalbare doelen moet stellen. Wat wij mee maken, dat is wel grappig, dat als ze aan tafel zitten, dan zijn het de leukste, de beste de vriendelijkste, de redelijkste, capabele mensen. Dan zie je ook dat er weer iets van verbinding is, dan krijgen ze tranen in hun ogen, gaan ze elkaar een hand geven, allemaal dat je denkt: 'woow wat gebeurt hier'. En dan houden ze dan heel even vol, en dan daarna vervallen ze in hun eigen oude patroon. Dan gaan ze weer ruzie lopen maken. En dan denken wij: 'hee? Maar het ging zo goed!'. Maar dat is dan dat wij erbij zitten, dan gaan ze toch wat gewenster gedrag vertonen. Die gedragsverandering moet wel vanuit hunzelf komen. Moeten ze wel zelf willen en doen. Dus daarvan zijn we een paar keer echt heel erg geschrokken dat we dachten: 'heee?', maar nu zeggen we luister: ze doen zich gewoon beter voor bij ons dan dat ze zijn.

Heb je weleens van die filmpjes gezien? Er zijn ook DVD's. Iemand uit mijn practice groep heeft de DVD's. Zij zit in Breda. In de Randstad zit ook een grote practice groep, die heet de randstadgroep. Ik denk dat daar ook dvd's zijn. Maar ik dacht dat de site er ook een aantal staan. Nou zoek maar op! Dan zie je ook dat hele Amerikaanse. We hebben van de Amerikanen de les gekregen. Die vragen de hele tijd 'is this ok for you?' en wij vonden dat allemaal kei overdreven en gaan we echt niet doen, want zo zijn we helemaal niet. Maar ik merk nu dat ik dat vergeet te doen en dat dat wel nodig is heel vaak. Om aan de cliënt te vragen of zij echt wel bereid zijn om zoveel toe te geven en nog een keer te vragen. Ze doen het heel snel, maar achteraf gaan ze zich weer bedenken. Ik ben heel blij dat ik aan het einde week dat congres heb en dan komen al die Amerikanen en dan kan ik dat weer even tot me nemen, want dat moet toch dus. Heel veel vragen en elke keer weer bij stellen van wat kan ik veranderen, wat wil je anders, wat wil je van mij enzo. Dus je moet er ook heel veel in investeren.

Maar het is een soort relatietherapie, met therapeuten erbij. In Californië hebben ze allemaal een eigen coach en een eigen advocaat en volgens mij gaan ze dan nog bij iemand aan tafel zitten. Die zeggen dat dat de beste manier is.

Ja, ik vind het heel leuk, ik wil er graag wel wat van zien. Want hier in Den Bosch willen ze een expertisecentrum (complexe) scheidingen gaan beginnen, waar mensen terecht kunnen met hun vragen en waar ze goed doorverwezen kunnen worden. En ze zeggen 'jaa weetje die onderzoeken van HBO..' daar halen ze hun neus voor op. Maar ik denk, als we niks hebben dan moeten we iets hebben om mee te kunnen beginnen. Ik zou heel graag willen dat iemand met jouw onderzoek, iemand op de universiteit hier mee verder gaat. Het lastige is alleen dat je heel veel moet kunnen en je moet mensen interviewen en als je echt een wetenschappelijk onderzoek doet moet je allemaal kijken bij besprekingen zitten en interviewen enzo. Dat is heel lastig. Maar ik denk dat het voor de mensen bij de gemeente het toch al wel helemaal prima is om dat uitgewerkt te krijgen. Als je nog vragen hebt moet je me maar even mailen. Heb je al wel gelezen van Stuw Webb?

Ja, die is ermee begonnen!

Ja, die heeft een brief geschreven, wat ik ook wil doen aan de orde van advocaten dat ik niet meer wil procederen. Maar hij heeft dat echt gedaan. Dat is het wel. Dat gevoel wat hij beschrijft en zegt, er helemaal klaar mee zijn, er zijn heel veel advocaten en mensen die werken in het veld en die iedereen deelt die ervaring. Niet iedereen durft dat in 1x te zeggen, 'ik stop er mee'.

Het is niet heel leuk om mee af te sluiten, maar wel iets waardoor ik nog harder eraan ga trekken.

Gisteren werd ik gebeld door een cliënte, die vrouw is 61 en ik heb haar echtscheiding gedaan, was niet een hele fijne echtscheiding, maar die kinderen waren toen al wat groter, dus dan hoop je dat het allemaal mee valt. Maar haar dochter van 36 kwam ook in een echtscheiding terecht, 3 kinderen 12, 10 en 8 en die heeft vorige week zichzelf opgehangen. Omdat ze zo klem zat in de, het was geen echtscheiding, maar het nahuwelijk was één groot gevecht. Die moeder noemt het een echtscheiding. Maar het was geen juridische echtscheiding. Ik denk dat het heel belangrijk is dat er begeleiding gaat komen voor mensen die gaan scheiden waarin ook een scan gaat komen op de psychische toestand. Deze vrouw had een burn-out en die was er zwaar aan toe. En volgens mij kan je daar ook psychoses van krijgen. Ze moet in een psychose zijn geweest, want ze was verder gewoon een hele goede adequate moeder die veel van haar kinderen hield. Want de bakjes met de appel stonden nog op het aanrecht. Had ze net gemaakt. En dat gebeurt te vaak. En ja, we moeten kijken of we dat kunnen stoppen op een of andere manier. Door op een betere manier uit elkaar te gaan en erover te gaan praten, maar ik had een beetje bij haar het gevoel dat er zoveel wordt gesproken over echtscheidingen en hoe slecht het is voor kinderen, dat zij zich zo schuldig voelde dat ze haar kinderen in die situatie had gebracht, omdat we ook onderzoek hebben waaruit blijkt hoe slecht het is, dat ze toen heeft gedacht, als ik eruit ga dan is het gevecht weg. Dus toen dacht ik 'wooow, dan moeten we echt heel erg gaan uitkijken wat er allemaal over zeggen als mensen daar zo depressief van worden'. Dat is natuurlijk niet te bedoeling. Nou hebben die kinderen helemaal geen moeder meer. Volgens mij konden ze beter een vader en moeder hebben die ruzie maken over geld. Het ging over 50 euro ofzo.

Daardoor ben ik helemaal klaar voor de brief van Stuw Webb, om dat te gaan doen. Ik heb haar opgezocht op facebook en toen had ik haar open laten staan en ik dacht ik ga het niet meer loslaten tot ik het gevoel heb dat het de goede kant op gaat. Daarom ben ik zo blij dat jij dit gaat doen.

6. Transcript interview III

Interview ten behoeve van het beantwoorden van deelvragen 1 tot en met 3.

Respondent: mevr. mr. J.E. Smal, Smal Otte advocatuur en mediation te Limmen.

Eliane: Zou u iets kunnen vertellen over de verschillende vormen van de echtscheiding?

Esther: Ja, op tegenspraak heb je. Dat is dat partijen samen naar de rechtbank moeten, wat vaak heel veel stress mee brengt. Als mensen kinderen hebben, wat heel vaak gebeurt, dat het ook weer z'n weerslag op kinderen heeft. Je hebt mediation. Dat mensen samen naar een mediator gaan. Vaak merk je bij mensen die bij een mediator terecht komen, ik ben zelf ook mediator, dus ik hoor dat, ik krijg dat terug, dat ze zich alleen voelen staan in de echtscheidingsprocedure. En dat heb je dus niet bij collaborative divorce. Dus echt de overlegscheiding pur sang, dan stel je een contract op.

Is dat iets wat je als een groot verschil zou kunnen zien?

Ja, dat is een groot verschil. Het is een heel groot verschil, omdat je een contract opstelt bij collaborative divorce, waarbij je dus afsprekt dat je dus niet naar de rechter gaat. En dat is natuurlijk nogal wel wat. Er komt vaak ook wel een coach bij kijken.

Anders kan je niet de collaborative uitvoeren. Vaak ook een financial, die neutraal moet zijn.

Gebeurt dat vaak bij u dat er een financial of een andere deskundige bij komt zitten?

Ja, vaak wel. Dat vind ik zelf heel prettig. Met name bij mensen met veel vermogen, bedrijven en dan vind ik dat zelf ook wel een reden om de overlegscheiding te adviseren. Van ja, laten we eens kijken wat er allemaal is. En als er inderdaad al een bedrijf is of meerdere bedrijven of heel veel vermogen of meerdere huizen, dan vind ik het altijd prettig om het via die vorm te adviseren. Maarja, als mensen zeggen 'ja, dat willen we niet...' Ja, dat kan. Maar wat ik heel vaak doe, dat is niet helemaal, het is een soort tussenvorm, dan hebben we een vier-gesprek met de andere advocaat, wat ook vaak een familierechtadvocaat is. En dan zorgen we gewoon dat er afspraken gemaakt worden. Deze afspraken komen dan weer in het convenant. En dan hoeven ze evengoed niet bij de rechtbank te procederen. Maar dat is geen collaborative divorce. Het voordeel van collaborative divorce is dus dat je afsprekt met elkaar dat je niet naar de rechter gaat.

Ziet u voordelen bij de collaborative divorce?

Ja, ik vind het een heel groot voordeel. Want collaborative divorce advocaten en coaches en financials en vaak ook een kindercoach, die hebben allemaal dezelfde opleiding gevolgd, dus je kan elkaar ook daarop aanspreken. Je kan ook tegen elkaar zeggen, joh ik vind dat jij je heel partijdig opstelt. En ook advocaten moeten gewoon als ze een fout zien die in hun voordeel of in de cliënt's voordeel is, dan moet dat gemeld worden. Het is een transparante vorm van echtscheiding, waarbij ook de kinderen vooral gehoord worden. Ook door die kindercoach.

Als u kijkt naar de andere vormen, mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Ziet u daar ook voordelen?

Ja, ook voordelen. Mediation is de goedkoopste vorm van echtscheiden. Als mensen verder niks hebben, er zijn geen kinderen, ze hebben een woonhuis, ze hebben misschien wat spaargeld, ja dan kan je een mediation prima adviseren. Een collaborative, ja je hoort al, al die specialisten die erbij zitten.. dat maakt het best wel kostbaar. Dus het moeten wel mensen zijn die vermogend zijn.

Oké, want hoeveel van deze zaken heeft u gehad?

Ik doe de collaborative eigenlijk al vanaf het begin. Dus dat is sinds 2009. En ik heb er al wel een aantal gehad, een stuk of 20 ofzo.

Waarom hebben jullie gekozen, of heeft u gekozen voor collaborative?

Het is een mooiere vorm dan een vier-gesprek en vaak ook beter dan een mediation. Juist omdat mensen zich in een echtscheidingsprocedure alleen voelen staan. Kijk, je kan het als mediator nog zo goed doen, maar mensen hebben toch vaak behoefte aan een klankbord. Dan hebben ze wel hun sociale netwerk, en die roepen van alles en vaak zijn dat geen deskundigen en juist bij collaborative heb je dat dus wel. Dan heb je je eigen advocaat, maar die advocaat is wel heel erg gericht op samenwerken en partijen moeten zo goed mogelijk door de procedure geleid worden. Dus ik ben er echt een groot voorstander van.

In een ander interview was er iemand die voor zichzelf een collaborative way doet. Dat is dan niet alleen met mensen die de opleiding gevolgd hebben, maar wel in de vorm van collaborative. Doet u dat ook?

Ja! Dat doe ik ook. Wat ik net ook al aangaf, in een vier-gesprek dat je denkt nou misschien is het wel handig om er een coach bij te zetten en dan vraag ik een coach die ik al vaker heb ingezet voor echtscheidingen. Die komt er dan bij zitten. En dat is dan de mediator, en dat is dan een soort van 'collaborative' maar dan niet volgens de formele manier.

Is er weleens een collaborative geweest die niet geslaagd is, dat er geen overeenstemming bereikt is?

Al mijn collaborative's zijn gelukt!

Waar moet je als advocaat op letten als je kiest voor een collaborative divorce? In een echtscheidingszaak?

Nou, het optuigen van de hele collaborative kost heel veel geld. En als mensen wel een beetje spaargeld hebben, ja, het moet wel lonen. Kijk, als mensen zoiets hebben van joh, in een mediaton kan het ook geregeld worden en als advocaat heb je ook dat idee, dan ga je niet een collaborative optuigen. Je gaat dan even kijken: heeft het zin. Als er kinderen zijn, veel emoties, dan heeft het sowieso zin om een collaborative op te tuigen.

Ja, want het is eigenlijk voor vooral vermogende mensen als ik het goed heb. Die veel te verdelen hebben. Zou het ook goed zijn als het beschikbaar zou worden voor de armere mensen?

Ja, weetje wat het is. Dan zou je misschien via een toevoeging moeten doen. Maar je krijgt misschien €1000,00 voor een toevoeging en dat red je gewoon niet bij collaborative. En dat maakt het ook zo jammer, want ik denk zelf dat collaborative of de collaborative way of welke vorm dan ook, de methode, dat het toch de beste methode is, voor iedereen en ook voor de kinderen.

Bij mediation wordt er een scheidingsmelding gedaan. Is dat bij collaborative divorce ook zo?

Ja, als hier iemand komt, dan doe je de intake en dan vraag je ook waarom diegene wil scheiden. Nou dat hoor je dan. En vervolgens schrijf ik de andere partij aan en dan hoor ik of die al een advocaat heeft of niet. Als hij nog geen advocaat heeft, dan doe ik ook een suggestie voor, er zijn niet zo heel veel advocaten in de buurt die collaborative doen hier, dan geef ik een aantal advocaten van probeer die eens. Omdat ik daar goed mee heb samengewerkt en als ze die benaderen, dan is het natuurlijk heel mooi, want dan kan je dus die collaborative beginnen. En dan zorg ik ook meteen dat er een coach gekozen wordt door de partijen. En die coach doet dan nogmaals die scheidingsmelding met de partijen samen.

Als je kijkt naar de tijdsduur van de echtscheidingen? Hoe lang duurt dan een mediaton, reguliere echtscheiding en collaborative?

Ja, mediation gaat vaak wel vrij snel. Dan ben je wel met twee drie maanden, beetje afhankelijk van emoties van partijen, klaar. Collaborative kan ook heel snel zijn. Als de partijen zoiets hebben van we willen snel knopen doorhakken, ja als ze alle twee die snelheid willen, dan kan dat. En dat lukt ook meestal binnen drie maanden. En op tegenspraak ja dat kan nog weleens lang duren. Een jaar ofzo.

Als ze alle twee snel willen, dan lukt dat ook wel. Wat ik vaak doe bij mediation maar ook bij collaborative, als de andere kant het ook wil. Dan zitten we om de twee a drie weken dat je een bijeenkomst plant. Want dan hou je een beetje die vaart erin. En ook niet te snel, want dat heeft ook geen zin.

Wanneer is volgens u een echtscheiding succesvol?

Ja, ik vind dat heel erg moeilijk. Ik vind een scheiding sowieso niet succesvol. Ik vind het belangrijk als partijen 100% achter de afspraken staan.

Als u kijkt naar de grootste verschillen tussen alle drie de vormen, wat vindt u dan dat de grootste verschillen zijn?

Ehm, ja grote verschillen.. mensen denken altijd dat collaborative heel duur is, dat is het ook, maar als je op tegenspraak gaat procederen, dan kost het je waarschijnlijk nog veel meer geld. Dus ja, financiële plaatje, het verschil tussen de tegenspraak, collaborative en mediation aan de andere kant is financieel. Maar ook de energie en frustratie van heel veel mensen. Bij tegenspraak komt er meer woede en boosheid en veel meer emotie bij kijken dan bij mediation of bij collaborative. En ik denk dat je de betrekkingen tussen partijen beter houdt als je mediation of collaborative hebt. Want ik stuur mensen altijd weg van nou, dit is jullie huiswerk, ga maar samen een plan maken, ga maar samen praten over hoe je het ziet. Wat wil je je kinderen meegeven. Dus ja, ik denk zo een beetje.

Als hier een cliënt komt. Hoe wordt er dan een keuze gemaakt voor een bepaalde vorm van echtscheiding en wie kiest er?

Als advocaat heb je wel een leidende rol daarin. Vaak bespreek ik wat ik denk dat voor die meneer of mevrouw geschikt is. En dan is het aan hem of aan haar te bepalen uiteindelijk, want die moet natuurlijk betalen, of dat traject wordt ingeslagen. Maar ik adviseer wel, ik heb wel een sterk leidend idee van hoe dat dan moet. En dat adviseer ik dan ook en dat leg ik dan voor.

Zijn er bepaalde kenmerken waardoor u denkt, oke het is beter om voor deze vorm te kiezen?

Nou, bijvoorbeeld als er kinderen of vermogen is, ja, dingen waar mogelijk stuggelingen over zouden kunnen komen. Daarover zeg ik, probeer dan de zaak via collaborative te regelen. En als ze dat niet willen, dan via een vier-gesprek. Maar soms komen ze met z'n tweeën binnen en dan is het van ja we willen samen scheiden. Nouja, dat kan ook.

Wat verschilt een vier-gesprek nou precies van collaborative?

Ja, het verschil is dat erbij collaborative echt bepaalde dingen uitsluit. Je spreekt af dat je niet naar de rechtbank gaat bijvoorbeeld. En vaak, en dat is ook het voordeel van collaborative, dat je na een aantal gesprekken, dan gaat het meestal een beetje wringen, want dan ben je heel dichtbij waar je wezen moet en dan is het voor mensen echt toch wel de bedoeling dat ze een kant op gaan. En we hebben af en toe toch wel hele heftige gesprekken en we hebben een hele goede coach en die weet op een of andere manier nog wel iets dat ze hun emoties kwijt kunnen. Maar uiteindelijk wordt er toch een afspraak gemaakt. En dan denk ik ja, dat vind ik toch wel heel erg belangrijk. Als ze het er met z'n tweeën over eens zijn, dan is het makkelijker om achter de afspraken te staan.

Het lastige aan collaborative is het optuigen van het team, maar het brengt je ook heel veel. Als je de opleiding doet, je kan het ook gewoon inzetten bij mediations en bij de echtscheiding op tegenspraak. Je krijgt heel veel handvaten aangereikt waar je ook wel in andere disciplines wat mee kan.

Dus u bedoelt dat als je de opleiding doet, het niet alleen te gebruiken is voor de collaborative maar ook voor de andere vormen?

Ja, wat ik een groot voordeel vind, dat je elkaar mag en moet aanspreken en dat je dat dan ook wel echt doet. Dat vond ik heel prettig. Kijk, dat doe je wel met advocaten die je regelmatig spreekt en ziet en waar je zaken mee doet. Maar iemand die je eigenlijk helemaal niet kent, die niet de collaborative heeft gedaan, ja die kan je moeilijk daarop aanspreken. En met collaborative weet je gewoon, dat heb je in de opleiding gehad, dat je vrijuit mag praten. Dat is heel fijn, en voor je cliënt is het heel fijn. Stel dat de wederpartij een fout maakt, en dat is in het voordeel of het nadeel van een van de cliënten, dan moet je dat wel gewoon vertellen. Je mag het niet achterhouden, wat bij een reguliere echtscheiding misschien wel het geval zou kunnen zijn. Dan kan je iemand gewoon aanspreken en dat vind ik wel heel bijzonder. Het is niet geniepig je mond houden en wachten tot het contract getekend is. Als je even niet oplet, dan wordt bij wijze van spreken je poten onder je stoel weg gezaagd vaak. En dat is bij een collaborative niet. Je gaat echt voor de samenwerking. Vind ik echt een heel groot voordeel.

Wanneer vindt een cliënt een echtscheiding succesvol?

Ik vind de term succesvol niet goed. Een echtscheiding is niet succesvol.

Een cliënt vindt het succesvol als hij of zij iets kan ondertekenen waar diegene achter staat, denk ik. Ik merk altijd wel van nouja, aan de ene kant ben je blij, dat hoor ik dan terug, blij dat het getekend kan worden, maar aan de andere kant is het ook heel verdrietig voor die mensen. Je gaat trouwen en je hoop dat je altijd bij elkaar blijft, en dan blijkt het dus dat het ergens niet gaat. Het is altijd een beetje dubbel.

Ik zou graag jouw afstudeerscriptie willen ontvangen. Dat zou ik heel leuk vinden. Want ik ben er best wel bij betrokken. Ik heb zelf ook een onderzoek gedaan. Voor de omgeving van mensen die in een echtscheiding liggen en hoe mensen het zelf ervaren. 'Scheiden blijft lijden'. Ook verschillen met mediation en collaborative. Het artikel staat op de website. Heeft in het parool en telegraaf en ook in het lokale krantje.

Je had mij gevonden via mevrouw van Lingen – Schuur?

Ja, dat klopt. Zij had juist mindere ervaringen met collaborative divorce, want dat liep niet zo goed.

Ja, zij ligt iets meer uit de hoek, teveel in het noorden van Noord-Holland misschien. Heel veel Noord-Hollanders hebben wel zoiets van ja het kost veel. Dat is voor veel mensen een struikelblok. Daar heeft zij dan meer last van dan ik, omdat ik toch in de buurt van Amsterdam en Haarlem zit.

Ja, want die kosten zijn dan eigenlijk wel een nadeel?

Ja, maar voor tegenspraak ook. Want daar lopen de kosten ook erg op. In the end zijn de kosten daar misschien nog wel veel hoger.

Als mensen echt gaan vechten, dan is overal gedoe over en dan worden er voorlopige voorzieningen gestart en dan moet je weer verweren tegen verzoeken en dan ben je het niet eens met de beschikking, dan gaan ze in hoger beroep. Dat gaat lang duren, mensen raken er gefrustreerd van, omgeving heeft daar last van. Kinderen zijn altijd de dupe. In collaborative, het is geen kindvriendelijke scheiding, want geen een echtscheiding is kindvriendelijk, maar ik denk dat dat het minst erg is voor een kind.

7. Transcript interview IV

Interview ten behoeve van het beantwoorden van deelvragen 1 tot en met 3.

Respondent: mevr. J.E.C. Verhoeff, Verhoeff advocaten te Den Haag

Eliane: Ik behandel in dit interview drie deelvragen waarvan de eerste is 'Wat zijn de kenmerken van de vormen van echtscheiding van elkaar?' Binnen deze vraag heb ik weer wat andere vragen. Wat vindt u de voordelen van alle vormen van echtscheiding?

Annelies: Het is geen antwoord op je vraag, maar de meeste advocaat-mediators doen heel veel collaborative en bijna geen mediation. Bij mij is het precies andersom. Ik vind dat het ook allemaal via mediation kan. Ik haal er ook een financial en een therapeut bij en een notaris. Ik ben een groot voorstander van meerdere invalshoeken in een proces. Ik doe dat ook in de mediation.

Dit is eigenlijk een vorm van collaborative, alleen niet met die overeenkomst. Maar op de inhoud werk ik hetzelfde.

Wat vindt u het voordeel van mediation, naast collaborative divorce en naast de reguliere echtscheiding op tegenspraak?

Dat het goedkoper is. Het is het meest overzichtelijk, omdat je met twee mensen aan tafel zit en dan waar het nodig is kan besluiten om er mensen bij te halen. In de collaborative begin je meteen met een heel scala aan mensen. Ik ben advocaat-mediator met mijn cliënt en dan de andere partner met de advocaat-mediator en een coach en dan nog een financial, dan kost het veel geld. In een mediaton ben je alleen en dan kan je zelf bepalen op welk moment dat je er iemand bij haalt. Dat is voor mij het grootste verschil. En ook dat als je meerdere mensen hebt, dat je van meerdere mensen afhankelijk bent van hoe zij erin staan en hoe zij er mee omgaan. En dat kan dus ook soms negatief zijn.

Hoe bedoelt u?

Ik heb een keer een collaborative gehad, en ik ben al 20 jaar docent in de mediaton opleiding en die andere advocaat-mediator wilde niets over de emoties bespreken. Dat dacht ik, huh maar daar is een collaborative voor. Maar je zag aan alles dat dat haar angst was. Niet bewust, maar grote angst om over emoties te praten. Dus toen dacht ik, als dat zo is, dan halen we er iemand bij, maar vervolgens wilde ze niet een coach erbij. Dat is dan lastig. Ik vind dat je er voor die mensen zit.

Ik hoor ook weleens dat mensen zich in een mediation alleen voelen. Omdat ze geen individueel advies krijgen. Hoe ziet u dat?

Nee, mensen voelen zich altijd alleen in een echtscheiding. En als je merkt dat daar een behoefte is, dan is het dus aan mij als mediator om daarin te voorzien. Dus om meer aandacht daaraan te besteden dat iemand zich niet alleen voelt of te vragen: 'heb je iemand in je omgeving die je daarin ondersteunt?', en als dat niet genoeg is, dan zoek je dus een psycholoog.

Wat ziet u als voordeel van de reguliere echtscheiding op tegenspraak? Doet u die vorm nog vaak?

Ja, doe ik nog steeds. Maar zie ik het voordeel niet echt van. Behalve, vind ik, en daar zet ik me dan ook voor in. Als mensen hier komen en al heel veel mediations achter de rug hebben, dan denk ik, ja die mensen moeten ook geholpen worden. Een ander belangrijk punt voor mij is dat in de mediations, dat je mensen wilt voorhouden, je hebt als mediator ook de taak om uitleg te geven, hoe een rechter met zo'n situatie om gaat in het algemeen. Een rechter in Utrecht, Den Haag, Amsterdam. Iedereen gaat er anders mee om. En dat is voor mediaton van belang om te kijken wat zijn de mogelijkheden zijn en daar ga je uit kiezen.

Als u kijkt naar de nadelen? Wat vindt u bij alle drie het grootste nadeel?

Bij een procedure op tegenspraak, twee advocaten en een rechter, dan heb je het tijdspad niet meer in de hand. Daar zit een rechter tussen die bepaalt de dag waarop de zitting plaats vindt, de dag waarop de uitspraak komt. Een rechter is beperkt, heel erg beperkt in tijd. Minder tijd om aan mensen te vragen 'hoe komt het' dat je de standpunten wilt zoals het in de stukken staat. Als advocaat heb je vaak minder tijd om uit te leggen wat er tussentijds is gebeurd omdat dat niet mag. Je mag niet een rechter op de

hoogte brengen van wat er in de onderhandelingen is gebeurd, terwijl dat wel vaak hele belangrijke informatie is. Zo'n procedure duurt lang, kost veel geld, de rechter is beperkt en in the end, legt een rechter het op. Zonder dat mensen zelf kiezen voor iets wat bij hun past. Rekening houdend met het verleden, heden en toekomst. Wat ook een nadeel is, is dat tegen de tijd dat de zaak op zitting is, dan is er alweer heel veel verandert. Na de behandeling.

Met de mensen bedoelt u?

Ja, dan is de uitspraak vaak niet meer toepasselijk op te situatie. Er zijn weer omstandigheden veranderd. Daar kan je niks aan doen. Die uitspraak staat dan al wel gepland.

En wat vindt u een nadeel aan de collaborative?

Het voordeel vind ik dat het een heel gelijkwaardig en zorgvuldig proces is. Als het allemaal loopt en ieder z'n taak en verantwoordelijkheid neemt is het een zorgvuldig proces. Het nadeel zijn de kosten. Dat is ook bij een procedure op tegenspraak. Het grote nadeel daarvan is dat het heel lang is, niet te overzien en heel veel geld.

U zegt dat heel duur is. Wat is precies heel duur?

Een mediation zou je gemiddeld tussen de, dat is ook afhankelijk van kinderen. Dat is tijd investeren. Sommige mensen hebben geen alimentatie omdat ze evenveel inkomen hebben. Die vraag is heel beperkt. Maar als je er vanuit gaat dat ze alles hebben, dus kinderen, alimentatie, pensioen en verdeling, en de emotie zijn ze het een beetje met elkaar eens dat ze gaan scheiden. Dan is het tussen de €2500 en €3500, de gemiddelde kosten bij mediation. Maar je kan ook uitkomen op €5000 als de emoties nog niet voldoende verwerkt zijn. Dat moet je dat eerst doen.

Bij een procedure op tegenspraak, met beslag leggen, soms loopt dat helemaal uit de hand, dan zit je al snel op €10.000 of €20.000. Terwijl in een collaborative, denk vaak aan het dubbele van een mediation, want je hebt alles dubbel.

Is een collaborative dan ook korter dan een mediation of langer?

Nou, het is dezelfde fases. Dus eerst het rationele, dan de kinderen en dan de financiën. Het zijn drie stapjes. En dan heb je een of twee besprekingen per onderwerp. Je moet wel heel hard je best doen om afspraken te hebben. Vaak heb je drie of vier onderwerpen en dan heb je steeds twee afspraken per onderwerp.

Wat zijn volgens u de grootste overeenkomsten tussen de vormen van echtscheiding?

Dat zit tussen de mediation en collaborative. Omdat je daar uitgaat van het zoeken naar oplossingen en de rechtbank te vermijden. Bij mediation doe je het als één persoon en met collaborative zit je met meerdere mensen, dat is dan weer een groot verschil. Maar de overeenkomsten is dat als je ze bij alle vormen allemaal dezelfde aandacht geeft, dan moet het bij allemaal tot oplossingen leiden.

Dan gaan we over naar de volgende deelvraag 'In welke gevallen kan je welke vorm van echtscheiding gebruiken in een echtscheidingszaak?'

Hoe wordt er bij u gekozen, in uw praktijk, voor een echtscheidingszaak. Dus er komt iemand binnen, en die zegt: ik wil scheiden. Wat gebeurt er dan?

Ik maak zelf niet de keuze. Ik laat mensen zelf de keuze maken. Wat ik heel belangrijk vind, is dat in iedere echtscheiding wordt gekozen voor mediation. Dus dat is wat ik altijd probeer. Vaak mensen die hier zitten, die willen dat ook. Maar mensen die je niet in je kamer krijgt, die bereik je niet. Die hebben vaak ook mensen om zich heen die zeggen: 'neem maar lekker een advocaat'. Ik probeer aaltijd mediation.

Ik adviseer wel een vier-gesprek als er al veel mediation gesprekken zijn geweest. Zoals ik net al zei, die mensen moeten ook geholpen worden.

Hoe vaak doet u ongeveer een collaborative divorce?

Ik heb er in afgelopen drie jaar 6 gedaan. Dus dat is niet veel. Van mediation doe ik elke dag twee of drie.

Zijn er bepaalde factoren om wel of niet voor een bepaalde vorm te kiezen?

Ja, boosheid! Vaak zijn mensen zo boos dat zeggen 'ik heb geen zin om met hem of haar hier aan tafel te zitten'. Boosheid kan ervoor zorgen dat mensen niet willen overleggen. Vaak is de emotie de boosdoener. En dan probeer ik uit te leggen dat de emotie ook weer over gaat. En dat je maar één keer kan scheiden en dat je aan de kinderen moet denken

Dan zou ik het graag nog hebben over de laatste deelvraag, de ervaringen van advocaten.

Hoe is bij u de keuze gekomen om voor collaborative divorce te kiezen?

Het kwam op een gegeven moment een beetje op en ik was ook heel nieuwsgierig.

Naar mate de ervaringen in de collaborative meer werden, heb ik gedacht dat het een hele goede vorm is voor mensen waar weinig gelijkwaardigheid is. In mediation is vaak toch wel gelijkwaardigheid. Je hebt een man die heeft heel veel ondernemingen en de vrouw die altijd klassiek voor de kinderen heeft gezorgd en er is veel geld en grote belangen, dan is het wel de moeite waard om ook voor die vrouw een advocaat-mediator te zoeken. En dan kan dat via collaborative of in overleg. Want niet alle advocaten hebben die vorm gedaan. Dus daar stopt het dan vaak ook.

Andere advocaten vertelden dat ze het toch soms wel deden, dan niet met een overeenkomst, maar eigenlijk een vier-gesprek met een coach erbij.

Ja, dat is wat ik bedoelde met het overleg inderdaad. Dat vier-gesprek. Als mediation niet lukt, dan ga ik altijd voor het vier-gesprek.

Wat vindt u de maatschappelijke meerwaarde van collaborative divorce?

Dat er meer goede oplossingen op maat worden gemaakt en dat mensen meer worden begeleid en dat er minder vechtscheidingen komen.

Zie u daar een overeenkomst met mediation of is dit weer heel anders?

Ik doe het liefst mediation omdat ik vind dat ik daar zoveel zorg en aandacht aan besteed. En in de collaborative loop ik net als bij een reguliere echtscheiding op tegenspraak weleens aan tegen mensen die ook, vind ik, niet deskundig genoeg zijn om collaborative divorce te doen. Dus dan doe ik het liever zelf. Dan heb je een minder groot risico.

U zei net ook dat u bij mediation soms ook een financial erbij haalt.

Ja heel vaak!

En als u collaborative doet, gebeurt dat dan ook vaak? En wat voor mensen komen er dan bij?

Ja, gebeurt vaak. Vooral fiscalisten. Ik werk daar vaak mee samen. Maar vooral tijdens de mediation.

Ik weet er wel veel van, maar het is beter om iemand die er verstand van heeft en er een titel voor heeft. Het is hetzelfde als een psychotherapeut of een coach. Door de ervaring weet ik wel heel veel, maar ik ben geen psycholoog. Dus dan moet je gewoon iemand erbij vragen.

Waar moet je als advocaat-mediator op letten als je voor collaborative divorce kiest?

Wat ik heel belangrijk vind, is dat je het allemaal heel goed afstemt. Er zijn ook mensen die zeggen A en doen B. als je in zo'n team werkt moet je heel goed communiceren en verifiëren en het moet gelijkwaardig gehouden worden. Mensen in een scheiding zijn heel snel in de emotie en weerstand. Dus je moet heel erg zachtjes laveren.

8. Transcript interview V

Interview met Fleur Zijdeveld en Celine Steenhoff ten behoeve van het duidelijk krijgen van de verwachtingen over de collaborative divorce bij Steenhoff en Zijdeveld advocaten.

Eliane: Jullie hebben al twee vormen van echtscheiding, namelijk reguliere echtscheiding op tegenspraak en de echtscheidingsmediation. Wat verwachten jullie dat collaborative divorce zal toevoegen op deze twee andere vormen?

S&Z: Wij doen zelf nog nauwelijks of eigenlijk geen collaborative divorce, maar de verwachting is dat in complexe echtscheidingen, die mogelijk zouden kunnen ontaarden in een slepende vechtscheiding met vooral voor de kinderen nadelige effecten, er toch tot een snellere, goede en meer complete en toekomstbestendige afspraak kan worden gekomen.

Collaborative divorce is wellicht de oplossing voor als mediation niet mogelijk lijkt.

Ja, want in welke situaties zouden jullie kiezen voor de vorm van collaborative divorce?

Bijvoorbeeld in een echtscheiding met een complexe financiële afwikkeling waarbij grote belangen spelen. Dan zet je bijvoorbeeld ook een accountant aan tafel, of een fiscalist en bij complexe problematiek in geval van de kinderen of ernstig verstoorde communicatie, een psycholoog of pedagoog.

Collaborative divorce zie ik ook in de vorm van een soort van co-mediation, dan zitten alleen de advocaten aan tafel en niet nog aanvullende experts. Je probeert dan als professionals met de partijen in samenspraak al een hoop kwesties te tackelen.

Dus als ik het goed begrijp zouden jullie voor collaborative divorce kiezen in het geval een zaak complex lijkt te zijn of als er veel geld te verdelen is. En ook als vorm van co-mediation.

Ja, dat klopt.

In het geval van zo'n co-mediation, waarom zouden jullie dan niet kiezen voor een gewone co-mediation maar voor collaborative divorce?

Je zou co-mediation ook al kunnen zien als collaborative divorce denk ik. Het is alleen niet een officiële collaborative. We hebben daar de opleiding ook niet voor gedaan.

Oké. Waarom zouden jullie in zo'n situatie niet voor een andere vorm kiezen? Wat is hier het extra wat de collaborative divorce heeft volgens jullie?

Collaborative divorce is wat mij betreft te verkiezen als mediation niet lukt en het alternatief een slepende procedure is.

Collaborative divorce is dan ter voorkoming van zo'n langdurig rechtbank traject.

Wat zijn volgens jullie de voordelen van collaborative divorce?

Ik denk dat het snel en volledig is. Je zit met z'n alle rond de tafel en overlegt met elkaar. Bij een collaborative divorce moet je als advocaat steeds vragen aan je cliënt of deze het nog eens is met de beslissingen en de oplossingen die er gemaakt worden. Ik denk dat de cliënten zeker blijven opletten of ze hun recht wel behalen. Hierdoor komen alle onderwerpen aan bod, welke besproken moeten worden en waar afspraken over gemaakt moeten worden. Ik denk dat het snel is, omdat er geen gevecht van de echtscheiding wordt gemaakt. Er zal wel veel overlegd moeten worden, maar ik denk dat het sneller is dan een reguliere echtscheiding op tegenspraak. Dus ik denk dat snel en volledig de voordelen van een collaborative divorce zullen zijn. Ook denk ik dat het volledig is, omdat de cliënten niet zomaar een keuze maken of zomaar ergens mee akkoord gaan, omdat het uitgebreid besproken wordt. Dus als ze een doordachte keuze maken, dan betekent dat ook dat ze er makkelijker mee kunnen leven en het makkelijker kunnen verwerken. Dat is ook een groot voordeel. Hierdoor krijg je dan geen gedoe nadat de echtscheiding al afgerond is en dan weer opgestart moet worden.

Oké, dus het voordeel van de collaborative divorce is dat het snel is, volledig is en dat er achteraf geen ruzie ontstaat omdat de keuzes doordacht zijn?

Ja, mensen verwerken dat dan toch makkelijker. Je gaat er bij een collaborative divorce ook vanuit dat de partijen het samen op willen lossen en een goede verstandhouding kunnen blijven houden voor bijvoorbeeld de kinderen.

Wat zijn volgens jullie de nadelen van collaborative divorce?

De kosten. De cliënten betalen allebei voor een advocaat, en dan nog de coach-mediator die erbij moet zitten. En dan heb je wellicht nog een deskundige voor het financiële gedeelte en misschien nog wel iemand voor de kinderen. Dan lopen de kosten flink op. Ik denk ook dat dat een drempel kan zijn voor een cliënt zelf. Niet iedereen zal voor collaborative divorce kiezen, want niet iedereen kan dat zomaar betalen.

Hoeveel vraag is er bij jullie naar collaborative divorce?

Op dit moment weinig. Maar we denken ook dat dit komt omdat er nog niet zoveel over bekend is. Het wordt niet gepromoot of iets dergelijks. Er is gewoon nog weinig over bekend. En het gaat misschien om 2 % van de echtscheidingen die ik behandel, dat die daarvoor geschikt zouden zijn. Dus het is niet zo dat ik dan zeg, nou laten we kiezen voor een collaborative divorce. Het percentage wat geschikt zou zijn is op het moment wel heel laag.

Wat voor soort mensen zijn geïnteresseerd in collaborative divorce?

Het is dus nog niet heel bekend, cliënten kennen het vaak niet. Maar er is weleens vraag naar geweest bij ons en degenen die er om hebben gevraagd in het verleden, daarvan zou ik zeggen dat ze hoger opgeleid waren en meer vermogend dan gemiddeld. Als er niet veel te verdelen is, dan is het makkelijker om naar een mediator te gaan of er samen afspraken over te maken, dan dat alles wat er te verdelen is op gaat bij een collaborative divorce.

Stel dat jullie ervoor kiezen om collaborative divorce op te nemen in jullie kantoor, zou de vraag naar collaborative divorce dan groeien?

We denken van wel. We zouden de marketing erop aanpassen. De verwachting is dan dus wel dat de vraag gaat groeien.

Wat is volgens jullie de toegevoegde waarde van collaborative divorce voor de maatschappij?

Ik verwacht dat het mogelijk bijdraagt aan een kleine beperking van vechtscheidingen. Al is het er maar 1. Kinderen die in een vechtscheiding-situatie verkeren zijn slachtoffer van geestelijke mishandeling. Al kan het maar voor 1 kind bespaard blijven dan is dat al maatschappelijke winst.

Oké. Hebben jullie verder nog verwachtingen, of algemene verwachtingen over collaborative divorce?

Ik verwacht dat het in Nederland nog altijd onvoldoende zal aanslaan, en dat heeft echt te maken met de kosten. Het is gewoon wel een dure optie voor scheiden.

9. Transcript interview VI

Interview ten behoeve van het verkrijgen van informatie voor deelvraag 1 tot en met 3

Respondent: Mevrouw mr. J.E. Veldkamp, advocaat en mediator bij DuurzaamScheiden te Amsterdam

Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding van elkaar? Wat zijn daar de voordelen, nadelen, verschillen en overeenkomsten daarvan?

Je hebt eigenlijk de basis, de reguliere vorm, zoals ik ook ben opgeleid en zoals ik ben begonnen. Eigenlijk gewoon het werk als advocaat. Als advocaat behartig ik de belangen van een partij. Dus als de echtscheiding gedaan met behulp van advocaten, in die traditionele setting zou je kunnen zeggen, dan heeft ieder een eigen advocaat en dan wordt er vaak onderhandeld tussen de advocaten voor de cliënten en soms wordt er geprocedeerd. Daar heb je ook weer allerlei vormen in natuurlijk. Dat kan hardhandig procederen zijn, maar ook in viergesprekken om er samen uit te komen. Dan komt er een convenant en is de procedure bij de rechtbank eigenlijk alleen maar een formaliteit. Deze vorm houdt dus in beginsel in dat ieder opkomt voor zijn/haar eigen cliënt, maar de uitwerking kan nogal verschillen. Inhoudelijk procederen of consensus bereiken in de vorm van een viergesprek.

Dan heb je mediation. Deze vorm is opgekomen in 1990. Loes Gijbels, met wie ik heb samengewerkt, is een van de grondleggers geweest van mediation bij echtscheiding. En dan treedt je eigenlijk uit jouw rol als advocaat. Dan ben ik degene die het proces aanstuurt/begeleid. En tegelijkertijd ben ik nog wel steeds jurist, dus ik verschaft ook informatie aan mensen. Dus op het moment is mijn taak om ervoor te zorgen dat de cliënten tot een convenant komen c.q. iets wat hun dient. Het kan ook zijn dat ze weer tot elkaar komen, het hoeft niet perse een echtscheiding te worden. Maar als ze dat toch willen, dan is dat mijn werk om ze te begeleiden op de weg naar een convenant. Dan is de procedure bij de rechtbank ook weer bijna alleen een formaliteit. En dan moet er ook een mediationovereenkomst getekend worden, want als advocaat mag ik tuchtrechtelijk niet voor twee mensen optreden. En het heeft een vertrouwelijk karakter, er zitten allerlei voorwaarden aan verbonden.

Bij de collaborative divorce ben ik betrokken geweest toen het op kwam. We hebben net het European Collaborative Congress gehad hier in Amsterdam, dat was twee weken geleden. In Nederland is het begonnen in 2009. Het komt uit Amerika en ik zie het als een zusje van mediation eigenlijk. De overeenkomst zit 'm in de belofte om niet tegen elkaar te procederen alsmede in het vertrouwelijke karakter. De insteek is om er samen uit te komen. Het verschil met mediation is dat er natuurlijk wel advocaten aan beide kanten zitten, en vaak is er ook een coach of een financial bij betrokken. En als ze er uiteindelijk niet uitkomen, dan moeten ze een andere advocaat inschakelen om alsnog te gaan procederen.

Wat vindt u vooral een grote overeenkomst en verschil tussen alle drie de vormen?

Ja, het is alle drie een echtscheiding. Dat is een open deur. Collaborative en mediation hebben veel meer gelijkenissen, want daarbij is de insteek dat je probeert om er onderling in overleg uit te komen. En bij de advocatuur optie kan dat, maar dat is niet perse de insteek. Het hoeft niet zo te gaan. En het grote verschil tussen collaborative divorce, mediation en ieder een eigen advocaat, is ook zoals recentelijk nog helder uiteengezet bij het European Congress, dat mensen in een processituatie niet met elkaar praten. Kijk maar naar de opstelling in de Rechtbank. De rechter praat met de advocaten en de advocaten praten eigenlijk niet met elkaar maar die praten naar de rechtbank toe, een soort van driehoek. De cliënten zelf praten niet met elkaar. Dat is het grote verschil. In een mediation en collaborative divorce gaat het juist over het gesprek tussen partijen. Zoals mijn vroegere baas Loes Bijbels weleens zei: procederen is schaken en mediation is puzzelen. Maar in dat schaken zijn heel veel gradaties mogelijk.

Dus met een advocaat alleen kan het nog steeds heel veel lijken op mediation en collaborative. Er hoeft niet een verschil tussen te zijn.

Waar ligt dat dan aan?

Vooraf aan de mensen en de advocaten.

Als er iemand bij u komt, die wil scheiden. Hoe wordt er dan de keuze gemaakt om op een bepaalde manier die echtscheiding te gaan regelen?

Mensen bellen vaak. Maar de mensen die bij mij komen die weten vaak al dat ik mediator ben en die vragen om mediation. En soms weten ze het ook nog niet helemaal zeker en dan leg ik ze uit wat de verschillende methodes ongeveer zijn. Maar de meeste mensen die hier komen willen mediation. In sommige gevallen zeg ik nog weleens 'zou collaborative niet geschikter zijn', maar dat willen ze lang niet altijd.

En waarom willen ze geen collaborative?

Onbekend maakt onbemind misschien. ..., maar ook omdat ze zoiets hebben van 'dan zijn er ook weer advocaten bij betrokken'. En dan zien ze op tegen de hoge kosten. Ook vinden ze het soms te druk aan tafel worden, een soort overkill. Maar ik weet ook niet precies wat het is, dat maakt dat er niet zoveel enthousiasme is voor collaborative divorce.

Hoeveel heeft u er ongeveer per jaar?

Nauwelijks, ik heb er nu geen een. Twee jaar geleden had ik er eentje. Maar ik doe 80% a 90% mediation. Dus eigenlijk bijna niet.

Toch heb je gekozen hebt om de opleiding te doen? Waarom heb je daarvoor gekozen?

Opleiding is een groot woord, het is een training van drie dagen. Maar ik heb zelfs in dat bestuur gezeten in het begin, omdat ik dacht 'wow, dit is het!' Toen was ik nog veel meer in de advocatuur bezig, toen deed ik veel minder mediations. Ik dacht dus in eerste instantie, 'goh dit zou weleens iets heel moois kunnen zijn'. Mij sprak ook de Amerikaanse insteek aan. Die Amerikaanse trainers waren echt top. Die hadden hele mooie samenwerking met elkaar, die schakelden mooi met elkaar. Dus het leek me een hele goeie oplossing. Maar gaandeweg is mijn enthousiasme wel wat verflauwd.

Oké, waardoor komt dat?

Omdat het gevaar heel gauw aanwezig is dat het toch weer een soort van advocaten gedoe wordt. Dat het duur wordt, omdat er toch weer gedoe komt. Dat het veel geld kost dus, veel geld voor de cliënten. Er zit ook een coach bij. Het grootste bezwaar is denk ik dat het ten koste gaat van de intimiteit die bij een echtscheiding nodig is. Want het zijn vaak grote gevoeligheden natuurlijk die spelen. En ik denk dat het belangrijk is om contact met de cliënt te maken op een of andere manier. Om te zien wat er aan tafel gebeurt. En daarvoor is een zekere intimiteit nodig. Als er vijf mensen aan tafel zitten, de coach de advocaten en de cliënten en de coach gaat de 5 bouwstenen nalopen, zo van hoe was jullie communicatie, en seks, en hoe was dit... Ik vind dat dan veel mensen aan tafel. Begrijp me goed, ik luister daar graag naar, maar ik heb toch echt het gevoel dat ik wendbaarder ben met z'n drieën aan tafel. Dan kan ik contact met de cliënten maken en dan kan er wat gebeuren. En het vergt enorme fine-tuning om dat goed te doen. En daar zijn we als advocaten niet perse voor uitgerust. Sommige advocaten kunnen het wel, een hele boel ook niet eerlijk gezegd. In collaborative steekt het heel nauw met wie je samenwerkt. Als je samenwerkt met mensen die escalierend bezig zijn, zonder dat ze zich daar bewust van zijn!, dan werkt het voor geen meter. Dan is het bijna erger. Dan zit je vast. Dan kun je niet meer procederen, dan ga je door... Dan wordt het eigenlijk alleen nog maar vervelender. Dus staat of valt met een goed team. En dat is echt een andere discipline dan advocatuur. Dat vergt meer dan een opleidinkje van twee dagen.

Dus eigenlijk als je die collaborative zou willen doen zou je een heel goed team moeten hebben om mee samen te werken?

Ja, vind ik van wel. En dan moet je echt goed beseffen wat er aan tafel gebeurt qua communicatie en dan nog heeft het een risico van omslachtigheid in zich. Soms kan het soms fijn zijn, want ik zie natuurlijk vaak in mediation vrouwen, soms ook mannen

maar meestal vrouwen, die niet goed kunnen zeggen wat ze nou willen. Op mijn vraag 'wat wil je?' kunnen ze oprecht geen antwoord geven. En dan is het fijn als ieder een eigen advocaat heeft. Dan kan die advocaat dat met diegene nagaan.

Ja, want als er een complexe echtscheiding is, bijvoorbeeld doordat het moeilijk is met financiën en kinderen. Hoe doe je dat dan in de mediation?

Gewoon ergens beginnen. En waar ik iemand nodig heb, financieel als het qua ondernemingen ingewikkeld is of qua pensioen, dan haal ik gewoon die mensen erbij. Dat netwerk heb ik. Dat is geen punt. En ik ben natuurlijk ook coach. Dat scheelt. Ik ben geen psycholoog. Ik heb wel een tweejarige coachingsopleiding gevolgd. Dat ging heel erg over communicatie. Dus ik doe het allemaal wel een beetje dan.

Heb je weleens een collaborative gehad die niet gelukt is? En waar kwam dat door?

Ja hoor. Ik denk eigenlijk dat dat bij het begin al fout gaat. Dat er niet genoeg wordt gecheckt of het commitment van de mensen er is. Of ze echt begrijpen wat ze doen. Dus het gevaar is ook wel dat advocaten te graag collaboratives gaan doen en denken 'wow we hebben een collaborative, dat gaan we doen.'

Er zijn ook wel collaboratives gelukt hoor! Die heb ik ook wel.

Wat is je tip aan de advocaten als ze moeten kiezen wel of niet collaborative divorce te gaan doen?

Ik denk dat zelfkennis onontbeerlijk is in dit vak. En dat je eigenlijk een redelijk grondige training moet ondergaan waarbij je ziet wat je valkuilen zijn, waar je heftig op reageert, wat je moeilijk vindt. Dat je goed naar jezelf leert luisteren en als dat een beetje opgeruimd is, het is nooit helemaal opgeruimd, maar als daar ruimte in ontstaat, dan ben je ook weer in staat om beter naar de mensen te luisteren. Luisteren is van groot belang. In staat zijn om te luisteren, om stil te zijn, om niet zo meteen weer er bovenop te willen zitten... Dat wil niet zeggen dat je alleen maar een passieve houding hebt en niets meer doet. Maar het is wel de toon die de muziek maakt, die mag wel wat zachter zijn. Een zekere mildheid en zachtheid zonder dat een soort softigheid wordt, dat is denk ik heel belangrijk. Mee kunnen spelen ook aan tafel. Dus aanwezig zijn. Dat is denk ik een hele belangrijke. Aanwezig kunnen zijn bij de mensen en de andere partij, oog hebben voor wat er gebeurt. Dat vergt denk ik best wel wat. Dat is niet zomaar in een twee daagse cursus geregeld.

Stel dat er nou nog een andere cursus komt die iets uitgebreider is. Denkt u dat het dan wel beter zou werken? Dat meer mensen het zouden kunnen?

Ja, wat ik net al zei. Dat is dan wel een uitgebreidere jaartraining of een tweejaarstraining. Zoals ik mijn coachingsopleiding heb gedaan.

Maar laat het geen tips en trucjes worden. Mensen in echtscheiding zijn zo gevoelig voor wat waar is en wat niet waar is en wat echt en niet echt is, dus als je het alleen maar leert als trucjes en als verbeter project, dan voelen mensen dat ook wel aan. Dus het is een soort innerlijk traject denk ik. Dat moet je ook alleen maar doen als je het wilt. Als het doet in het kader van een opleiding omdat het moet, dan werkt dat ook al weer niet. Dus het staat of valt ermee of je oprecht nieuwsgierig bent naar wat bij jezelf gebeurt, hoe je er zelf in staat.

Ik denk dat een andere manier van luisteren wel gevraagd wordt. Maar dat is een lange beoefening. Ik denk dat aanwezigheid, echt aanwezig kunnen zijn, dat dit de kern is van het succes of het mislukken. En uiteraard gewoon weten waar het over gaat. Dus je moet, dat spreekt voor zich, gewoon een goede jurist zijn en je moet weten hoe de regels zijn en weten hoe het zit en snel kunnen schakelen en met cijfertjes kunnen omgaan. Je moet er op veel fronten zijn. Dat kan lang niet iedereen. Maar collaborative vraagt dat eigenlijk wel.

Mediation overigens ook hoor.

Veel mensen gaven aan dat ze het voor de kinderen een goed proces vinden. Voor de kinderen was het goed, het was beter tussen de ouders enz. Is dat bij mediation ook zo?

Ja, kinderen worden daar ook bij betrokken. Ik spreek ook vaak met kinderen.

10. Transcript interview VII

Aanvullend telefoongesprek ten behoeve van het verkrijgen van informatie uit de beroepspraktijk.

Respondent: de heer R. de Bruijn, fiscalist bij Aprecio Advies te Gorinchem

Eliane: Hoe vaak bent u bij een echtscheidingszaak betrokken?

Rob: Ik schat ongeveer 50 zaken per jaar

Bij wat voor soort echtscheidingen bent u betrokken?

Het zijn deels overlegzaken, zaken die in overleg worden opgelost of op tegenspraak.

Hoe gaat dat dan bij tegenspraak?

Ik ben vaak partij adviseur. Dan treed ik voor één partij op en ondersteun ik de advocaat op financieel gebied.

Doet u ook mediation en collaborative divorce?

Ja, dat doe ik ook.

Vindt u dat er een meerwaarde is aan het aan tafel gaan zitten tijdens een overlegscheiding? (Zowel collaborative divorce, als mediation en het vier-gesprek?)

Ja, dat is er zeker. De partijen zelf en de advocaten hebben vaak onvoldoende kennis op financieel en fiscaal gebied. Als je met elkaar aan tafel zit, met verschillende disciplines, dan kan je sneller tot besluitvorming komen.

Ziet u een meerwaarde in de collaborative divorce ten opzichte van de mediation?

Ik vind ook zeker dat er een meerwaarde zit. De ingewikkelde zaken, bijvoorbeeld als er ondernemingen bij betrokken zijn, dus in de echtscheiding zit een ondernemer, dan is het vaak dermate complex dat het niet met mediation opgelost kan worden. Dan zou de mediator ook weer deskundigen achter de schermen in moeten huren en dan is het vanwege de communicatie en het overleg veel beter om met elkaar aan tafel te zijn. Dan kom je bij collaborative divorce terecht.

Wat is uw tip als financial naar de advocaten toe als ze moeten kiezen om wel of niet collaborative divorce te gaan doen?

Collaborative divorce is niet altijd noodzakelijk. Als twee advocaten het in overleg kunnen oplossen of in mediation, dan is het niet nodig om collaborative divorce in te zetten. Maar zeker als het complex is op emotioneel gebied en/of financieel gebied en soms ook juridisch gebied. Dus als het complexe echtscheidingen zijn, dan is collaborative divorce gewoon heel goed om te voorkomen dat het een vechtscheiding wordt. Dat is met name ook de meerwaarde. Want als zo'n complexe echtscheiding mislukt, dan is het vaak de enige manier om het nog op te lossen via de rechtbank. Dat duurt dan weer jaren.

Dus het zou ook voor de tijd nog een voordeel zijn?

Ja, kosten en tijd!

Oké, kunt u verder nog iets vertellen over uw werk?

Wat tegenwoordig veel aandacht krijgt is het aandacht van de kinderen. Vooral bij collaborative divorce is daar ook een coach en wordt daar veel aandacht aan besteed. De belangen van kinderen worden voor ogen gehouden naast dat er ook afspraken zijn bij collaborative divorce dat je elkaar met respect behandelt aan tafel maar ook dat de belangen van de kinderen voorop staat en alles om te voorkomen dat het een vechtscheiding wordt. Maar ook voor de kinderen met name, het is van groot belang bij collaborative divorce. Dat er ook echt op de kinderen wordt gelet en dat zij niet het slachtoffer wordt.

11. Transcript interview VIII

Aanvullend telefoongesprek ten behoeve van het verkrijgen van informatie uit de beroepspraktijk.

Respondent: De heer Christan Zantboer, Financial bij Zantboer en Partners te Rotterdam

Eliane: Hoe vaak bent u bij een echtscheidingszaak betrokken? En dan bedoel ik zowel de mediation als de reguliere echtscheiding en de collaborative divorce.

Christan: Ik denk 10 tot 15 keer per jaar.

Bij wat voor soort zaken bent u het meeste betrokken?

Dat zijn meestal ondernemers. Dan is een van de partijen ondernemer. Of bij meer vermogende mensen.

Wat vindt u de meerwaarde aan het aan tafel zitten tijdens een overleg voor de echtscheiding? Zowel collaborative divorce, als mediation en het viergesprek?

De meerwaarde is dat je heel transparant kan werken. Als financial zit je in een neutrale rol. Dat betekent ook dat je op basis van feiten kun je inventarisatie maken, mensen laten zien wat hun financiële positie is, wat de mogelijkheden zijn, wat de verschillende situaties zijn en je kunt uitleggen wat dat dan voor de een en voor de ander betekent. En je kunt ook in oplossingen gaan denken en niet zo zeer in standpunten. Wat ook een belangrijk punt is, is dat je heel vaak hebt dat de ene partij beter onderlegd is dan de ander, of de een heeft meer kennis dan de ander. Of je hebt een ondernemer, nou die weet meestal heel goed hoe zijn eigen bedrijf in elkaar zit en de andere partij kan dat niet of heeft dat minder. Als je als neutrale financial aan tafel zit, kan je die zwakkere partij ook helpen door dingen te laten begrijpen. Dus soms zit er ook een stukje educatie in. Dus door toelichting. Soms komt het ook voor dat ik als financial met die zwakkere partij een aparte bespreking heb, om aan diegene extra toe te lichten hoe gaat dit nou allemaal, hoe moet je dit nou allemaal lezen. En in een veilige setting kan dat.

Ziet u een meerwaarde in collaborative divorce ten opzichte van de mediation?

Ja, omdat ik vind dat mediation niet altijd... mediation is in principe een prima optie, maar in situaties die complexer zijn, emotioneel, juridisch of financieel complex, dan heb je in het voordeel dat partijen wel ieder hun eigen advocaat hebben. Ze hebben een steun in de rug, ook tijdens de besprekingen. Terwijl bij mediation heb je de mediator maar de partijen zitten er wel alleen voor hun eigen zaak. Dus dan heb je soms een machtsverschil, wat een mediator niet altijd kan vereffenen. En het voordeel bij collaborative is dan ook nog dat je zeg maar de deskundigen aan tafel kan krijgen en dat kan natuurlijk ook bij mediator, co-mediator, maar het voordeel van collaborative is dan weer dat alle personen die aan tafel zitten, die hebben allemaal wel dezelfde achtergrond qua training en ze tekenen die overeenkomst, waarbij je een veilige omgeving creëert. Bij mediation kan iedereen gewoon zeggen ik stop er mee en naar de rechter gaan. Bij collaborative ook wel, maar minder snel. Dan begint het proces weer opnieuw. Dus je kan zeggen het is duur, maar het is wel een stok achter de deur om het proces goed op te lossen.

Wat is uw tip als financial naar de advocaten als ze moeten kiezen om wel of niet collaborative divorce te gaan doen?

Mijn tip zou zijn dat wanneer er sprake is van fiscaal of financieel complexe materie, en partijen zijn niet even sterk in het proces, dat je dan met collaborative creëer je tegenwicht aan tafel en een goed gevoel van ondersteuning met denk ik een grotere kans op een minnelijke oplossing. Dus dat is denk ik de tip. Als dat zich voor doet, kies dan voor collaborative, dan heb je de grootste kans op succes.

12. Transcript interview IX

Aanvullend telefoongesprek ten behoeve van het verkrijgen van informatie uit de beroepspraktijk.

Respondent: Mevrouw Annelies Hendriks, mediator en coach bij Anaguía, praktijk voor mediation, psychologische en pedagogische consultatie te Leiderdorp

Eliane: U bent een coach. Hoe vaak bent u betrokken bij een echtscheiding in het algemeen?

Annelies: Ja, ik doe eigenlijk niet anders. Ik ben ook mediator dus dat is mijn werk. Tientallen mediations per jaar.

Oké, en hoe vaak bent u betrokken bij een collaborative divorce?

Ik weet het niet precies, maar ik denk dat ik er nu zo'n 20 gedaan heb.

Wat voor soort zaken zijn dat dan?

Lastige zaken, waarbij er een groot verschil tussen de machtsbalans is tussen de een en de andere partner. Een klassiek voorbeeld van de man met drie ondernemingen en de vrouw die altijd thuisbleef.

Ziet u meerwaarde in collaborative divorce ten opzichte van mediation?

Ja, het kan gebruikt worden bij complexere zaken. Ook bij zaken waar een van de ex-partners een persoonlijkheidsproblematiek heeft. Als iemand bijvoorbeeld narcistisch is, dan worden er geen nare dingen over tafel geroepen. Deze mensen worden dan juist ondersteund en geadviseerd.

Ik had gelezen dat het juist beter was om geen collaborative divorce te doen als een van de ex-partners een persoonlijkheidsproblematiek heeft. Hoe ziet u dat dan?

Dat is met mediation zo. Daar kan je dat niet doen, omdat je neutraal moet blijven en er wel een zwakkere partij aan tafel zit. Bij collaborative divorce hebben beide partijen een eigen advocaat die ze ondersteunt en is er iemand die er persoonlijk voor hun is. Ik denk juist dat dat wel heel goed kan werken. Het is niet makkelijk, maar voor een mediator is het eigenlijk niet mogelijk.

Wat is uw tip als coach naar de advocaten toe als ze moeten kiezen om wel of niet collaborative divorce te gaan doen?

Doe het. Ik zit er natuurlijk vaak ook voor de kinderen, daar let ik heel erg op. En het is een veel betere manier voor de kinderen. Het is een manier om de ouders zo rustig mogelijk met elkaar te laten overleggen en emoties te verwerken zodat ze meer aandacht aan hun kinderen kunnen besteden. Dus mijn tip, doe het alsjeblieft advocaten!

En dan als laatste vraag, ze zeggen dat collaborative divorce best duur is. Hoe kijkt u aan tegen ex-partners die minder vermogend zijn en ook via collaborative divorce willen scheiden?

Nou, ik vind dat niet waar. Het is niet duur. Het kost wel veel, maar op tegenspraak hebben mensen ook allebei een advocaat. Hier komt eigenlijk alleen een coach bij. En die kosten kan je delen. Een advocaat kost tussen de 200 a 300 euro per uur, maar een coach verdient veel minder. Dan moet je denken aan 150 a 160 euro. En die kunnen ze delen. Maar in totaal wordt het niet heel duur, want vaak ben je met 3 a 4 besprekingen wel klaar. Een scheiding op tegenspraak duurt vaak veel langer en daar ben je dan ook veel geld aan kwijt.

Het wordt pas duur als het misloopt. Dan hebben ze een hoop geld weg gegooit. Maar dat is met mediation ook zo. Dan komen ze bij me, en dan zijn ze al daar geweest en daar geweest. En dat heeft ze dan ook veel geld gekost.

Wat wel lastig is, is dat er geen toevoeging voor wordt gegeven. Dan zou je het moeten doen zoals in Ierland. Daar wordt een bedrag afgesproken en dat wordt dan verdeelt onder de advocaten en de coach. We zijn er binnen de vereniging wel mee bezig, maar dat moet nog helemaal uitgewerkt worden.

13. Transcript interview X

Aanvullend telefoongesprek ten behoeve van het verkrijgen van informatie uit de beroepspraktijk.

Respondent: Mevrouw Aggie Kemper, mediator en psycholoog, te Amsterdam

Hoe vaak bent u bij een echtscheiding betrokken?

Ik ben psycholoog en mediator. Mijn werk als psycholoog is dat als mensen naar mij toe komen en vertellen dat ze willen scheiden, dat ik dan zeg: 'ik voel me te veel psycholoog om nu niet eerst met jullie uit te zoeken wat er met jullie aan de hand is. Dat echtscheiden kunnen we zo regelen, maar ik wil dat heel graag met dat jullie doen. Als jullie dat niet willen, dan moet je niet bij mij zijn. Dan moeten jullie naar een ander.' En eigenlijk heb ik maar 1x mee gemaakt in mijn hele carrière, en die is heel lang, want ik ben 67, dat er een stel was die dat niet wilde. Die heb ik toen doorverwezen.

In meer dan de helft van de gevallen gaan ze door met hun relatie, omdat ze weten wat er aan de hand is. Dat komt doordat ik dan uitzoek wat er aan de hand is. Dat is meer dan de helft van de gevallen zo. En die mensen volg ik dan ook. Niet van: 'succes we gaan weer', maar na drie maanden, zes maanden en een jaar spreek ik ze dan weer en dat is eigenlijk bestendig. Dat gebeurt in meer dan de helft van de gevallen.

Op het moment dat het toch een echtscheiding wordt. Wat voor soort zaken zijn dat dan? En dan bedoel ik eigenlijk vooral bij collaborative divorce. Wat voor soort zaken zijn dat?

Mensen zeggen altijd: 'We zijn uit elkaar gegroeid.' Dat is aan de oppervlakte.

Vindt u er een meerwaarde aan zitten op het moment dat er toch een echtscheiding komt en je gaat met z'n alle om tafel zitten?

Als je me dat drie jaar geleden had gevraagd had ik voluit 'ja' gezegd. Maar in tussen heb ik het accent iets verlegt en nu ben ik over iets anders heel enthousiast en dat heet EFT. Emotion focus therapy. Dan worden er workshops gegeven aan vFas advocaten, zoals Annelies Verhoeff en andere advocaten waar je bent geweest. Pas was er een congres en wat daar gebeurt, is dat los van dat je van iemand gaat scheiden, dat mensen zich eerst als ze zich aanmelden voor een scheiding bij een vFas advocaat dat je ze doorstuurt naar een psycholoog. Advocaten kunnen vaak niet zo goed tegen emoties. Annelies Verhoeff is echt top en daarna komt er een hele hoop niks, zij heeft het van nature. Dus de meeste advocaten vinden dat heel onprettig als mensen gaan huilen en ruzie maken, maar dat hoort erbij, maar ik als psycholoog vindt dat heerlijk! Daar kan je wat mee. Dan heb je het punt waar het over gaat. En wat ik nou aan die advocaten heb voorgesteld: 'Zouden jullie er niet iets aan hebben dat als mensen bij jullie komen voor een echtscheiding dat je ze eerst een paar gesprekken laat voeren met een EFT-therapeut, dat zijn bijna altijd psychologen en dan hoeft je ze niet van het scheiden af te brengen, maar je kan wel omgaan met die emoties.' En als ze dan met die emoties om kunnen gaan, dan kunnen ze naar de advocaten toe. Dat moet echt een samenwerking worden. Dit is eigenlijk naast de collaborative, of misschien wel in plaats van.

Denkt u dat dat niet bij een collaborative ook zou kunnen?

Ja, dat kan. Dat zou ook moeten, maar de praktijk heeft uitgewezen dat dat er niet zo erg van komt.

Ziet u dan nog wel een meerwaarde in de collaborative divorce naast de mediation?

Bij collaborative zaken heb ik gezien dat het heel erg aan de advocaten ligt. En de advocaten die heel goed met elkaar kunnen samenwerken, dus niet als opponent, zijn echt heel goed. Dan heeft het absoluut meerwaarde. Maar ik heb gezien dat er best wel veel advocaten zijn die dat niet zo goed kunnen. En dat er veel toch nog de strijd aan gaan in de collaborative. En daardoor de andere advocaat niet zoveel ruimte geven. Een beetje een machtsspelletje. Dan gaan ze voor hun cliënt toch het onderste uit de kan halen. En ik dat soort gevallen bleek ook weinig ruimte te zijn voor de coach. Je moet als coach echt je plek in kunnen

nemen. Maar dan krijg je een machtsstrijd aan tafel. Dus de advocaten die het echt hebben begrepen hoe het werkt kunnen het ook heel goed, dan heeft het absoluut een meerwaarde. Maar die zijn vaak ook wel gevoelig voor de emoties. Als je denkt aan een advocaat, hard en strak en helemaal ingaat op de belangen voor de cliënt, die hebben dat niet zo.

Als u een tip zou mogen geven aan de advocaten of ze wel of niet collaborative moeten gaan doen. Wat zou dat dan zijn?

Vooraf heel goed gaan samenwerken met de advocaat van de tegenpartij. Dan is er heel veel winst te behalen. En zeker de coach erbij betrekken.

Het probleem is ook wel echt de kosten. De cliënten, uiteindelijk zeggen ze niet: 'Wat is het goed geweest', maar: 'ik ben blij dat ik er goed uit ben gekomen, maar jeetje wat is het duur.' En dat vind ik toch wel een bezwaar. Andere vormen zijn misschien ook duur, maar vechtende partijen letten daar niet meer op.

Als psycholoog heb ik ook vaak dat mensen komen om een omgangsregeling te regelen. Als ze dan een paar keer bij me geweest zijn, dan zeg ik: 'Zeg eens eerlijk... als je eens om kijkt, is het de moeite waard geweest de echtscheiding?' Meestal zeggen ze: 'Nee, het was niet waard. Had ik het maar geweten. Ik heb zeker zoveel problemen als voordat ik gescheiden was.' In de nieuwe relatie lopen ze tegen dezelfde dingen aan als in de oude relatie.

‘Echtscheiding’

‘De toegevoegde waarde van Collaborative Divorce’

Toetsing van: Onderzoeksvoorstel

Hogeschool

Leiden Opleiding HBO-Rechten/ SJD

Student:	Eliane Langendoen - S1079251	Afstudeerdocent: mevr. A. Wolterink Onderzoeksbegeleider: mevr. D. Wolfert
Opdrachtgever:	Steenhoff en Zijderveld Advocaten	
Contactpersoon:	Mevr. mr. F. Zijderveld	
Functie:	Advocaat	
E-mail:	zijderveld@szadvocaten.nl	
Telefoon:	0317-427711	
Inleverdatum	27-05-2016	Herkansing
SJD4B		2015-2016

Inleiding in echtscheiding

In 2014 zijn er ruim 35.000 echtparen gescheiden, zoals te zien in tabel 1. Mensen die samenleven als ware gehuwd en uit elkaar zijn gegaan, zijn hierin niet meegerekend.

Tabel 1.

Onderwerpen	Perioden	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2013	2014
Huwelijksontbindingen door echtscheiding	<i>aantal</i>	6 462	5 672	10 317	25 735	28 419	34 650	33 636	35 409
Echtscheidingen									
Echtscheidingen per 1 000 inwoners	<i>per 1 000 inwoners</i>	0,64	0,49	0,79	1,82	1,90	2,18	2,00	2,10
Echtscheidingen per 1 000 echtparen	<i>per 1 000 echtparen</i>	3,0	2,2	3,3	7,5	8,1	9,8	9,9	10,4
Gemiddelde huwelijksduur bij echtsch.	<i>jaar</i>	11,2	11,1	11,8	11,9	12,7	12,9	14,4	14,8
Totaal echtscheidingspercentage	<i>%</i>	.	.	.	24,0	28,1	33,9	38,1	40,1
Gemiddelde leeftijd mannen	<i>jaar</i>	38,4	39,1	38,6	37,7	40,1	41,9	46,2	46,7
Gemiddelde leeftijd vrouwen		35,6	36,0	35,6	35,1	37,2	39,0	43,0	43,5

Resultaten van een onderzoek naar huwelijksontbindingen door echtscheidingen, gepubliceerd op 10 november 2015.

(Bron: Centraal bureau voor Statistiek, Den Haag/Heerlen, 18-04-2016)

Hierbij zijn veel kinderen betrokken. In 2014 waren dit bijna 36.000 kinderen, zoals te zien in tabel 2. De kinderen van mensen die samenleven als ware gehuwd, zijn hierbij niet meegerekend. Er is te verwachten dat dit cijfer daardoor nog veel hoger ligt.

Tabel 2.

Onderwerpen	Bij echtscheiding betrokken kinderen
Perioden	<i>aantal</i>
2010	32 678
2011	33 278
2012	33 834
2013	34 180
2014	35 727

Resultaten van een onderzoek naar bij echtscheiding betrokken kinderen, gepubliceerd op 11 september 2015.

(Bron: Centraal bureau voor Statistiek, Den Haag/Heerlen, 18-04-2016)

Geschiedenis van echtscheidingen

Tegenwoordig zijn er veel echtscheidingen, waarbij veel kinderen betrokken zijn, zoals te zien in tabel 1 en tabel 2. De hoeveelheid echtscheidingen is niet altijd zo groot geweest als tegenwoordig.

Voor 1795 was echtscheiding niet mogelijk. Wel was het mogelijk om te scheiden van tafel en bed, indien er goedkeuring vanuit de kerk was. De scheiding van tafel en bed was gericht op hereniging. Men mocht en kon tijdens de scheiding van tafel en bed dan ook niet hertrouwen, daar het huwelijk juridisch niet ontbonden was.

De echtscheiding heeft zich vanaf 1795 in Nederland ontwikkeld tijdens de Franse revolutie. Sinds 1792 was het in Frankrijk mogelijk om met wederzijds goedvinden of op grond van onverenigbaar karakter te scheiden. Dit houdt in dat beide partners het eens waren met de echtscheiding of dat de partners niet meer normaal met elkaar om konden gaan. De echtscheiding kwam tot stand door een registratie van een ambtenaar van de burgerlijke stand. Men hoefde niet voor de rechter te verschijnen. Tijdens de annexatie¹⁵⁵ van Nederland werden de Franse wetten ook in Nederland ingevoerd, waardoor het scheiden ook in Nederland mogelijk werd. De eerste Nederlandse echtscheiding vond plaats in 1796. Het betrof de echtscheiding van familie Meers-Lenaerts, welke in 1794 al van tafel en bed gescheiden waren.¹⁵⁶

In 1803 werd het echtscheidingsrecht door Napoleon weer ingeperkt. In 1814 werd de echtscheidingswet ingetrokken.

¹⁵⁵ Schoots, *Historisch Nieuwsblad* 2010

¹⁵⁶ Van Exel 2011

Nadat de wet ingetrokken werd, was het tot 1838 alleen mogelijk om te scheiden indien er sprake was van nietigheid. Het huwelijk was nietig indien er niet voldaan werd aan de huwelijksvereisten, zoals het niet consumeren van het huwelijk, op te jonge leeftijd gehuwd zijn of al gehuwd zijn met een ander. Verder kwam het vaak voor dat een van de partners gewoon vertrok.¹⁵⁷

In 1838 is in het Nederlandse Burgerlijk Wetboek artikel 263 (oud) toegevoegd, waarin vermeld stond dat echtscheiding nooit plaats kon vinden door onderlinge toestemming. Wel was het vanaf toen mogelijk om te scheiden als er een van de volgende vier omstandigheden plaats vond: overspel, kwaadwillige verlating, mishandeling of veroordeling tot een gevangenisstraf wegens een misdrijf.¹⁵⁸

Vanaf 1883 werd er vaak gebruik gemaakt van ‘de grote leugen’. Het overspel hoefde niet meer bewezen te worden na een arrest van de Hoge Raad op 23 juni 1883. Een bekentenis was voldoende. Een van de echtgenoten zou de schuld op zich moeten nemen, ook al had het overspel nooit plaats gevonden. Zo was het mogelijk om te scheiden.¹⁵⁹

In Nederland is in 1971 pas weer een nieuwe echtscheidingswet ingevoerd.¹⁶⁰

Deze vorm van echtscheiding wordt de reguliere echtscheiding op tegenspraak genoemd. In paragraaf 1.1 en 4.1 zal hier verder op worden ingegaan.

Geschiedenis echtscheidingsmediation

Naast de reguliere echtscheiding op tegenspraak is de echtscheidingsbemiddeling ontstaan. Dr. P. Hoefnagels is de grondlegger van de echtscheidingsbemiddeling, welke in 1974 begonnen is.¹⁶¹ Daarna is het uitgegroeid naar de echtscheidingsmediation.¹⁶² Wat mediation precies inhoudt wordt uitgelegd in paragraaf 1.1 en 4.1.

De benaming mediation is overgekomen vanuit de Verenigde Staten, waar mediation sinds 1978 wordt toegepast.¹⁶³

Een overkoepelende vereniging voor advocaten en scheidingsmediators, de vereniging van Familierecht advocaten en scheidingsmediators [hierna: vFAS], is in 2003 opgericht en bestaat voornamelijk uit advocaten die gespecialiseerd zijn in het familierecht. De vFAS is opgericht om de mediation te combineren met het familierecht. Het merendeel van de leden heeft zich gespecialiseerd tot advocaat-scheidingsmediator. Zij begeleiden mensen die in overleg willen scheiden, ook al zijn ze het nog niet met elkaar eens.¹⁶⁴

Ouderschapsplan

Op 27 november 2008 is de wet voor het opstellen van een ouderschapsplan, indien er kinderen bij de echtscheiding betrokken zijn, ingetreden.¹⁶⁵ De wet wordt vanaf 1 maart 2009 uitgevoerd onder de naam ‘Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding’.¹⁶⁶ Het wetsvoorstel werd ingediend door minister Donner, die vond dat ouders gezamenlijk stil moeten staan bij de gevolgen van de echtscheiding en het verzorgen en opvoeden van hun kinderen en dat het belang van het kind

¹⁵⁷ ‘Geschiedenis van het scheiden: toen het nog lijden was’, Scientas 9 maart 2014, scientas.nl (zoek op scheiden doet lijden).

¹⁵⁸ Janssen, Historisch Nieuwsblad 2011, afl. 1.

¹⁵⁹ Faber 2011, p. 149-160.

¹⁶⁰ Van Exel, Geschiedenis Magazine, afl. 6.

¹⁶¹ Hoefnagels 2001, p. 11-12.

¹⁶² Zonnenberg 2015, p. 23.

¹⁶³ Schonewille (e.d.) 2009

¹⁶⁴ vFAS, verenigingsfas.nl

¹⁶⁵ Wetsvoorstel ouderschapsplan, *Kamerstukken II* 2004/05, 30 145, 3-2 (MvT).

¹⁶⁶ *Stb.* 2008, 500.

voorop moet staan.¹⁶⁷ Het ouderschapsplan moet er voor zorgen dat ouders de verantwoording nemen voor minderjarige kinderen en de band tussen het kind en beide ouders te behouden.¹⁶⁸ Door voorgenoemde wet zijn de ouders verplicht om na te denken over de gevolgen van de invulling van het ouderschap na de echtscheiding. Het ouderschapsplan moet samen met het verzoek tot echtscheiding naar de rechtbank verzonden worden.

Collaborative divorce

Collaborative divorce is een nieuwere vorm van echtscheiding, welke bedacht is door de Amerikaanse familierecht advocaat Stuart Webb. In 2008 is het concept 'collaborative divorce' vanuit Amerika naar Nederland gekomen en is de Vereniging Collaborative Divorce Holland opgericht, wat nu Vereniging van Collaborative Professionals [hierna: VvCP] is.¹⁶⁹ Het doel van Vereniging Collaborative Divorce Holland is om 'de overlegscheiding als methode in Nederland bekendheid te geven en daartoe mensen op te leiden'.¹⁷⁰

Het onderzoek wordt gedaan voor het advocatenkantoor Steenhoff en Zijdeveld Advocaten, welk kantoor gespecialiseerd is in personen- en familierecht.

Het onderzoek dat gedaan zal worden, zal gaan over wat de toegevoegde waarde van collaborative divorce is, ten opzichte van de andere vormen van echtscheiding, namelijk de reguliere echtscheiding op tegenspraak en de echtscheidingsmediation.

¹⁶⁷Wetsvoorstel ouderschapsplan, *Kamerstukken II* 2004-05, 30 145, 3-2 (MvT).

¹⁶⁸ Handelingen I, 2008/09, 8, p. 394.

¹⁶⁹ Zandboer, *TC* 2014

¹⁷⁰ Kormos & Spruijt 2014

Inhoudsopgave

Inleiding in echtscheiding	102
Afkortingenlijst	107
Hoofdstuk 1 // Onderzoeksprobleem	108
1.1 Probleemanalyse	108
1.2 Gewenste situatie	109
1.3 Probleem afbakening	109
Hoofdstuk 2 // Doelstelling	110
2.1 Kennisdoel	153
2.2 Praktijkdoel	153
Hoofdstuk 3 // Vraagstelling	110
3.1 Centrale vraag	110
3.2 Deelvragen	110
Hoofdstuk 4 // Kader	111
4.1 Juridisch kader	120
4.2 Maatschappelijk kader	115
4.3 Centrale begrippen	117
Hoofdstuk 5 // Onderzoeksontwerp	118
5.1 Methoden van onderzoek	118
5.2 Onderzoekseenheden	121
5.3 Plan van aanpak	122
Hoofdstuk 6 // Productspecificaties	123
6.1 Eindproduct	123
6.2 Criteria eindproduct	124
Hoofdstuk 7 // Projectorganisatie	124
7.1 Organisatie en samenwerking	124
7.2 Informatiebeheer en monitoren van de planning	125
7.3 Faciliteiten	125
Literatuurlijst	126
Bijlage	129
Bijlage I // Transcript oriënterend telefoongesprek	130

Afkortingenlijst

BW: Burgerlijk Wetboek

Rv: Wetboek van Rechtsvordering

Steenhoff en Zijderveld: Advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld Advocaten

vFAS: Vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsmediators

VvCP: Vereniging van Collaborative Professionals

Hoofdstuk 1 // Onderzoeksprobleem

1.1 Probleemanalyse

Zoals in de inleiding al benoemd, is er in 2009 een andere vorm van echtscheiding vanuit Amerika naar Nederland gekomen, namelijk de collaborative divorce [ook wel: overlegscheiding].¹⁷¹

Ontstaan van collaborative divorce

Familierecht advocaat mr. Stuart Webb heeft in 1990 de collaborative divorce ‘uitgevonden’. Na 15 jaar het beroep van scheidingsadvocaat uitgeoefend te hebben, vond hij dat er iets moest veranderen aan de obstakels en frustraties, waartegen steeds weer werd aangelopen tijdens de scheiding in de rechtszaal. Hij raakte meer en meer teleurgesteld in de traditionele scheidingsmethode, de reguliere echtscheiding op tegenspraak, waarbij de advocaten vaak optreden met maar één doel voor ogen: het winnen van de rechtszaak, ook al is dit ten koste van de ander.¹⁷² Webb wilde zijn cliënten helpen bij hun problemen buiten de rechtszaal. Hij besloot dan ook om de cliënten die met een collaborative divorce begonnen, maar toch de scheiding via de rechter wilden regelen, niet meer bij te staan. Andere advocaten vonden dit een interessant idee en hebben samen met Webb een deelnemingsovereenkomst opgesteld. Deze dient door de advocaten, beide ex-partners en eventuele overige partijen getekend te worden. In de overeenkomst staat dat de advocaten en eventuele overige partijen zich terugtrekken, op het moment dat de cliënten de scheiding toch via de rechter willen realiseren.¹⁷³

Collaborative divorce

Tijdens een collaborative divorce zitten er een aantal partijen, zoals de ex-partners, twee advocaten een coach en eventuele deskundigen, zoals een fiscalist of pedagoog, aan tafel, om zo tot een zo goed mogelijke echtscheiding te komen. Dit zal later in dit rapport nog verder beschreven worden.

Een belangrijk element van collaborative divorce is er wordt afgesproken dat de rechter niet ingeschakeld wordt tijdens het overleg en dat de partijen zelf tot voor beiden aanvaardbare oplossingen komen.¹⁷⁴

Bij collaborative divorce worden er mediationvaardigheden gebruikt om tot een overeenstemming tussen de ex-partners te komen. Beide partijen worden bijgestaan door een advocaat, die de belangen van de eigen cliënt behartigt.¹⁷⁵ Daarnaast zijn er een coach,¹⁷⁶ veelal een psycholoog die het proces begeleidt, en eventueel een onafhankelijk financieel expert en/of andere deskundigen, zoals een kinderpsycholoog, aanwezig.¹⁷⁷

Er is nog geen onderzoek gedaan naar hoe bekend collaborative divorce in Nederland is en hoe vaak collaborative divorce in Nederland wordt toegepast.

De opdrachtgever

¹⁷¹ Zantboer, *TC* 2014 p.1.

¹⁷² Wat is collaborative divorce, Relatie Weg 5 april 2011, relatieweg.nl (zoek op *wat is collaborative divorce*)

¹⁷³ History of Collaborative Divorce, Collaborative Divorce 2006-2015, collaborativedivorce.net (zoek op *history of collaborative divorce*)

¹⁷⁴ Kamminga & Vlaardingerbroek, *FJR* 2011

¹⁷⁵ Chin-A-Fat 2010

¹⁷⁶ Chin-A-Fat & Van Leuven, *FJR* 2006, afl. 10

¹⁷⁷ Groothuijse, *Regio Business* 2015; zie ook Chin-A-Fat, *JV* 2011, p. 36-49.

Ook in Nederland wordt de collaborative divorce al door verschillende advocatenkantoren gebruikt.¹⁷⁸ Door de opdrachtgever, Steenhoff en Zijderveld Advocaten, wordt nog niet deelgenomen aan collaborative divorce. Wel worden zij, sinds collaborative divorce in Nederland is gekomen, ongeveer twee keer per jaar gevraagd om mee te werken aan een collaborative divorce. Het advocatenkantoor vraagt zich af of het zinvol is voor hun kantoor om mee te doen aan collaborative divorce, naast de vormen van echtscheiding die zij al begeleiden.

Steenhoff en Zijderveld hebben al veel ervaring met echtscheidingsmediation en zijn ook aangesloten de vFAS.

Scheidingsmediation is een vorm van conflictbemiddeling tijdens de echtscheiding. Bij een mediation proberen twee partijen, onder begeleiding van een onafhankelijke derde, tot een optimale regeling van de scheiding en de gevolgen daarvan te komen.¹⁷⁹ Met echtscheidingsmediation wordt er geprobeerd te voorkomen dat er geschilpunten zijn of ontstaan, zodat er niet geprocedeerd hoeft te worden bij de rechtbank. Net als bij de echtscheiding op tegenspraak dient het verzoek tot echtscheiding ingediend te worden door een advocaat en moet de echtscheiding door de rechter uitgesproken worden.¹⁸⁰

Daarnaast hebben Steenhoff en Zijderveld veel ervaring in de reguliere echtscheiding op tegenspraak. Collaborative divorce en echtscheidingsmediation hebben veel overeenkomstige kenmerken. Een reguliere echtscheiding op tegenspraak is een andere vorm van echtscheiding en heeft dan ook minder overeenkomstige kenmerken. Hier zal in hoofdstuk 4.1 en 4.2 verder op worden ingegaan.

1.2 Gewenste situatie

De gewenste situatie voor advocatenkantoor Steenhoff en Zijderveld advocaten is dat zij een gefundeerde beslissing kunnen nemen over het al dan niet deelnemen aan collaborative divorce, naast de reguliere echtscheiding op tegenspraak en de echtscheidingsmediation.

Hiervoor is kennis nodig over de kosten, tijdsduur, slagingspercentages, voor- en nadelen, de verschillen en de overeenkomsten tussen de vormen van echtscheiding.

Dit onderzoek zal voorzien in deze kennis.

Er wordt een bijdrage geleverd aan de gewenste situatie door handreikingen te verstrekken aan Steenhoff en Zijderveld. Op basis daarvan kunnen zij een beslissing nemen.

1.1 Probleemaafbakening

De vraag van Steenhoff en Zijderveld is of zij moeten deelnemen aan het concept van collaborative divorce. Wat houdt collaborative divorce precies in en zou het bij hun kantoor passen? Is het een zinvolle aanvulling op de bestaande vormen van echtscheiding, mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak, die zij reeds inzetten?

Om het onderzoek uit te kunnen voeren, moet er gekeken worden naar de bestaande vormen van echtscheiding welke reeds ingezet worden door Steenhoff en Zijderveld, de reguliere echtscheiding op tegenspraak en echtscheidingsmediation, en de nieuwe vorm van echtscheiding: collaborative divorce. Wat zijn de voor- en nadelen, wat zijn de verschillen en wat zijn de overeenkomsten tussen deze vormen van echtscheiding? Ook dient er gekeken te worden naar de kosten en tijdsduur van de scheiding en de betrokkenheid van de rechter bij het proces. Tevens moet er gekeken worden naar de belangen die er behartigd worden vanuit het advocatenkantoor en welke belangen er behartigd moeten worden bij een collaborative divorce, om zo te bepalen of collaborative divorce bij Steenhoff en Zijderveld past.

¹⁷⁸ VVCP Ledenregister

¹⁷⁹ Echtscheidingsbemiddeling/mediation. Juridisch Woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op echtscheidingsbemiddeling)

¹⁸⁰ Chin-A-fat, *JV* 2011, p. 36-49

Ook zal er onderzocht worden hoe Steenhoff en Zijderveld een keuze maken voor een bepaalde vorm van scheiding. Daarna zal er bij andere advocatenkantoren, welke ook de optie voor collaborative divorce hebben, worden onderzocht hoe de keuze gemaakt wordt.

Hoofdstuk 2 // Doelstelling

2.1 Kennisdoel

Door dit onderzoek kan er kennis worden opgedaan over wat collaborative divorce inhoudt, aan welke voorwaarden er voldaan moet worden voordat een collaborative divorce gestart kan worden en welke belangen een rol spelen. Op basis van deze kennis wordt inzichtelijk gemaakt welke vorm van scheiding gebruikt wordt in welke situatie en wat de relevantie van collaborative divorce is, ten opzichte van de bestaande vormen van scheiding.

2.2 Praktijkdoel

Het praktisch doel is om te onderzoeken hoe Steenhoff en Zijderveld eventueel deel kan nemen aan collaborative divorce en wat ze daarvoor moeten doen.

Het onderzoek is relevant en nuttig voor Steenhoff en Zijderveld Advocaten. Daarnaast kunnen advocatenkantoren die dezelfde belangen als Steenhoff en Zijderveld behartigen en op dezelfde manier werken, ook informatie en advies uit dit onderzoek halen.

Hoofdstuk 3 // Vraagstelling

3.1 Centrale vraag

De hoofdvraag is als volgt geformuleerd:

In welke gevallen is collaborative divorce bruikbaar als vorm van echtscheiding voor Steenhoff en Zijderveld advocaten in relatie tot de bestaande vormen van echtscheiding gezien de ervaringen van andere kantoren (en verwachtingen van de medewerkers)?

3.2 Deelvragen

De formuleren van de deelvragen is als volgt:

Deelvraag 1: *Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding van elkaar?*

Deelvraag 2: *In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?*

Deelvraag 3: *Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?*

Deelvraag 4: *Wat zijn de verwachtingen van de medewerkers over collaborative divorce?*

Hoofdstuk 4 // Kader

In dit hoofdstuk worden de definities die in het onderzoek worden gebruikt nader uitgelegd.

4.1 Juridisch kader

Familierecht in de wet

Familierecht is een rechtsgebied uit boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Het familierecht gaat over de verhoudingen tussen personen, zoals huwelijk, geregistreerd partnerschap, echtscheiding, alimentatie, afstamming en adoptie.¹⁸¹

In dit onderzoek zal er met familierecht verwezen worden naar het huwelijk, geregistreerd partnerschap en echtscheiding.

Ook in het wetboek van Rechtsvordering zijn er een aantal regelingen betreffende de echtscheiding. Hier gaat het voornamelijk over de rechterlijke procedure van zaken in het personen- en familierecht¹⁸².

Huwelijk en geregistreerd partnerschap

Met het huwelijk wordt bedoeld: twee volwassenen die door de wet aan elkaar zijn verbonden.¹⁸³

Geregistreerd partnerschap is een samenlevingsregistratie welke wordt vastgelegd in een akte van de burgerlijke stand.

In dit onderzoek wordt het geregistreerd partnerschap gelijkgesteld met het huwelijk, omdat ervan uit wordt gegaan dat er bij een echtscheiding kinderen betrokken zijn. Indien er geen kinderen bij betrokken zijn, dan zou een overeenkomst tot beëindiging voldoende zijn om het geregistreerd partnerschap te ontbinden.

(Echt)scheiding

Met scheiding wordt de ontbinding van het huwelijk bedoeld.¹⁸⁴ Het huwelijk eindigt door echtscheiding en ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed.

Een scheidingsverzoek dient altijd ingediend te worden door een advocaat bij de rechtbank.¹⁸⁵ De rechter dient de echtscheiding uit te spreken en een echtscheidingsbeschikking uit te spreken. Een echtscheiding is echter pas definitief op het moment dat deze in de registers van de burgerlijke stand is ingeschreven.¹⁸⁶

Scheidingsmediation

Mediation is een vorm van conflictbemiddeling. Scheidingsmediation is dan ook een vorm van conflictbemiddeling tijdens een echtscheiding. Voordat een mediator begint, wordt er een contract getekend met regels over de zaken die tijdens de mediatorsessies besproken worden. Bij een mediation proberen de ex-partners, onder begeleiding van een onafhankelijke derde, tot een optimale regeling van de scheiding en de gevolgen daarvan te komen.¹⁸⁷ Bij deelname aan echtscheidingsmediation

¹⁸¹ Familierecht, Juridisch woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op Familierecht) Juridisch woordenboek)

¹⁸² Art. 815 e.v. Rv

¹⁸³ Van Dale 2010

¹⁸⁴ Art. 1:149 sub c en d BW

¹⁸⁵ Art. 278 lid 3 Rv

¹⁸⁶ Directie voorlichting (M)VJ 2015, p. 3.

¹⁸⁷ Echtscheidingsbemiddeling/mediation, Juridisch Woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op echtscheidingsbemiddeling)

wordt er geprobeerd te voorkomen dat er geschilpunten zijn, omdat de rechter er dan een beslissing over neemt, in plaats van de ex-partners zelf.

Er wordt een gezamenlijk verzoek ingediend bij de rechtbank, door een advocaat. De mediator die advocaat-scheidingsmediator is kan dit doen of een advocaat die samenwerkt met de mediator.

De rechter hoeft enkel nog de echtscheidingsbeschikking uit te spreken. Het door de ex-partners gesloten echtscheidingsconvenant wordt dan aan de beschikking van de rechtbank gehecht, zodat het convenant deel gaat uitmaken van de rechterlijke beschikking.

Reguliere echtscheiding op tegenspraak

De reguliere echtscheiding op tegenspraak wordt aangevraagd door de advocaat van (een van) de ex-partners. Zoals in hoofdstuk 1.1 al benoemd, kunnen de ex-partners kiezen voor een gezamenlijke of voor een eigen advocaat.¹⁸⁸ Deze procedure begint met een verzoekschrift die door de gekozen advocaat/advocaten naar de rechtbank wordt gestuurd. In het verzoekschrift tot echtscheiding of in een apart verzoekschrift kan gevraagd worden om een of meer nevenvoorzieningen. Tegen dit verzoek kan verweer ingediend worden.

Indien er kinderen in het echtscheidingsproces aanwezig zijn, moet er een ouderschapsplan opgesteld worden. De gehele procedure loopt via de rechter in de rechtszaal, waarbij beide ex-partners een eigen advocaat hebben.¹⁸⁹

Collaborative divorce

Collaborative divorce is een manier voor de ontbinding van het huwelijk met behulp van twee advocaten en een coach (en eventuele andere partijen zoals een financieel deskundige of een medewerker van jeugdzorg). Het is een vorm van scheiden, welke niet in de rechtszaal wordt geregeld. Voordat de collaborative divorce begint, wordt er een deelnemingsovereenkomst getekend, waarin afspraken staan over de gang van zaken tijdens de collaborative divorce. Ook staat er in de deelnemingsovereenkomst dat indien (een van de) ex-partners niet verder wil met de collaborative divorce, de deelnemende partijen de ex-partners niet meer bij zullen staan in het echtscheidingsproces.¹⁹⁰

Met behulp van de advocaten en de coach worden er afspraken gemaakt over de scheiding en de gevolgen daarvan. Een van de advocaten dient het gemeenschappelijke verzoek tot echtscheiding in bij de rechtbank. De rechter hoeft enkel de echtscheiding uit te spreken, welke definitief wordt na het inschrijven in de registers.

Scheidingsuitspraak

Een scheidingsuitspraak is een uitspraak waarin de echtscheiding wordt uitgesproken door de rechter, waar de ex-partners een echtscheidingsbeschikking ontvangen. Een huwelijk is pas definitief ontbonden als de echtscheidingsbeschikking in de registers van de burgerlijke stand ingeschreven is.¹⁹¹

¹⁸⁸ 'Moet ik voor een echtscheiding verplicht een advocaat inschakelen?', Scheidingsinformatie 2016, scheidingsinformatie.nl (zoek op *advocaat verplicht*)

¹⁸⁹ Directie voorlichting (M)VJ 2015, p. 2-3

¹⁹⁰ Zantboer, *TC* 2014 p.2.

¹⁹¹ 'Ontbinding van het huwelijk', Juridisch woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op *ontbinding van het huwelijk*)

Zitting

Een zitting is 'de mondelinge behandeling van de gerechtelijke procedure in de rechtszaal'.¹⁹² ook wel comparitiegenoemd.¹⁹³ Niet altijd wordt er een zitting gepland tijdens een scheiding. Indien de scheidende echtgenoten gezamenlijk een verzoek hebben ingediend, zal er geen zitting gepland worden. Ook wordt er geen zitting gepland als er een eenzijdig verzoek tot echtscheiding is ingediend en de andere partner geen verweerschrift indient. Ook indien er kinderen bij de scheiding betrokken zijn, wordt er alleen een zitting gepland indien er geschilpunten zijn.

Als er een zitting is gepland, is het niet verplicht om naar deze zitting te komen. Het is echt wel verstandig, omdat er op deze manier een mondelinge toelichting gegeven kan worden, indien dit van belang is voor de beslissing van de rechter.

Indien een van de partijen niet op komt dagen of geen verweer voert, kan de rechter besluiten om de echtscheiding op verstek uit te spreken.¹⁹⁴

Beleid van Steenhoff en Zijderveld advocaten

Het beleid van Steenhoff en Zijderveld is om de belangen van de cliënt te behartigen. Er wordt per cliënt en op de omstandigheden van de cliënt gebaseerd welke belangen behartigd moeten worden.

Steenhoff en Zijderveld kijken altijd naar het grotere geheel en het belang van het kind staat altijd voorop.

Rol van de advocaat

Als je je laat bijstaan door een advocaat, heet dat rechtsbijstand.¹⁹⁵ In een echtscheidingsprocedure is het verplicht je te laten bijstaan door een advocaat.¹⁹⁶ De advocaat dient het verzoekschrift tot echtscheiding in te dienen bij de rechtbank.

ECHTSCHIEDING OP TEGENSpraak

Bij een echtscheiding op tegenspraak zijn één of twee advocaten betrokken.

Indien de ex-partners samen de afspraken kunnen maken, kan er hulp ingeschakeld worden van één advocaat. Dit is vaak het geval als er geen kinderen bij de echtscheiding betrokken zijn. In het geval dat er wel kinderen bij betrokken zijn, wordt er vaker gekozen voor mediation.

Kunnen de ex-partners geen afspraken meer maken, dan schakelen beide ex-partners de hulp van een eigen advocaat in. Soms overlegt de advocaat van de ene partner met de advocaat van de andere partner.

De advocaat vertegenwoordigt zijn cliënt voor de rechter en zal ook het verzoek tot echtscheiding naar de rechtbank sturen.¹⁹⁷

SCHEIDINGSMEDIATION

Er zijn geen advocaten bij de mediationssessies aanwezig, tenzij daar andere afspraken over gemaakt worden.¹⁹⁸ Als de mediator enkel een mediator is, moet er alsnog een advocaat benaderd worden, welke het verzoek tot echtscheiding in moet dienen bij de rechtbank. Betreft het een mediator-advocaat, dan dient deze het verzoek in.

¹⁹² 'Ter terechtzitting', Juridisch woordenboek 15 maart 2016, juridischwoordenboek.nl (zoek op *ter terechtzitting*)

¹⁹³ Art. 131 Rv

¹⁹⁴ 'Echtscheiding', Notariskantoren 2013, denotaristarieven.nl/begrippen (zoek op *echtscheiding*)

¹⁹⁵ Van Dale 2010

¹⁹⁶ 'Echtscheidingsprocedure', Rechtspraak 15 maart 2016, rechtspraak.nl/uw-situatie (zoek op *echtscheiding*)

¹⁹⁷ 'Echtscheiding: hoe regel ik dat?', Het Juridisch Loket 21-04-2016, juridischloket.nl (zoek op *echtscheiding*)

¹⁹⁸ Rechtspraak 2011, p. 14.

De mediator is enkel gesprekspartner, geen adviseur. De vFAS-advocaat-mediator houdt wel de juridische en fiscale grenzen in de gaten en zal de partijen hier ook op wijzen, indien nodig.

COLLABORATIVE DIVORCE

Bij collaborative divorce is de advocaat de belangenbehartiger van de cliënt. De advocaten zijn niet neutraal. Er wordt een samenwerkingsovereenkomst getekend met de (advocaat van de) ex-partners en overige partijen. Er wordt afgesproken om samen naar een zo goed mogelijke oplossing toe te werken die voor de scheidende partijen acceptabel is. De advocaat treedt niet op als mediator, maar is wel verplicht gediplomeerd mediator te zijn. Dit omdat er tijdens de collaborative divorce mediationvaardigheden van groot belang zijn. De advocaten vertegenwoordigen beiden hun eigen cliënt, maar laten de cliënten zelf ook aan het woord. De advocaten dienen uiteindelijk een gezamenlijk verzoek tot echtscheiding in bij de rechtbank. ¹⁹⁹

Rol van de rechter

ECHTSCHIEDING OP TEGENSpraak

Bij echtscheiding op tegenspraak worden de, door de advocaten, ingestuurde stukken behandeld in de rechtszaal. De rechter zal, indien er geschilpunten zijn, alle betrokken partijen horen, voordat hij een beslissing neemt welke afspraken er over de echtscheiding(sregeling), gemaakt moeten worden. Daarna zal hij de echtscheiding uitspreken. ²⁰⁰

Indien de rechter van mening is dat de ex-partners er zelf uit kunnen komen, zal hij het advies geven om in mediation te gaan.

SCHEIDINGSMEDIATION

De ex-partners hebben bij echtscheidingsmediation zelf al afspraken gemaakt over de echtscheiding. De rechter dient deze enkel goed te keuren en de echtscheiding uit te spreken. ²⁰¹

COLLABORATIVE DIVORCE

Ook bij collaborative divorce hebben de partijen zelf al afspraken gemaakt over de echtscheiding. De rechter dient ook hier enkel de afspraken goed te keuren en de echtscheiding uit te spreken. ²⁰²

De rol van de rechter is per vorm van echtscheiding verschillend, maar de rechter zal wel altijd beslissen over de echtscheiding. ²⁰³ De rechter dient bij elk vorm van echtscheiding een uitspraak te doen en een echtscheidingsbeschikking te verstrekken.

De toevoeging

Een toevoeging betekent hetzelfde als gesubsidieerde mediation of gesubsidieerde rechtsbijstand. Als er een toevoeging verstrekt wordt, betaalt de Raad van de Rechtsbijstand (voor een deel) de kosten van de mediator of advocaat. De bijdrage vanuit de Raad

¹⁹⁹ Zantboer, TC 2014, p.2.

²⁰⁰ 'Echtscheiding: hoe regel ik dat?', Het Juridisch Loket 21-04-2016, juridischloket.nl (zoek op *echtscheiding*)

²⁰¹ 'Hoe werkt de procedure bij de rechtbank?', VHSO Advocaten 21-04-2016, vhs-advocaten.nl (zoek op *scheiding*)

²⁰² 'Hoe werkt de procedure bij de rechtbank?', VHSO Advocaten 21-04-2016, vhs-advocaten.nl (zoek op *scheiding*)

²⁰³ Directie voorlichting (M)VJ 2015, p. 2.

van de Rechtsbijstand is afhankelijk van het inkomen. Hoe hoger het inkomen is, hoe hoger de eigen bijdrage is.²⁰⁴ Jaarlijks wordt vastgesteld wat de inkomens- en vermogensnormen zijn, waarmee de eigen bijdrage bepaald wordt.

4.2 Maatschappelijk kader

(Echt)Scheiding

Een scheiding is een echtscheiding in het algemeen, zonder er een manier van scheiden aan te koppelen. Scheiding is het verbreken van een huwelijk, dan wel geregistreerd partnerschap.²⁰⁵

Echtscheidingen kosten de maatschappij jaarlijks (geschat) 2 miljard euro. Dit bedrag ontstaat uit de echtscheidingen zelf, maar ook crimineel gedrag van kinderen uit gebroken gezinnen. Veel gescheiden mensen vervallen in armoede, waardoor er een beroep gedaan wordt op een uitkering.²⁰⁶

Kinderen en echtscheiding

Voor kinderen van gescheiden ouders kan de echtscheiding veel gevolgen hebben. De manier waarop een kind reageert, is afhankelijk van de leeftijdsfase waarin het kind zich bevindt. Reacties die veel voorkomen als ouders vertellen dat ze gaan scheiden zijn: verdriet, boosheid, angst en het gevoel van eenzaamheid. Kinderen hopen vaak nog op een verzoening tussen de ouders en proberen dit te bereiken door bijvoorbeeld extra lief te doen. Ook kan het gevoel bij het kind ontstaan dat het moet kiezen tussen een van de ouders, een loyaliteitsconflict.²⁰⁷ Veel ouders geven aan dat zij achteraf gezien liever hadden willen zorgen voor de emotionele ondersteuning van hun kinderen, tijdens de echtscheiding. Toch zien veel mensen uit de omgeving dat de echtscheiding de relatie tussen ouders en kinderen negatief beïnvloed heeft.²⁰⁸

Op de langere termijn is er een vergrote kans op ontwikkelingsproblemen, verslaving en criminaliteit, depressie en faalangst en is er een vergrote kans op het mislukken van relaties. Ook kan er moeite zijn met het omgaan met conflicten en kan het kind zich schuldig voelen tegenover de ouders of bang zijn verlaten te worden door de ouders.²⁰⁹ Kinderen zijn eigenlijk nooit beter af na een echtscheiding.²¹⁰

Emoties tijdens echtscheidingen

Naast de juridische zaken, is het grootste gedeelte van een echtscheiding misschien wel de emotionele kant.

Een emotie is 'een mentale staat of gemoedstoestand van bereidwilligheid die voortkomt uit cognitieve waarderingen van gebeurtenissen of gedachten.'²¹¹

Dat er veel emoties zijn bij een echtscheiding is te verwachten. Er is hier dan ook veel onderzoek naar gedaan en theorieën over gemaakt. Mannen en vrouwen ervaren andere emoties ten aanzien van hun ex-partner.²¹²

Psychiater Elisabeth Kübler-Ross heeft onderzoek gedaan naar de fasen welke mensen na een traumatische gebeurtenis, dus ook een echtscheiding, doormaken. Hierbij is een rouwcurve gemaakt, zoals te zien in *Figuur 4.2.1*. Zij gaat er hierbij vanuit dat de scheiding onomkeerbaar is.²¹³

²⁰⁴ 'Wat is gesubsidieerde rechtsbijstand?', Rechtsbijstand 01-06-2016, rechtsbijstand.nl (zoek op *toevoeging*)

²⁰⁵ Van Dale 2010

²⁰⁶ Reformatorisch Dagblad (RD) 7 februari 2013.

²⁰⁷ Martens 2014, p. 196 - 199

²⁰⁸ Van Es, *De Telegraaf* 9 september 2015

²⁰⁹ Martens 2014, p. 199

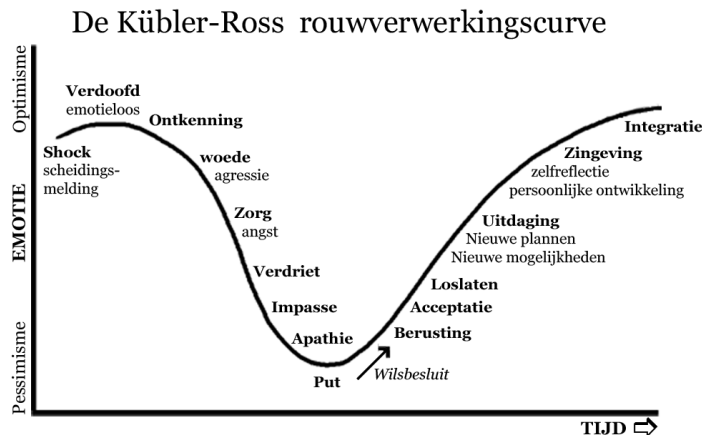
²¹⁰ J. Pals, Scheiden doet lijden – vooral bij de kinderen, Ouders 03-04-2006, *Ouders.nl*

²¹¹ Bagozzi, Gopinath & Nyer 1999

²¹² Verschuere 2011

²¹³ Verschuere 2011

Figuur 4.2.1: de Kübler-Ross rouwverwerkingscurve

Er is aangetoond dat de hulp van psychologen kan helpen bij de verwerking van een echtscheiding.²¹⁴

Mediation

Tijdens een echtscheiding kan er naar een ‘normale’ mediator worden gegaan of naar een advocaat-mediator. De mediator is een onafhankelijke derde in het gesprek tussen de scheidende echtgenoten.²¹⁵ Een advocaat-mediator is een familierechtadvocaat welke een opleiding heeft gevolgd tot mediator.

Beiden zullen dan ook dezelfde vaardigheden tijdens de gesprekken gebruiken. Een advocaat-mediator kan ook het echtscheidingsverzoek bij de rechtbank indienen.

Een mediation start met een scheidingsmelding. Dit is een ‘melding’ van de ene naar de andere ex-partner, waarom hij of zij wil scheiden. De ander moet op deze melding kunnen reageren en begrijpen wat zijn of haar ex-partner bedoelt. Dit is van belang om elkaar te kunnen begrijpen en het nieuws te kunnen verwerken. Vanaf dat moment kan de echtscheiding in gang gezet worden.²¹⁶

Bij mediaton worden afspraken gemaakt over de echtscheiding. De ex-partners zullen samen overleggen en met behulp van de mediator tot afspraken komen.²¹⁷ Er wordt gezocht naar een oplossing die voor beide ex-partners het beste is.

Steenhoff en Zijdeveld zijn zelf advocaat-mediators. De mediator die in dit onderzoek bedoeld wordt, is dan ook de advocaat-mediator, zodat de vergelijking tussen de vormen van echtscheiding specifiek voor Steenhoff en Zijdeveld gemaakt kan worden.

Echtscheidingsmediation

Zoals in hoofdstuk 4.1 al benoemd, is echtscheidingsmediation een vorm van conflictbemiddeling tijdens een echtscheiding. De maatschappelijke context van echtscheidingsmediation is dat het gehoor geeft aan de maatschappelijke behoefte om scheidingen snel, in goed overleg en buiten de rechtszaal om af te wikkelen.²¹⁸ Deze maatschappelijke behoefte is ontstaan doordat kinderen de dupe waren, en nog steeds zijn, van de echtscheiding van hun ouders. Zoals beschreven onder het kopje ‘kinderen en echtscheiding’ zijn er voor kinderen veel negatieve gevolgen van een echtscheiding. Als de ouders nog op een normale manier met elkaar om kunnen gaan, kunnen ze een deel van het leed, de ruzie, wegnemen en laten zien dat ze gelukkig kunnen zijn.

²¹⁴ Duffey 2015

²¹⁵ ‘Over mediation’, Gecertificeerde Mediators 2016, gecertificeerdemediators.nl (zoek op *over mediation*)

²¹⁶ ‘Scheidingsmelding’, Echtscheidingswijzer 01-06-2016, echtscheidings-wijzer.nl (zoek op *scheidingsmelding*)

²¹⁷ ‘Wat zijn de voordelen van mediation als ik ga scheiden?’, Rijksoverheid 21-04-2016, rijksoverheid.nl (zoek op *voordelen mediation*)

²¹⁸ Heida, Kraan & Marck 2010

Reguliere echtscheiding op tegenspraak

Er zijn twee opties bij de reguliere echtscheiding op tegenspraak, namelijk: 1. Een gezamenlijk verzoek indienen of 2. Een eenzijdig verzoek indienen.

Indien er een gezamenlijk verzoek wordt ingediend is er meestal maar een advocaat bij het proces betrokken. Een gezamenlijk verzoek wordt gedaan zodat de kosten lager liggen dan een eenzijdig verzoek of als er over alle punten al een overeenstemming is bereikt en er geen kinderen bij betrokken zijn. Daarnaast is de kans op emotionele en materiële schade bij een gezamenlijk verzoek kleiner dan bij een eenzijdig verzoek.²¹⁹

Collaborative divorce

Zoals in hoofdstuk 4.1 al beschreven, is collaborative divorce een vorm van echtscheiding met behulp van tenminste twee advocaten en een coach. Met behulp van de advocaten en de coach worden er afspraken gemaakt over de scheiding en de gevolgen daarvan. Het doel is om tot zo goed mogelijke afspraken te komen, waar beide ex-partners tevreden mee zijn en om zo respectvol mogelijk uit elkaar te gaan.²²⁰

Cliënt behartiging door advocatenkantoor

Zoals in het Juridisch Kader (hoofdstuk 4.1) al benoemd, behartigen Steenhoff en Zijderveld de belangen van de cliënt. Er wordt per cliënt en op de omstandigheden van de cliënt gebaseerd welke belangen behartigd moeten worden. Steenhoff en Zijderveld kijken altijd naar het grotere geheel en het belang van het kind staat altijd voorop. **(zie bijlage I)**

Belangen van de partijen

De belangen van de partijen verschillen per cliënt en omstandigheden. De belangen van de cliënt staan voorop. Toch zal de advocaat altijd het beste voor en aan de cliënt adviseren, ook als de cliënt denkt dat iets anders beter is door de omstandigheden. **(zie bijlage I)**

4.3 Centrale begrippen

Bij de uitwerking van de centrale begrippen wordt er aangegeven wat er met onderstaande begrippen in het onderzoek wordt bedoeld.

Advocaten – Familierecht advocaten, een jurist die de cliënt bijstaat in het echtscheidingsproces.²²¹

Belangen – Er wordt gekeken naar wat belangrijk is voor de cliënt in het echtscheidingsproces en de tijd daarna.²²² Indien er over belangen wordt gesproken in dit onderzoek, worden de belangen die Steenhoff en Zijderveld advocaten in een echtscheidingszaak behartigen bedoeld.

Belangenbehartiging – De advocaat, en eventuele andere partijen, zetten zich in voor wat belangrijk is voor de cliënt.²²³

Collaborative divorce – Ontbinding van het huwelijk met behulp van twee advocaten en een coach. Eventueel zijn er nog andere partijen aanwezig, zoals een financieel deskundige of een medewerker van jeugdzorg. Een scheiding die niet in de rechtszaal wordt geregeld. In het Nederlands wordt het ook wel ‘overlegscheiding’ genoemd.

²¹⁹ Martens 2014, p. 40 en 44.

²²⁰ Kamminga & Vlaardingerbroek, *FJR* 2012

²²¹ Van Dale 2010

²²² ‘Belang’, Woordenboek 15 maart 2016, woordenboeken.nu (zoek op *belang*).

²²³ Belangenbehartiging, Woordenboek 15 maart 2016, woordenboeken.nu (zoek op *belangenbehartiging*).

Ex-partners - In dit onderzoek zullen de echtgenoten die gaan scheiden worden aangeduid met ex-partners worden de echtgenoten die gaan scheiden bedoeld, ook als ze nog niet officieel gescheiden zijn.

Huwelijk / gehuwden – Hieronder wordt verstaan: door de wet verbonden personen, in gemeenschap van goederen, dan wel onder huwelijkse voorwaarden en geregistreerd partnerschap.²²⁴

Overlegscheiding – Hieronder worden alle vormen van ‘overlegscheidingen’ verstaan, namelijk mediation, collaborative divorce en het vier-gesprek.

Reguliere echtscheiding op tegenspraak – Ontbinding van het huwelijk via de rechter, met behulp van een eigen, dan wel gezamenlijke advocaat.

Scheiding – Ontbinding van het huwelijk²²⁵, dan wel geregistreerd partnerschap.

Scheidingsmediation – Ontbinding van het huwelijk met behulp van een mediator, waarbij tijdens de mediationssessies afspraken worden gemaakt over de ontbinding van het huwelijk en de gevolgen daarvan.

Hoofdstuk 5 // Onderzoeksontwerp

5.1 Methoden van onderzoek

Om de centrale vraag te beantwoorden, zijn er verschillende deelvragen opgesteld. Deze worden beantwoord aan de hand van methoden, namelijk documentenanalyse, dossieronderzoek en interviews.

INTERVIEWS

Er zullen interviews afgenomen gaan worden, omdat er informatie over verschillende onderwerpen ingewonnen moet worden vanuit andere advocatenkantoren. De interviews zullen worden afgenomen bij de opdrachtgever en vier andere advocaten, namelijk:

- Mevr. mr. M. Schram (Van der Kruijs advocaten) te 's-Hertogenbosch
- Mevr. mr. A. Verhoeff (Verhoeff Advocaten) te Den Haag
- Mevr. mr. E. Smal (Smal Otte Advocatuur & Mediation) te Limmen
- Mevr. mr. J. Veldkamp (DuurzaamScheiden) te Amsterdam

Ook zullen er twee fiscalisten, de heer R. de Bruijn en de heer C. Zantboer, en twee coaches, mevrouw A. Hendriks en mevrouw A. Kemper, geïnterviewd worden.

Er zal gebruik gemaakt gaan worden van half-gestructureerde interviews.²²⁶ Er is gekozen voor half-gestructureerde interviews, omdat het de bedoeling is dat er bij elk advocatenkantoor dezelfde soort onderwerpen aan bod moeten komen. Als voorbereiding op de interviews zal er een topiclijst gemaakt worden, waarvan bij elk interview gebruik gemaakt zal worden.

²²⁴ Van Dale 2010

²²⁵ Van Dale 2010

²²⁶ Verhoeven 2007

Respondenten

Respondenten zijn personen die deelnemen aan het onderzoek en geïnterviewd worden.

Er zijn verschillende advocatenkantoren benaderd om een interview bij af te nemen, zoals hierboven aangegeven. Hierbij is geprobeerd een onderscheiding te maken tussen advocaten die al lang als advocaat werken en advocaten die minder lang als advocaat werken. Dit zodat er niet alleen meningen gegeven worden door advocaten die al heel lang als advocaat werkzaam zijn of juist door advocaten die nog niet zo lang werkzaam zijn. Vermoedelijk hebben zij een ander zicht op de verschillende vormen van echtscheiding. Het is van belang om verschillende advocaten te interviewen, zodat de kans van een eenzijdig beeld afneemt. Daarnaast zal de opdrachtgever geïnterviewd worden, om informatie in te winnen over de verwachtingen van collaborative divorce.

Kwaliteit

De betrouwbaarheid houdt in, in hoeverre het onderzoek geen toevallige fouten bevat. Het is van belang dat het onderzoek herhaalbaar is door andere onderzoekers.²²⁷ Doordat er maar een kleine groep geïnterviewd wordt, is het zeer waarschijnlijk dat de uitkomsten hetzelfde zullen zijn, indien er nogmaals een zelfde interview gehouden wordt.

De interviews zullen opgenomen worden met audioapparatuur en uitgewerkt worden in een transcript, welke als bijlage toegevoegd zal worden aan het onderzoeksrapport. Daarnaast zullen de interviews in een afgesloten ruimte worden opgenomen, zodat er geen ruis van de omgeving is en alles vrijuit en vertrouwelijk verteld kan worden. De informatie uit de interviews zal direct na het interview uitgewerkt worden. Tijdens het interview zullen er zo min mogelijk eigen meningen gegeven worden over de toevoeging van de collaborative divorce ten opzichte van de andere vormen van echtscheiding. Daarnaast zullen er zoveel mogelijk objectieve, dan wel intersubjectieve vragen gesteld worden.²²⁸ Ook wordt er in de gaten gehouden of er door de advocaten geen sociaal wenselijke antwoorden gegeven wordt.²²⁹ Dit zal bereikt moeten worden door open vragen te stellen en door te vragen als er een antwoord gegeven wordt.

Na het interview zal aan de advocatenkantoren gevraagd worden of zij het transcript willen ontvangen, zodat zij hun antwoorden kunnen nalezen, dan wel controleren en eventueel aanpassen.

Topiclijsten

Bij het interviewen zal er gebruik gemaakt worden van topiclijsten. De topiclijsten zullen tot stand komendoor zaken waar onduidelijkheden over zijn in het onderzoeksvoorstel en het vooronderzoek. Daarnaast zullen er zo concreet mogelijke vragen opgesteld worden over de manieren van scheiden. Dit om de vergelijking tussen de verschillende vormen van echtscheiding zo duidelijk mogelijk te kunnen maken. Ook zal het interview zoveel mogelijk gericht zijn op de onderscheidende kenmerken van de verschillende vormen van echtscheiding.

De belangrijkste onderwerpen voor het interview zijn:

- Collaborative divorce
- Verschillen en overeenkomsten tussen de vormen van echtscheiding

Analyse van gegevens

De interviews zullen getranscribeerd en geordend worden. Ook hier zal gekeken worden naar welke informatie relevant is. Irrelevante informatie zal worden geschrapt. Vervolgens zullen de relevante gegevens gelabeld worden. Er zal hierbij gekeken

²²⁷ Verhoeven 2007

²²⁸ Verhoeven 2007

²²⁹ Verhoeven 2007

worden naar welke informatie bij welk onderdeel hoort. Zodra de labels geordend zijn bij het onderdeel van het onderzoek waar ze bij horen, kunnen er verbanden gelegd worden en kan de informatie verwerkt worden in het onderzoek. Ook zal er gebruik gemaakt worden van tabellen. De gegevens die uit de interviews komen, worden in tabellen geordend, waarna ze in de tekst verwerkt zullen worden.

DOCUMENTENANALYSE

Documentenanalyse is een methode van onderzoeken waarbij artikelen en onderzoeken die al eerder geschreven zijn geanalyseerd worden. Tijdens het vooronderzoek is er veel gebruik gemaakt van documentenanalyse, maar ook in het onderzoek zal gebruik gemaakt worden van deze methode.

Kwaliteit

Bij de uitwerking van de gegevens uit literatuurbronnen, zal er een koppeling gemaakt worden naar de bron. Er zullen zoveel mogelijk bronnen gebruikt en vergeleken worden om de betrouwbaarheid zo hoog *mogelijk te* houden. Er zal gebruik gemaakt worden van onderzoeken en artikelen. Daarbij zal altijd gekeken worden wat de bron van het geschreven stuk is.

Van de volgende documenten zal in ieder geval gebruik gemaakt gaan worden:

- S. Martens e.a., *Mijn zorgen voor morgen. Praktijkids (echt)scheiding*, Zuilichem: Martens Management BV 2014
- Een aantal onderzoeken van het IACP, waaronder:
- L.K Wray, IACP research regarding collaborative practice (basic findings), *International Academy of Collaborative Professionals*, IACP Research Committee Phoenix.
- L.K. Wray, What cliënts say about their experience in the collaborative process, *International Academy of Collaborative Professionals*, IACP Research Committee Phoenix.
- G.G. Cox e.a., IACP Practice Survey Research Report Comparing, *International Academy of Collaborative Professionals*, IACP Research Committee Phoenix

Analyse van gegevens

Deze bronnen ga ik gebruiken omdat dit onderzoeken zijn naar collaborative divorce. Het boek *Mijn zorgen voor morgen – praktijkids (echt)scheiding* zal gebruikt worden voor kenmerken van mediation en de reguliere echtscheiding op tegenspraak. De documenten worden geanalyseerd door van tevoren vragen op te stellen (deelvragen en sub-vragen) welke beantwoord worden tijdens het lezen van de documenten, zodat het lezen van de documenten uiteindelijk tot beantwoording van de onderzoeksvraag zal leiden. De relevante informatie zal uit de tekst gehaald worden, de irrelevante informatie zal geschrapt worden.

De relevante informatie zal gegroepeerd worden. Deze kunnen vervolgens in de interviews worden gebruikt. De begrippen worden dan causaal geordend, zodat ze in de juiste volgorde toegepast kunnen worden in de interviews.

Ook zullen er gegevens in tabellen worden geordend om ze te vergelijken met informatie uit de interviews.

METHODEN DEELVRAGEN

DEELVRAAG 1 - *Hoe onderscheiden de verschillende vormen van echtscheiding van elkaar?*

Deelvraag 1 wordt beantwoord door onderzoeksmethode interviews, documentenanalyse en dossieronderzoek. Er is voor deze methodes gekozen, omdat er gekeken moet worden naar de onderscheiding van de verschillende vormen van echtscheiding. Tijdens de interviews zal er gevraagd worden naar de ervaringen met de verschillende vormen van echtscheiding, de

succesfactoren en knelpunten, de voor- en nadelen, de tijdsduur, de rol van de rechter en het slagingspercentage. Ook met het dossieronderzoek zal er gekeken worden naar het slagingspercentage en de tijdsduur van een echtscheiding. De documentenanalyse zal gebruikt worden om informatie over bovenstaande factoren te vergaren uit eerdere onderzoeken. Een groot gedeelte hiervan is al onderzocht in het vooronderzoek en is beschreven in hoofdstuk 4. De informatie uit de documentenanalyse zal vergeleken worden met de informatie die uit de interviews verkregen zal worden. De uitkomsten zullen verwerkt worden in de tekst en tabellen.

DEELVRAAG 2 – In welke gevallen wordt welke vorm van echtscheiding gebruikt in een echtscheidingszaak?

Deelvraag 2 wordt beantwoord door onderzoeksmethode interviewen en documentenanalyse. Er is voor deze methodes gekozen, omdat er op deze manier informatie gehaald kan worden uit literatuur en documenten en zodat er informatie van andere advocatenkantoren ingewonnen kan worden over de keuze voor een bepaalde vorm van echtscheiding. Het antwoord op deze deelvraag wordt dan ook verkregen door vragen te stellen aan de respondenten. Het interview zal gehouden worden bij de opdrachtgever en bij andere advocatenkantoren. Er zal aan de opdrachtgever gevraagd worden hoe en wanneer zij de keuze maken tussen de twee vormen van echtscheiding welke zij reeds inzetten. Aan de andere kantoren zal gevraagd worden hoe en wanneer zij de keuze maken tussen de drie vormen van echtscheiding.

Ook zal er gebruik gemaakt worden van dossieronderzoek bij Steenhoff en Zijderveld advocaten.

DEELVRAAG 3 - Wat zijn de ervaringen van andere advocatenkantoren met collaborative divorce?

Deelvraag 3 wordt beantwoord door onderzoeksmethode interviewen. Er is voor deze methode gekozen, omdat ook hier informatie van andere advocatenkantoren ingewonnen moet worden over de collaborative divorce. Het antwoord op de deelvraag wordt verkregen door vragen te stellen over de ervaringen met collaborative divorce. Het interview zal gehouden worden bij andere advocatenkantoren dan de opdrachtgever. Dit omdat de andere advocatenkantoren geselecteerd zijn op hun deelname aan en ervaringen met collaborative divorce.

Ook met fiscalist de heer R. de Bruijn zal een interview gehouden worden over zijn ervaringen met echtscheidingen, in het bijzonder over collaborative divorce.

DEELVRAAG 4 - Wat zijn de verwachtingen van de medewerkers van Steenhoff en Zijderveld advocaten over collaborative divorce?

Deelvraag 4 zal worden beantwoord door onderzoeksmethode interviewen. Er is voor deze methode gekozen, omdat de verwachtingen vanuit de opdrachtgever duidelijk kunnen worden aan de hand van een interview. Er zal bij Steenhoff en Zijderveld advocaten een interview afgenomen worden over de verwachtingen van collaborative divorce.

5.2 Onderzoekseenheden

De onderzoekseenheden en variabelen voor het onderzoek zijn opgedeeld per deelvraag.

Zo zijn de onderzoekseenheden van deelvraag 1 de vormen van echtscheiding en de benaderde advocatenkantoren. De variabelen van deelvraag 1 zijn de omstandigheden tijdens echtscheidingen, de belangenbehartiging van de advocatenkantoren, de succesfactoren en knelpunten, de betrokkenheid van de rechter, de tijdsduur en de kosten van een echtscheiding.

Ook bij deelvraag 2 zijn de onderzoekseenheden de vormen van echtscheiding. De variabelen zijn de manieren waarop de keuzes voor een bepaalde vorm van echtscheiding worden gemaakt.

Bij deelvraag 3 zijn de advocatenkantoren, die benaderd zijn, de onderzoekseenheden. Hun ervaringen zijn de variabelen.

Bij de laatste deelvraag, deelvraag 4, zijn de medewerkers van Steenhoff en Zijderveld advocaten de onderzoekseenheden. Hun verwachtingen zijn de variabelen.

Dit alles leidt tot de beantwoording van de centrale vraag, waarbij de verschillende vormen van echtscheiding, Steenhoff en Zijdeveld advocaten en de benaderde advocatenkantoren de onderzoekseenheden zijn. De variabelen zijn de gevallen waarin collaborative divorce bruikbaar zou zijn en de ervaringen van de geïnterviewde advocatenkantoren.

5.3 Plan van aanpak

Voor het afstudeeronderzoek is er een plan van aanpak gemaakt. Het doel van het plan van aanpak is om binnen de door de hogeschool gestelde tijd, namelijk uiterlijk 26 mei, het onderzoek te verrichten en tot een antwoord op de vraagstellingen te komen.

Fase	Specifiek	Wanneer	
Oriëntatiefase	Nadenken over het afstudeer onderwerp	Week 3	
	Definitieve keuze onderwerp	Week 7	
	Zoeken van opdrachtgever	Week 6	
Informatiefase / vooronderzoeks-fase	Verzamelen informatie	Week 8 - 11	
	Literatuur zoeken en lezen	Week 8 - 21	
	Naar de opdrachtgever om vast te stellen welke cliëntbelangen zij behartigen (interviewen), en afspraken te maken over de samenwerking	Week 11	
Vraagstellingsfase en onderzoeksfase	Formuleren vraagstelling	Week 9	
	Afspraak met onderzoekbegeleider voor feedback op aanvraag	Week 10	1 uur
	Afspraak met afstudeerdocent over het onderzoek	Week 10	
	Afspraak met opdrachtgever	Week 10	
	Probleemstelling formuleren	Week 10	
	Spreekuur met afstudeerdocent	Week 11	
	Vraagstelling definitief	Week 11	
	Het formuleren van de onderzoeksmethoden	Week 11	
	Het maatschappelijk en juridisch kader schrijven	Week 11	
	De centrale begrippen uitwerken	Week 11	
	Onderzoeksvoorstel compleet hebben	Week 13	
	Inleveren onderzoeksvoorstel	Uiterlijk 7 april 2016	Deadline Hogeschool
	Herkansing onderzoeksvoorstel	Week 19	
	Feedback onderzoeksvoorstel	Week 20	1 uur +

			voorbereidingstijd
	Topiclijst voor interviews maken	Week 20	
	Interview bij opdrachtgever	Week 22	
	Interview met advocatenkantoren welke aan collaborative divorce meewerken.	Week 21 – 23	
	Terugkoppelingssessie bij opdrachtgever over onderzoeksvoorstel	Week 22	!
Schrijffase	Uitwerking van interviews	Week 21 - 23	
	Labelen van interviews	Week 22 - 23	
	Verwerken van informatie uit interviews	Week 23 - 24	
	Voor feedback sturen naar afstudeerbegeleider	Week 24	
	Gesprek met afstudeerbegeleider	Week 24	1 uur + voorbereidingstijd
Herschrijffase	Concretiseren naar aanleiding van feedback van afstudeerbegeleider	Week 24	
Afwerkingsfase	Conclusie en aanbevelingen schrijven	Week 24	
	Inleiding schrijven	Week 23	
	Voorwoord schrijven	Week 23	
	Onderzoek nalezen en controleren + naar afstudeerbegeleider sturen	Week 24	
	Opmaak van het onderzoek	Week 24	
	Laatste controle onderzoek	Week 24	
	Samenvatting schrijven	Week 24	
	Inleveren onderzoek	21 juni 2016	Deadline Hogeschool
Presentatie	Presentatie bij opdrachtgever	?	

Hoofdstuk 6 // Productspecificaties

6.1 Eindproduct

Het uiteindelijke beroepsproduct heeft de volgende voorlopige inhoudsopgave:

- Voorwoord
- Inhoudsopgave
- Afkortingen
- Samenvatting
- Inleiding
 - Probleemanalyse

- Doel van het onderzoek
- Probleemstelling
- Maatschappelijk en juridische kaders
- Centrale begrippen
- Methode
- Resultaten
- Resultaten van de deelvragen
- Resultaat van de centrale vraag
- Conclusie en aanbevelingen
- Bijlagen en literatuur

6.2 Criteria eindproduct

Het eindproduct moet aan een aantal criteria voldoen. Zo moet het aan de criteria van de hogeschool doen, maar ook aan de criteria van de opdrachtgever.

Opdrachtgever

Het criterium van de opdrachtgever is dat er antwoord gegeven wordt op de vraagstelling en dat er een advies gegeven zal worden.

Hogeschool

Er moet een onderzoek gedaan worden wat gebaseerd is op kennis uit verschillende bronnen, welke getoetst worden en betrouwbaar bevonden zijn voor de beroepspraktijk.

Ook moet er worden voldaan aan een aantal competenties. Zo dient de onderzoeker in staat te zijn om (ongewenste) effecten te onderzoeken, te signaleren en voorstellen te doen voor verbeteringen in de beroepspraktijk. Ook dient de onderzoeker (juridische) vragen en problemen op methodische wijze te behandelen door middel van het inzetten van een onderzoeksmethode, welke onderbouwend verantwoord wordt. Aan de hand van de resultaten van het onderzoek moet er geadviseerd worden aan het werkveld, in dit geval Steenhoff en Zijdeveld advocaten. Ook dient er geïnformeerd te worden, door middel van een rapportage van het onderzoek en een bedrijfspresentatie.

Daarnaast moet er voldaan worden aan de Dublin descriptor: toepassing van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie en leervermogen.

Hoofdstuk 7 // Projectorganisatie

7.1 Organisatie en samenwerking

Wat betreft het samenwerken met de organisatie is er besloten dat er voornamelijk zelfstandig gewerkt zal worden. Bij de begeleider vanuit de opdrachtgevende organisatie kunnen er vragen gesteld worden over de organisatie. Er zal voornamelijk thuis gewerkt worden, tenzij er interviews afgenomen worden.

Verder zullen er advocatenkantoren benaderd worden, welke ervaring hebben met de reguliere echtscheiding op tegenspraak, echtscheidingsmediation en collaborative divorce. Deze advocatenkantoren zullen benaderd worden met de vraag om hen te mogen interviewen.

7.2 Informatiebeheer en monitoren van de planning

De informatie die verkregen wordt, zal worden uitgewisseld met de opdrachtgever en met de afstudeerbegeleiders.

Als er een (feedback)gesprek is geweest met mevrouw Wolfert of mevrouw Wolterink zal dit naar de ander in de mail gecommuniceerd worden, zodat er duidelijkheid is over wat er besproken is. De beschikbare contacturen met de onderzoeksbegeleider zal worden bijgehouden in het plan van aanpak.

Als er stukken af zijn, zoals het onderzoeksvoorstel, wordt dit naar de opdrachtgever gestuurd voor controle. Hierop wordt feedback gegeven indien nodig.

7.3 Faciliteiten

Voor de uitvoering van het afstudeeronderzoek is het noodzakelijk dat er interviews gehouden kunnen worden bij de opdrachtgever. Er is afgesproken samen te werken indien nodig. Hierbij moet bij de opdrachtgever aangegeven worden dat er informatie vanuit hun nodig is, om verder te kunnen gaan met het onderzoek.

Daarnaast is er informatie vanuit andere advocatenkantoren nodig. Hiervoor zullen de volgende advocaten geïnterviewd worden:

- Mevr. mr. M. Schram (Van der Kruijs advocaten) te 's-Hertogenbosch
- Mevr. mr. A. Verhoeff (Verhoeff Advocaten) te Den Haag
- Mevr. mr. E. Smal (Smal Otte Advocatuur en mediation) te Limmen
- Mevr. mr. J. Veldkamp (DuurzaamScheiden) te Amsterdam

Ook zullen er twee fiscalisten, de heer R. de Bruijn en de heer C. Zantboer, en twee coaches, mevrouw A. Hendriks en A. Kemper, geïnterviewd worden.

Literatuurlijst

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Bagozzi, Gopinath & Nyer 1999

R.P. Bagozzi, M. Gopinath & P.U. Nyer, The role of emotions in Marketing, *Journal of the academy of marketing science* 1999, afl. 27.

Chin-A-Fat & Van Leuven, FJR 2006, afl. 10

B.E.S. Chin-A-Fat & C.A.R.M. van Leuven, Collaborative divorce: een toekomst in Nederland?, *FJR* (97)2006, afl. 10.

Chin-A-Fat 2010

B.E.S. Chin-A-Fat, 'Collaborative divorce - de overlegscheiding vindt haar weg in Nederland', In: M.V. Antokolskaia & L.M. Coenraad (red), *Het nieuwe scheidingsrecht. Ouderschapsplan, positie van het kind, regierechter en collaborative divorce*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 119-130.

Chin-A-fat, JV 2011

B.E.S. Chin-A-Fat, Scheiden Anno 2011. Over depolarisering, mediation en overlegscheiding, *JV* (37)2011, afl. 6, p. 36-49.

Van Dale 2010

Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal, Utrecht: Van Dale Uitgevers 2010 (ook online: www.vandale.nl).

Duffey 2015

T. Duffey, 'Divorce and other loss issues in family therapy' In: D. Capuzzi & M.D. Stauffer, *Foundations of couples, marriages, and family counseling*, Hoboken (New Jersey): J. Wiley & sons Inc. 2015, p. 460.

Van Es, Telegraaf 9 september 2015

M. van Es, 'Scheiden blijft lijden', *Telegraaf* 9 september 2015

Van Exel 2011

M. van Exel, Eerste echtscheiding in 1796, *Geschiedenis Magazine*, Meppel: Spiegel Historiae B.V. (46)2011, afl. 6.

Faber 2011

S. Faber, *Jaarboeken centraal bureau voor genealogie en iconografisch bureau deel 55*, Den Haag: Centraal Bureau voor Genealogie 2001, p. 149-160.

Groothuijse, Regio Business 2015

L. Groothuijse, Van Aarle van Meeteren: het heft in eigen hand, *Regio Business* 2015, afl. 05-06

Heida, Kraan & Marck 2010

A. Heida, C.A. Kraan en Q.J. Marck, *Echtscheidingsrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 26.

Hoefnagels 2001

P. Hoefnagels, Handboek Scheidingbemiddeling. *Mediation als methode van recht en psychologie*, Deventer: Tjeenk Willink 2001, p 11-12.

Janssen, Historisch Nieuwsblad 2011

M. Janssen, Einde van de grote leugen, *Historisch Nieuwsblad* 2011, afl. 1.

Kamminga & Vlaardingerbroek 2012

Y.P. Kamminga & P. Vlaardingerbroek 2012, 'Collaborative divorce: hoe een teambenadering in conflictoplossingsprocessen tot een succes maken?', *FJR* 2012, afl. 24.

Kormos & Spruijt 2014

H. Kormos & E. Spruijt, *Handboek scheiden en de kinderen*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum 2014

Martens 2014

S. Martens e.a., *Mijn zorgen voor morgen. Praktijkgids (echt)scheiding*, Zuilichem: Martens Management BV 2014.

Directie voorlichting (M)VJ 2015

Directie voorlichting Ministerie van Veiligheid en Justitie, *U gaat scheiden*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie (online, laatst bijgewerkt in juli 2015).

Rechtspraak 2011

Rechtspraak, *Mediation naast rechtspraak. In familiezaken*, (online, laatst bijgewerkt in juli 2011). p. 14.

Schonewille (e.d.) 2009

F. Schonewille (e.d.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn: Maklu 2009, p. 44.

Schoots, Historisch Nieuwsblad 2010

H. Schoots, Nederlands protest tegen Napoleon, *Historisch Nieuwsblad* 2010, af. 1.

Verhoeven 2007

N. Verhoeven, *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2007

Verschuere 2011

A. Verschuere, *Emoties ten aanzien van de (ex-)partner tijdens een echtscheiding* (master scriptie Gent Universiteit van Gent), 2011.

Zantboer, TC 2014

C. Zantboer, Collaborative Practice: teamwork bij alternatieve geschilbeslechting, *Tijdschrift Conflictantering* (9)2014, afl. 1.

Zonnenberg, EB 2008

L.H.M. Zonnenberg, Collaborative divorce: overlegscheiding, *EB* 2009, afl. 9.

Zonnenberg 2015

L.H.M. Zonnenberg, *Monografieën echtscheidingsrecht deel 5. Scheidingsmediation*, Den Haag: SDU 2015

MONDELING VERKREGEN INFORMATIE/INTERVIEWS

Mr. F. Zijderveld, werkzaam als familierechtadvocaat bij Steenhoff en Zijderveld Advocaten te Wageningen

PARLEMENTAIRE STUKKEN

Stb. 2008, 500.

Kamerstukken II 2004/05, 30 145, 3-2 (MvT)

Handelingen I, 2008/09, 8, p. 394

WETTEN

Artikel 149 (sub c en d) van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 150 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 151 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 154 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 179 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek

Artikel 181 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek
Artikel 131 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
Artikel 278 lid 3 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

GERAADPLEEGDE WEBSITES

Collaborativedivorce.net
Denotaristarieven.nl
Juridischloket.nl
Juridischwoordenboek.nl
Officiëlebekendmakingen.nl
Rechtsbijstand.nl
Rechtspraak.nl
Relatieweg.nl
Scheidingsinformatie.nl
Scientas.nl
Vandale.nl
Verenigingsfas.nl
Vhso-advocaten.nl
Vvcp.nl
Woordenboeken.nl

Bijlage

Bijlage I: transcript oriënterend telefoongesprek

Oriënterend telefoongesprek ten behoeve van het verkrijgen van informatie betreffende de samenwerking en de probleemanalyse.

Respondent: Mevr. mr. S.S. (Fleur) Zijderveld

Eliane: Ik ben nu dus bezig met het onderzoeksvoorstel. En daarin moet ik de probleemanalyse beschrijven. Daarin moet ik ook duidelijk maken waarom jullie weten of de overlegscheiding echt iets voor jullie is.

Fleur: Oké.

Ja, daar moet ik dus een beschrijving van geven. En ik weet niet helemaal precies hoe het zit. We hebben het er al wel eerder over gehad, dus ik ben al wel begonnen, maar ik vind het toch fijn om het nogmaals van jullie kant te horen, zodat ik een goede beschrijving kan maken.

- Ja, nou ik kan er kort antwoord op geven. We werken als advocaat en mediator. Collaborative divorce zit heel erg op het grensvlak.

Ja

- Vaak zit je als advocaten aan tafel, maar je bent wel met elkaar in overleg. Veel technieken zijn toch afkomstig uit de mediation. Daarom is het interessant om te kijken of het interessant is voor ons om lid te worden van de vereniging. We zijn advocaat en mediator. Dus je bent ideaal uitgerust om collaborative te gaan doen.

Ja precies. De vaardigheden hebben jullie eigenlijk al in huis.

- Dus als je moet eigenlijk kijken naar de inhoud en of het commercieel handig is. Dat is de hamvraag.

Ja, we hebben afgesproken dat ik meer ga onderzoeken wat de verschillen zijn, naar de 'traditionele scheiding' en de echtscheidingsmediation en dat dan vergelijken met de collaborative divorce. Die doen jullie allebei toch?

- Ja klopt.

Oké, het plan is dat ik ga kijken naar de kenmerken, overeenkomsten, voordelen, nadelen, verschillen. Dit ga ik ook bij andere advocatenkantoren doen die alle 3 de scheidingen doen zeg maar.

- Wie heb je daarvoor gevonden?

Ik heb wel advocatenkantoren benaderd. Voornamelijk in Leiden en omgeving, omdat dat makkelijker is.

- Ja, dat snap ik

Maar ik heb nog niet zoveel reactie. Ik heb het dan ook pas vorige week gestuurd.

- Als je geen reactie krijgt, dan moet je Marjolijn Schram benaderen. Zij zit in Den Bosch. Als je zegt dat het voor een onderzoek voor mij is dan helpt ze je zeker.

Oh, dat is fijn! Bedankt voor de tip. Helemaal goed, dan kan ik haar in ieder geval benaderen.

Ehm, wat ook nog wel een ding is voor het onderzoeksvoorstel, is dat er tijdens een echtscheidingsproces belangen behartigd moeten worden van de cliënt. De vraag is welke belangen zijn voor jullie belangrijk vanuit Steenhoff en Zijderveld advocaten. Hebben jullie standaard belangen of bekijken jullie per cliënt welke belangen behartigd moeten worden?

- Het hoofd belang is natuurlijk het belang van je cliënt. Daarbij vinden we wel dat de kinderen altijd het overkoepelende belang hebben. Ik adviseer soms ook weleens dingen die de cliënten liever niet willen. Maar dan adviseer je op basis van expertise, en dan vertel je aan de cliënt dat zij het nu niet goed kunnen overzien en dat je het voor hun doet.

Het is dus niet zo dat als een cliënt zegt 'ik wil per se A', dat het dan ook A moet worden. Als advocaat kun je zeggen je wilt wel A maar B is beter.

Ja precies, dus je kijkt meer over het geheel als advocaat dan dat de cliënt dat doet? En het belang wat voor jullie advocatenkantoor belangrijk is, is dus het belang van de cliënt die je op dat moment helpt?

- Ja klopt, we kijken naar de cliënt en de omstandigheden van de cliënt en baseren daarop wat de belangen zijn die behartigd moeten worden.

Oké, nou dat is dan best duidelijk lijkt me.

Dat waren de vragen die ik moest beantwoorden voor het onderzoeksvoorstel.

Dan heb ik nog een aantal vragen voor de feedback op het onderzoeksvoorstel. Die ga ik zo spoedig mogelijk inleveren, als ik dit erin verwerkt heb. Dan gaat school het beoordelen of het goed is. De informatie die er in zit, die moet ook kloppen. Ik weet dat je had gezegd dat je niet heel veel tijd had om ernaar te kijken.

- Neeeee, ik kan dat wel controleren. En ik kan vrij makkelijk zeggen of het wel of niet klopt. Ik kan er wel inhoudelijk naar kijken, want die kennis heb ik gewoon paraat.

Ja precies, want ik moet ook methodes beschrijven enzo, die hoeven niet nagekeken te worden door jullie, dat is iets voor school. Zij willen weten hoe ik het ga onderzoeken. Je zou advies kunnen geven over hoe ik het beter kan doen bijvoorbeeld, maar dat is niet perse nodig. Het gaat meer echt om de informatie die ik echt over de scheidingen vertel.

- Oké, ja nee prima. Dat is uiteraard geen probleem.

Heel fijn! Als het goed is gaat er of een van mijn begeleiders contact opnemen of we moeten een keer langs komen. Dat moet ik nog even navragen, want dan kunnen wij dat ook weer overleggen over wanneer we langs kunnen komen. Het is wel lastig natuurlijk, met al die afspraken die u altijd hebt haha.

- Haha inderdaad, maar anders lukt het telefonisch vaak ook wel.

Oké, prima. Ik laat dat nog aan u weten.

- Dat is prima! Dat hoor ik dan nog wel.

Oké, nou dat was het voor nu eigenlijk. Ik denk dat ik voldoende informatie heb om even door te gaan!

- Nou, dat is fijn. Heel veel succes en ik zie de stukken wel tegemoet.

Ja, dank u wel! En nogmaals bedankt voor uw tijd en informatie.

- Ja hoor!

- einde interview -
